

ŞURKAV Şanlıurfa

Kültür Sanat Tarih ve Turizm

Dergisi

sayı
25
MAYIS
2016

ŞANLIURFA GELENEKSEL
AİLE HAYATINDA
KİRVELİK VE EVLİLİK

Şanlıurfa'da
Kültürel ve Dini Açından
Ramazan

Mahkeme Kayıtları Işığında
Osmanlı'da Komşuluk Hukuku:
19. Yüzyılda Urfa Örneği

Milli Şehit
Urfa Mutasarıfı
M. Nusret Bey

Urfa Türküsünde
Bir Güzel: "Kadın"

Vakıfların memleketimizin önemli bir servetini oluşturduğu herkesçe bilinmektedir.

Bu servetten millet ve memleketi gerektiği şekilde faydalandırabilmek için bütün bakanlar kurulunun ve hatta yüce meclisin bu hususu önemle inceleyerek bu büyük müessesenin harap olmaktan korunmasını ve memlekete faydalı bir hale getirilmesini temenni ederim.

K. Atatürk

SAHİBİ
İzzettin KÜÇÜK
Şanlıurfa Valisi / ŞURKAV Başkanı

YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ
Şükrü ÜZÜMCÜ
ŞURKAV Genel Sekreteri

EDİTÖR
Öğr. Gör. S. Sabri KÜRKCÜOĞLU

HUKUK DANIŞMANI
Av. Müslüm C. AKALIN

YAYIN KURULU
Prof. Dr. Abdullah EKİNCİ
Prof. Dr. Yusuf Ziya KESKİN
Prof. Dr. Mehmet ÖNAL
Yrd. Doç. Dr. A. Cihat KÜRKCÜOĞLU
Yrd. Doç. Dr. Mahmut ÖZTÜRK
Abdullah BALAK
Halil ALTINGÖZ

ŞURKAV YÖNETİM KURULU
Tarkan AÇIKGÖZ / Vali Yardımcısı
Adil SARAÇ
Zeki ERDEM
İ. Bakır CANBAZ
Öğr. Gör. Kemal KAPAKLI
Öğr. Gör. S. Sabri KÜRKCÜOĞLU

GÖRSEL YÖNETMEN
Mustafa AKGÜL

SEKRETERYA
Salih KAPLAN

İLETİŞİM
ŞURKAV İdare Merkezi
Yusufoğlu Mah. Sarayönü Cad. 886. Sk.
No:27 ŞANLIURFA
Tel : 0.414. 215 65 27 - 215 82 00 (Pbx)
Fax: 0.414. 216 89 02
e-mail : surkav@hotmail.com
web adresi: www.surkav.org.tr

Ön Kapak Tablo
Damat Asbabı Götürme
(Nihat KÜRKCÜOĞLU)

Arka Kapak
Sakin Şehir Halfeti
(Mustafa Akgül)

Dergideki Yazıların Sorumluluğu Yazarına Aittir.
Kaynak Gösterilerek Alıntı Yapılabilir.

BASKI
Elif Matbaası - ŞANLIURFA
TLF: 0414 312 42 41

ŞANLIURFA İLİ KÜLTÜR EĞİTİM SANAT
VE ARAŞTIRMA VAKFI YAYINIDIR
ISSN 1308-3449

4 Ayda Bir Yayınlanır (Ocak - Mayıs - Eylül)
ÜCRETSİZDİR

İçindekiler

- 2 Sunuş
İzzettin KÜÇÜK / Şanlıurfa Valisi
- 3 Mahkeme Kayıtları Işığında Osmanlı'da
Komşuluk Hukuku: 19. Yüzyılda Urfa Örneği
Yrd. Doç. Dr. Yasin TAŞ
- 10 Aşiret Reisliğinden Valiliğe:
Rakka Valisi Urfalı Timur Paşa
Doç. Dr. Mehmet Emin ÜNER
- 16 Şanlıurfa Geleneksel Aile Hayatında
Kırvelik ve Evlilik
S. Sabri KÜRKCÜOĞLU
- 23 Milli Şehit Urfa Mutasarrıfı
Mehmet Nusret Bey'in İdamı
İbrahim ÇİÇEK
- 27 Urfa Türküsünde Bir Güzel: "Kadın"
Sahra İpek EDİS
- 32 Urfalı Bestekârlar 21 / İsmail BADILLI
Abdullah BALAK
- 39 Jean-Marie Criel'in "Kavak Anadolu Giysileri
Koleksiyonu"nda Geleneksel Urfa Kadın Giyimi
İsmail SÜNGER
- 43 Tevfik Fikret'in Babası
Urfa Mutasarrıfı Hüseyin Efendi
Mehmet KURTOĞLU
- 48 Şair Abdi İle İlgili İki Anektod
Mehmet Faruk HABİBOĞLU
- 49 Şanlıurfa'da Kültürel ve Dini Açından Ramazan
Abuzer AKBIYIK
- 52 Urfa Tırnaklı Ekmeği...
Bekir BOZANOĞLU
- 55 Halkbiliminin ve Halk Oyunlarının
Toplumsal Barışa Katkısı
Şükrü ÜZÜMCÜ
- 57 DÂRÜLELHÂN Urfa Türküleri -12-
Halil ALTINGÖZ
- 61 ŞURKAV Güvercin Fotoğraf ve Beste Yarışmaları

Şanlıurfa'dan Selâm...

Şanlıurfa bir büyük hazine; o hazineyi gün yüzüne çıkarıp o hazineye itina ile yaklaşım bu büyük hazinenin değerlerini koruma, canlandırma ve yaşatma en önemli hedefimizdir. Şanlıurfa'nın doğal, tarihi ve kültürel nitelikli alanlarını ve tarihi yapılarını turizme kazandırmaya devam etmekteyiz.

Daha güzel bir Balıklıgöl ve Dergâh platosu için kurumlar arasında işbirliği yapılarak bu alanı daha görkemli hale getiriyoruz.

Peygamberler Şehri Şanlıurfa'da Viranşehir ilçemize bağlı Eyüp Nebi beldesinde Hz. Eyyüp Peygamber'in adına yakışır bir şekilde iyileştirme yapıyoruz. Burayı inanç turizmi ve bölgenin en önemli alanlarından biri haline getirmeye çalışıyoruz. Şanlıurfa Valiliği tarafından restorasyonuna başlanan Eyüp Nebi beldesindeki Hz. Eyüp, Hz. Elyesa ve Hz. Rahime'nin türbeleriyle birlikte şifalı su ve sabır taşı gibi önemli bölümlerin de yer aldığı alanda restorasyon ve çevre düzenleme çalışmalarımız devam ediyor. Ayrıca yaptığımız düzenlemede gelen ziyaretçilerin ihtiyaçlarına yönelik alanlar da yer alacak.

Şehir merkezinde yer alan Eyüp Peygamber Makamı'nda uygulanacak projeye buradaki alan ve yapıların görünürlüğü ve erişilebilirliği de arttırılacaktır.

Harran'da; Höyük, İçkale ve Ulu Cami çevresinde, Harran Üniversitesi Öğretim Üyesi Arkeolog Prof. Dr. Mehmet Önal başkanlığında devam eden arkeolojik kazı çalışmalarıyla gün yüzüne çıkmaya başlayan eserler, Harran'ın Türkiye'nin en önemli tarih, inanç ve kültür turizmi merkezlerinden biri olma özelliğini daha da güçlendirmiş olmaktadır.

Şanlıurfa'nın değerlerini yeni bestelere yansıtmayı ve zaten zengin olan Halk Müziği repertuarımızı daha da zengin bir hale getirmeyi amaçlayarak ŞURKAV tarafından ulusal çapta "Şanlıurfa ve Kültürü Konulu Türk Halk Müziği Para Ödüllü Beste Yarışması" düzenledik. Bu yarışmaya katılan 75 eser halk müziği repertuarımıza çok değerli yeni ezgiler kattı.

Şanlıurfa; tarihi zenginlikleriyle, doğasıyla, kutsal mekânlarıyla, muhteşem anıtsal eserleriyle, insan port-

Şanlıurfa'dan Selâm

releriyle fotoğraf sanatçılara konu verme bakımından Türkiye'deki birkaç zengin ilden biridir. Valiliğimiz ile ŞURKAV'ın birlikte düzenlediği "Tarihin Başlangıç Noktası Şanlıurfa" Ulusal Fotoğraf Yarışması'na katılan 483 sanatçı, 1815 fotoğraf ile Şanlıurfa'nın sahip olduğu kültür turizm zenginliklerimizi farklı bakış açılarıyla gözler önüne serdi.

Şanlıurfa'nın kültürel hazinelerden biri olan güvercin yetiştiriciliği geleneğini tüm Türkiye'yle paylaşmak için "Medeniyetin Kanatlandığı Yer Şanlıurfa" sloganıyla "Ulusal En Güzel Güvercin Yarışması" düzenledik. Tarihi Gümrük Hanı'nda düzenlenen yarışmaya güvercin sevenler yüzlerce güvercin ile katıldı.

Bestekârlarımızı, fotoğrafçılarımızı ve güvercin sevdalılarımızı kutluyorum. Jüri heyetlerimize de teşekkür ediyorum.

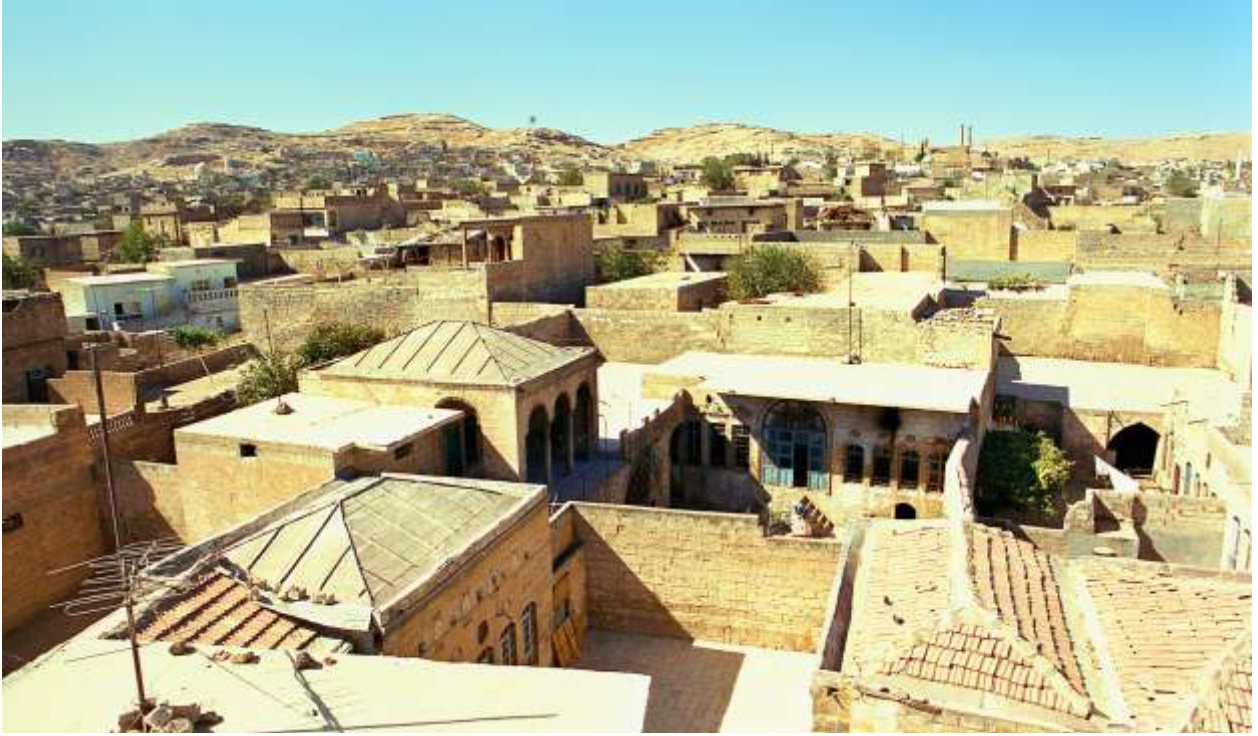
Ayrıca kültür sanat faaliyetleri kapsamında bazı okullarımızda oluşturulan sinema salonlarıyla öğrencilerimize ücretsiz film izleyebilme imkânları sağladık. Öğrencilerimize ilimizdeki müzeleri ve öğren yerlerini ücretsiz olarak gezdirdik.

Şanlıurfa'da; tarımda, sanayide, ticarete, ulaşımda, turizmde, sağlık ve eğitimde yeni projelerle başarılı işler gerçekleştirilmektedir. Bu başarının altında ilk önce Şanlıurfa halkının dirayeti, feraseti, birlik, beraberlik ve dayanışma ruhu içerisinde yaşama heyecanı ve açık yürekliliği gelmektedir.

Şanlıurfa'nın kültür, sanat, tarih ve turizm değerlerini araştırarak okuyucularımıza ve tüm dünyaya tanıtmak amacıyla yayınlanan dergimizin 25. sayıya ulaşması şehrimizin ne kadar derin bir birikime sahip olduğunu göstermektedir. 25 sayıda 290 konunun yayınlandığı dergimize yazılarıyla katkı sunan 82 değerli yazarımızı ve dergiyi yayına hazırlayan arkadaşlarımızı kutluyorum ve teşekkür ediyorum.

Tüm Şanlıurfalılara ve Şanlıurfa dostlarına selam, sevgi ve saygılarımı sunuyorum.

İzzettin KÜÇÜK
Şanlıurfa Valisi
ŞURKAV Başkanı

Arabi Camii Minaresi'nden batıya bakış

Mahkeme Kayıtları Işığında Osmanlı'da Komşuluk Hukuku: 19. Yüzyılda Urfa Örneği

Yrd. Doç. Dr. Yasin TAŞ
Muş Alparslan Üniversitesi
Fen Edebiyat Fakültesi
Tarih Bölümü Öğretim Üyesi
yasintas_34@hotmail.com

Yrd. Doç. Dr. Cihat KÜRKCÜOĞLU

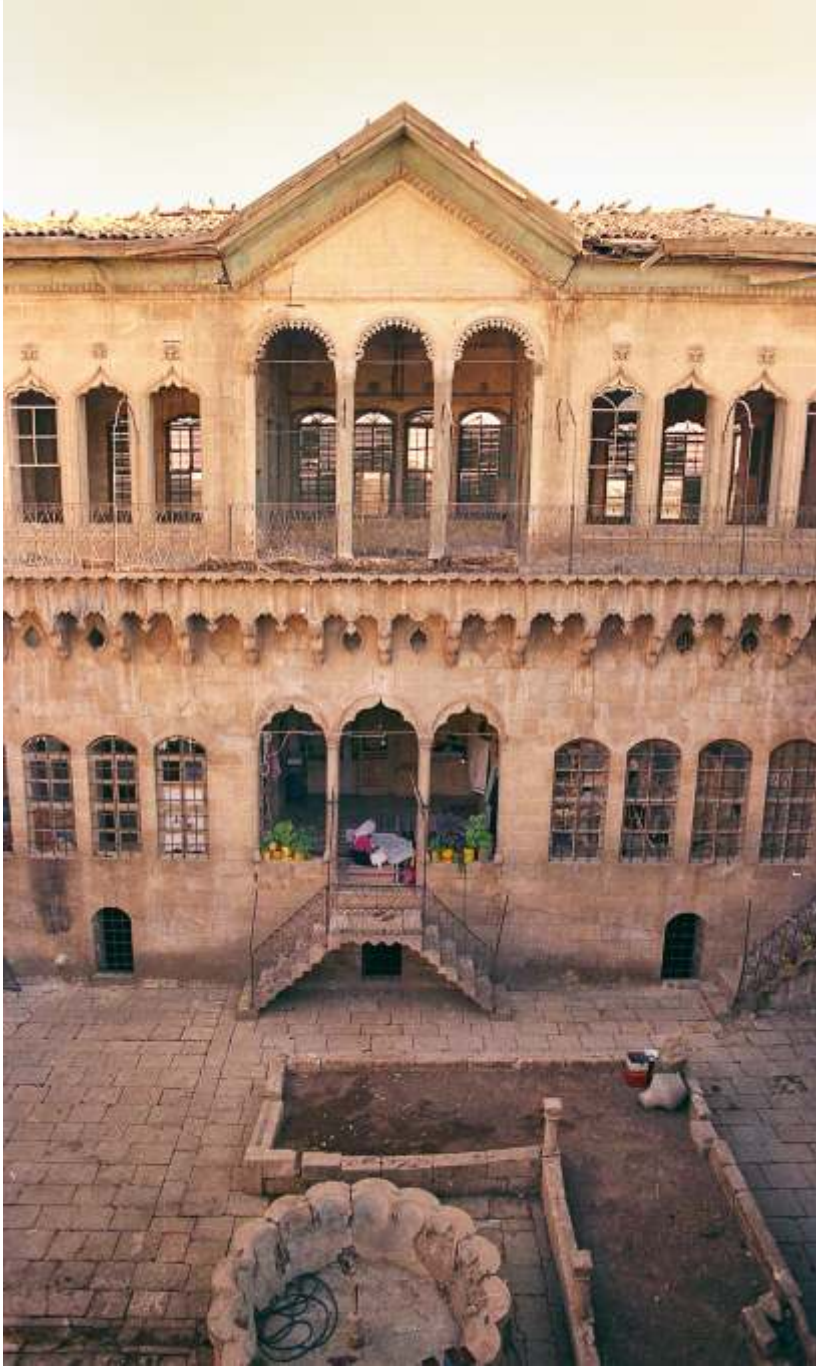
Tarih boyunca taşıdığı dini ve kültürel değerlerle medeniyetimiz açısından önemli bir mirasa sahip olan Urfa, 19. yüzyılda çoğunluğunu Müslümanların oluşturduğu sakin bir Anadolu şehri idi. Burada Türk, Kürt ve Arap Müslümanların yanı sıra, azımsanmayacak oranda Hıristiyan Ermeni ve Süryani ile sayıları birkaç yüz kişiyi bulan Yahudiler yaşamaktaydı. Gayrimüslim unsurlar şehrin belli yerlerinde yoğunluk göstermekle birlikte birçok mahallede Müslümanlar ile kapı komşuluğu yapmaktaydı. Bu dönemde hem farklı etnik yapıdaki Müslümanlar, hem de Müslümanlar ile gayrimüslimler arasında, kaynağını İbrahimî esintilerden aldığına inandığımız büyük bir hoşgörü hâkimdi. Ancak hayatın olağan akışı içinde zaman zaman komşular arasında çeşitli sorunlar ortaya çıkmakta ve bu sorunlar, diğer komşular yahut şehrin kadı mahkemesi tarafından çözülmekteydi. Kadı mahkemesine yansıyan ve sicillerde kayıt altına alınan bu şikâyetler ve

davalar, o dönemde komşular arasında ortaya çıkan sorunların tespiti, bu sorunlara nasıl çözüm getirildiğinin belirlenmesi ve komşuluk hukukunun çerçevesini anlamamız açısından önemlidir.

Tüm İslâm şehirlerinde olduğu gibi 19. yüzyılda Urfa'da da komşuluk ilişkilerine yön veren önemli faktörlerden biri haremlik-selamlık geleneği idi. Evlerin inşasında ve mimari yapısında bu durum göz önünde bulundurulmakta böylece aile hayatının mahremiyeti korunmaktaydı. Urfa Kadı mahkemesine yansımış olan çeşitli belgelerde, bu husustaki toplumsal hassasiyeti görmek mümkündür. Nitekim Câmî Kebîr (Ulu Cami) Mahallesi'nde komşusu Halil Kanco oğlu Ali'ye ait evin avlusundaki kuyudan su alan Halil kızı Zemzem'in vefatından sonra kızları Elif ile Emine'nin su almalarına engel olunmuştur. Olayın mahkemeye taşınmasından sonra kuyu sahibi Ali Efendi, Zemzem

Aksoy Sokağında Çadırcılar Evi çardağı

Akyüzler Evi

birinden tamamen ayrı ve bağımsız birer mekân teşkil ettirilmekteydi. Müslümanlara ait evler için böyle bir durum oluşmasında haremlik selamlık faktörünün etkili olduğu kanaatindeyiz. Ancak gayrimüslim mahallelerin büyük evleri umumiyetle fizikî olarak taksim edilmeyip birden fazla aile tarafından kullanılmaktaydı. Bu evlerde avlu, dam, zerbemin, matbah, ocaklık, su kuyusu, helâ ve kapı, ortak kullanım alanlarıdır. Çeşitli tarihlerde satış konusu olan evlerin bu yönü "matbahdan hakk-ı tabhı, su kuyusunda hakk-ı şürebü, kapıdan hakk-ı murûru, helâdan hakk-ı istirahatı, havştan (avludan) bil-cümle hukûku"(2) şeklinde ifade edilmiştir.

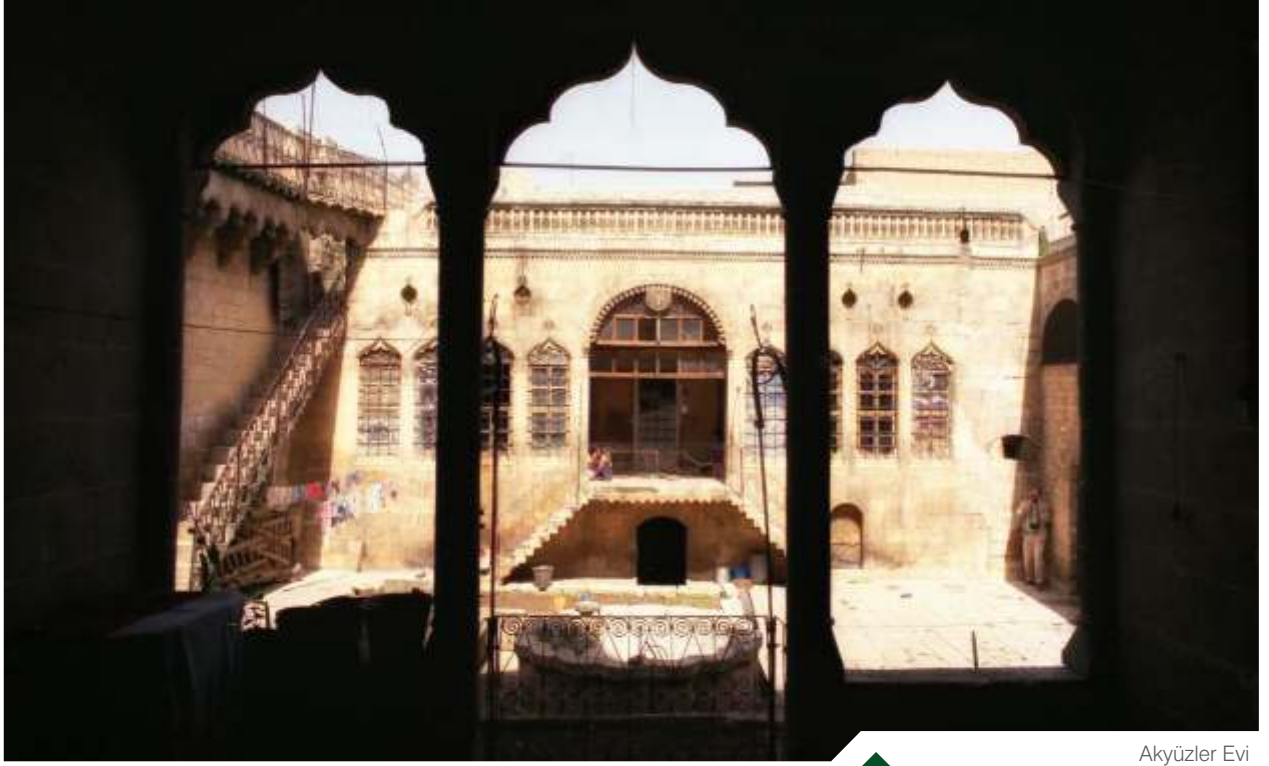
Birçok dava ve kayıttan, bazı gayrimüslimlerin büyük evlerin bölmelerinde ayrı kaldıkları ancak müştemilatını yani evin bazı bölümlerini "hâne şer'îki" ile ortak kullandıkları görülmektedir. Meselâ Kebîr Kenîsa (Büyük Kilise) Mahallesi'nden Leblebici Makdisî Kisbar oğlu Artin ile Seko oğlu Fırıncı Kevok, geniş bir evde aileleriyle birlikte oturmakta ve evin "matbahını, su kuyusunu, helâsını ve havşını (avlusunu)" ortak kullanmaktaydılar.(3) Aynı mahallede Aro oğlu Kevork ile İsa oğlu Yakut, "ma'lûmatü'l-hudûd ve'l-cirân bir bâb menzil derûnunda yönü garba matbahın hakk-ı tabhı için her ikisi musâvi-yi müşterek" idiler. Bir başka ifade ile aileler, oturdukları evin mutfakını birlikte kullanmakta idiler. Ancak bu husustaki bir anlaş-

Hanım'ın akrabası olmamasına rağmen yaşlılığı dolayısıyla kendisine merhamet edilip su almasına izin verdiğini ancak vefatından sonra su almaya gelen kızlarının mahrem olduklarını ve evde yetişkin çocukları bulunması sebebiyle bunu engellediğini belirtmiştir.(1) Bu kayıt aynı zamanda evlerinde kuyu bulunmayan ailelerin, mahalle çeşmelerinin yanı sıra komşu kuyularından su aldığını ortaya koymaktadır.

Müslümanlara ait büyük evler, sahiplerinin vefatından sonra geride kalan çocukların birden fazla olması halinde ya vârislerden biri tarafından satın alınmakta veyahut satılarak parası terekeye dâhil edilmekteydi. Bazen de vârislerin anlaşması ve evin fizikî olarak elverişli olması halinde haremlik selamlığın ortasına bir duvar örülme suretiyle ev ikiye bölünerek her bir hâne için bir-

Abdulkadir Hakkari Evi

Akyüzler Evi

mazlık üzerine mahkemeye müracaatta buldukları görülmektedir.(4)

Hiç şüphesiz, evin bazı bölümlerinin birlikte kullanılıyor olması, çeşitli rahatsızlık ve şikâyetleri de beraberinde getirmekteydi. Zaten evlerin bu şekilde kullanıldığı sadece sicillerdeki şikâyet ve davalardan anlaşılmaktadır. Bu konudaki şikâyetlere bakıldığında; umumiyetle ortak kullanılan alanın bir komşu tarafından gasp edilme istendiği veya diğer komşunun bu alanı kullanırmak istememesinden kaynaklandığı görülmektedir. Meselâ Kebîr Kenîsa Mahallesi'nde Demirci Nersis oğlu İro, komşusu Karabet oğlu Kevork ile birlikte kullandığı mutfağı, haksız olarak zapt edip araya duvar örünce, Kevork mahkemeye müracaat ederek örülen duvarın kaldırılmasını ve mutfağın eskisi gibi ortaklaşa kullanılmasını istemiştir. Davayı olay yerinde inceleyen şer'î mahkeme yetkilileri de bu yönde karar almıştır.(5) Bir başka kayıta ise Bıçakçı Mahallesi'nden Zimmî Garo oğlu Kirbo ile Agop oğlu Karzo'nun birlikte kullandıkları evin damında yatma konusunda anlaşamadıkları ve bu sebeple mahkemede birbirlerinden şikâyetçi oldukları görülmektedir.(6)

Urfa'daki gayrimüslimlerde dinî anlamda haremlik selamlığın bulunmaması, onların hâne mahremiyetini önemsemediği şeklinde algılanmamalıdır. Zira bu konudaki kayıtlar, onların da gelenekle yaşadıkları bir takım değerlere sahip olduklarını ve Müslümanlar gibi belli hassasiyetleri gözettiklerini ortaya koymaktadır. Meselâ Ermenî Keşiş Serkis'in evinin iki penceresi bir diğer Ermenî komşusu Boyacı Agob'un evinin içini gördüğü gerekçeyle Agob, şer'î mahkemede komşusu Keşiş Serkis'ten davacı olmuştur. Yetkililer tarafından olay yerinde yapılan keşif ve tahkikat neticesinde, Keşiş Serkis'in dava konusu olan pencereleri kapatıp, komşusu Agob'un evini görmeyecek şekilde yeni pencere açması gerektiği hükme bağlanmıştır.(7)

Dört tarafı taş duvarlarla çevrili Urfa evlerinin bu yapısı, komşular arasında çeşitli duvar problemlerini beraberinde getirmekteydi. Komşulardan birinin, diğerine ait duvara zarar vermesi yahut mevcut duvarı yükselterek komşunun güneşini veya manzarasını kapatması sıkça mahkemeye taşınan şikâyetlerdendir. Meselâ Nimetullah Bey Mahallesi'nde birbirine komşu olan Cündîoğlu Muhyî ile Ömer kızı Zeliha

Pürüz Sokak

Zincirli Sokak

arasındaki anlaşmazlığın nedeni Cündüoğlu'nun, evleri arasındaki duvarı haksız olarak yükseltmesidir.(8) İnsanların sahip oldukları evlerin şekli üzerinde yapacakları değişikliklerde, komşularına zarar vermesi durumunda bu değişikliklere izin verilmemiştir. Nitekim Hoca Ahmed Mahallesi'nden Mehmed oğlu Hüseyin, komşusu Hacı Kâmilzâde Mehmed Bâkir ile arasında bulunan duvarı yıkıp, yerine bina inşa etmek isteyince husumet ve anlaşmazlık ortaya çıkmış, mahkeme Hüseyin'in duvarı yıkmasına izin vermemiştir.(9) Ayrıca konuyla ilgili kayıtlarda, komşulara ait arsa veya bahçeleri işgal etmek suretiyle yapılmak istenen duvar inşaatlarının durdurulduğu,(10) bitişik durumdaki taş evlerde yapılan tadilatlar dolayısıyla zarar gören komşu duvarlarının tamir ettirildiği(11) ve ortaya çıkan sorunların komşuluk hukuku çerçevesinde çözüldüğü görülmektedir.

Bu dönemde evler, sıcak iklim nedeniyle dar sokaklar içerisinde birbirine bitişik inşa edilmiş ancak evlerin birbirlerini görmeleri engellenmiştir. Aynı şekilde mahalle içinde komşuları rahatsız edecek şekilde ev yapılmasına izin ve-

riilmemiş, evlerin komşu evlere bakan cephelerine pencere konulmayarak komşuluk ilişkilerine dikkat edilmiştir. Osman oğlu Murad'ın, Hekimde Mahallesi'nde yapmakta olduğu selamlık inşaatı, komşulara ait evlerin içini gördüğü ve onların yazlık eyvan manzarasını kapattığı gerekçesiyle durdurulmuştur.(12) Aslında komşuların avlu ve pencerelerini gören evlerin, halk arasında talep görmediği de anlaşılmaktadır. Meselâ, Hüseyin kızı Ayşe ile Mustafa kızı Rukiye, vekilleri Mustafa oğlu Ahmed aracılığıyla Sultân Bey Mahallesi'nden Osman oğlu Abdülkadir ile Ahmed oğlu Marangoz Mahmud'dan içini görmeden 4250 kuruşa bir ev satın alarak parasını ödemişlerdir. Ancak evin içini gördükten sonra bir pencerenin komşu evini görmesi üzerine evi satın almaktan vazgeçerek paralarını geri almışlardır.(13) İnsanların ev alırken, birçok etkenden ayrı olarak, evin manzarasını ve komşuların evini görüp görmemesini önemsedikleri anlaşılmaktadır. Başka şehirlere ait arşiv kayıtlarında da sıkça karşılaştığımız bu husus, bu konuda Osmanlı toplumunun genelinde bir hassasiyet bulunduğunu göstermektedir.

Mahalle sakinlerinin ve komşuların rahatsız olmadığı yahut şikâyet bulunmadığı takdirde evin kapısı, duvarı ve pencereleriyle ilgili değişikliklere müsaade edilmiştir. Ancak komşuları rahatsız edecek şekilde evlerde yeni kapı veya pencere açma hususu komşuların iznine bağlanmış ve şikâyet halinde bu tür değişikliklere izin verilmemiştir.(14) Meselâ Kebîr Kenisâ Mahallesi'nden Abo oğlu Hacir, evinden sokağa yeni bir kapı daha açınca, komşusu Kevo oğlu Makrît mahkemeye müracaat ederek açılan yeni kapının kapatılmasını sağlamıştır.(15) Kezâ Hoca Ahmed Mahallesi'nde yapılan duvarın, komşuya ait pencerenin önünü kapatması üzerine, yapılan şikâyet neticesinde duvar inşaatı durdurulmuştur.(16)

Evlerin aslından yani ilk inşasında mevcut olup sonradan kapatılan pencerelerin yeniden açılmasında herhangi bir sakınca görülmemiştir. Nitekim Halîlu'r-Rahman Mahallesi'nden Hoca-zâde Abdurrahman Efendi oğlu Ahmed Efendi, satın almış olduğu evin

Hacı İmam Demirkol Evi su kuyusu

Kemaliye Sokak'ta bir evin kuyusu

arka tarafında yeni bir kapı açması üzerine Ermenî komşuları ile arasında niza çıktığı, mahkemenin yaptığı inceleme sonunda evin arka tarafında daha önce kapı bulunduğu ve Ahmed Efendi'nin yeni kapı açmayıp eskisini açtığı tespit edilince izin verildiği anlaşılmaktadır.(17) Urfa Şer'îye Mahkemesi, evlerin imar yapısıyla ilgili değişikliklerde ve komşuluk ilişkilerinin ortaya çıkardığı sosyal sıkıntılarda, umumiyetle yapıların eski usulüyle kullanılmasından yana hüküm vermiştir.(18)

Urfa'da evlerin ve dükkânların önü temiz tutulup, çöp ve benzeri şeylerin insanları rahatsız edecek yerlere atılmasına özen gösterilmiştir. Halkın ve komşuların bu yöndeki şikâyetleri titizlikle takip edilmiş ve zamanında gerekli tedbirler alınmıştır. Meselâ Gerz Mahallesi'nden Ermenî Tanil oğlu İbrahim'in dükkânında imal ettiği çulha atıklarını yola ve komşusu Ermenî Agop oğlu Karabet'in kapısı önüne yığması üzerine

Güllü Sokak'ta yer alan Tırşolar Evi

Karabet, ev halkının yoldan ve kapıdan rahat bir şekilde geçemediğini belirterek İbrahim'dan şikâyetçi olmuş, mahkeme de İbrahim'in çulha atıklarını yola atmak suretiyle komşularına ve yoldan geçenlere rahatsızlık verdiğine hükmedip bunların kaldırılmasına karar vermiştir.(19) Aynı şekilde komşuların birbirlerinin kapısını veya yolunu kapatmasına izin verilmemiştir. Gerz Mahallesi'nden Şašo oğlu Betros'un satın aldığı evin kapı yolunu kapatan gayrimüslim komşuları, şikâyet üzerine yolu önceki şekilde açmak zorunda kalmışlardır.(20)

Evlerin veya duvarların altından

akıp, komşulara rahatsızlık veren kirlilerin engellenmesi sağlanarak, komşulara rahatsızlık verilmemesine de özen gösterilmiştir. Meselâ Hüseyin Paşa Mahallesi'nde Yusuf Efendi'nin evinden akan kirlili su, duvarın altından komşusu Hacı Ali'nin mutfuğuna sızdığından taraflar arasında yaşanan anlaşmazlık şer'î mahkemeye taşınmış, mahkeme heyetinin olay yerinde yaptığı inceleme sonunda kirlili suyun engellenmesine ve Hacı Ali'nin bu iş için yapacağı tüm masrafların Yusuf Efendi tarafından karşılanmasına karar verilmiştir.(21) Aynı şekilde Kebîr Kenîsa Mahallesi'nden Ermeni Barsum oğlu Bet-

Halil Hafız Kürkcüoğlu Evi

Dr. İmam Demirkol Evi

ros, komşusu Kevork oğlu Karabet'in evinden akan kirlı su için şikâyetçi olunca mahkeme, Karabet'in suyun mecrasını değiştirmesine hükmederek komşusunu rahatsız etmesi engellenmiştir.(22)

Bu dönem komşuluk ilişkilerinde, sorun olarak karşımıza çıkan hususlardan biri de evlere akmakta olan suyolardır. Hacı Gâzî Mahallesi'nden Hüseyin kızı Hayriye, kendisine ait evin suyunun komşusu Süryanî Makdisî Bidros oğlu Aruş tarafından değiştirildiğini ve bu sebeple evin kıymet kaybettiğini ifade ederek mahkemede Aruş'tan şikâyetçi olmuştur. Ancak Aruş'un, 10 yıl önce satın aldığı evin suyunun eskiden beri böyle olduğu ve kendisinin herhangi bir müdahalede bulunmadığı şeklindeki ifadesinin mahalle ahali Müslüman şahitler tarafından da ifade edilmesi üzerine söz konusu şikâyet reddedilmiştir.(23) Dolayısıyla ev sahiplerinin evlere giden suyollarını izinsiz olarak değiştirme tasarrufunda bulunmadıkları aşikârdır.

Takdir edileceğı üzere bir evin fiyatını belirleyen temel hususlar, evin genişliği ve bulunduğu muhittir. Kadı sicillerindeki ev satışlarına ilişkin kayıtlardan Osmanlı döneminde Urfa'da, bu faktörlere ilaveten evin komşularının, suya ulaşım imkânının, hatta kuyusu varsa kuyudaki suyun tadının, evin de-

ęerini arttırdığı ve bu hususların halk tarafından önemsendiğı anlaşılmaktadır. Meselâ yukarıda zikrettiğimiz belgede Hacı Gâzî Mahallesinden Hüseyin kızı Hayriye, iddiasında evinin suyunun değişmesiyle evin kıymet kaybettiğini ifade etmiştir. Aslında satışa çıkarılan evleri satın almak isteyenlerin, bu evlerin içi kadar başka şeylere de önem verdikleri görülmektedir. Bu hususta evin yeri, genişliği ve şekli kadar, komşularının kimler olduğu, bahçesinde kuyusu bulunup bulunmadığı ve hatta bu kuyudaki suyun tadının önemli olduğu görülmektedir. Nitekim Hızanoğlu Mahallesi'nden Ali Ağa oğlu Bekir Ağa'nın satışa çıkardığı menzile müşteri olan Halil oğlu Dellâl Mehmed; evi gözettiğini, evin komşularını bildiğini ve kuyusundan suyunun tadına baktığını belirtmiştir.(24)

Sonuç olarak; günümüzde şehirlerin imarında, evlerin yapımında pek de gözetilmeyen komşuluk hukuku, Osmanlı döneminde Urfa'da, insanlar tarafından dikkat edilen ve mahkemede

Kadioğlu Camii

Zeliha Kaysı Evi

yaptırımı bulunan hususlar arasındaydı. Burada evlerin inşasında aile mahremiyetinin korunmasına özen gösterildiği gibi komşulara ait evlerin içini görecektir. Evlerin duvarlarını yükseltmek suretiyle komşulara ait güneşi veya manzarayı kapatmak şikâyet halinde mahkeme tarafından engellenmekteydi. Bu dönemde şehirde alt yapı bulunmadığından evlerin ya da duvar-

ların altından akan ve komşulara rahatsızlık veren kirli suların engellenmesi sağlanmakta, ev sahipleri tarafından yapılan harcamalar rahatsızlık veren komşudan tazmin edilmekteydi. Dükân ya da evlerin önüne komşuları ve gelip geçenleri rahatsız edecek şekilde çöp ve atıklar atmak, halkın geçtiği yolları kapatmak hoş karşılanmadığı gibi şikâyet halinde kaldırılmaktaydı. Aynı şekilde evlere giden suyollarının değiştirilmesi-

ne yetkililer tarafından izin verilmemekte, böylece herkese eşit şekilde suya ulaşım imkânı tanındığı gibi evlerin bu sebeple değer kaybetmesinin önüne geçilmekteydi. İnsanlar ev satın almadan önce, evin içi kadar çevresini de önemsemekte ve komşularının kimler olduğuna dikkat etmekteydi.

DİPNOTLAR

- 1) Urfa Şer'iyye Sicilleri, Defter No: 210, Sayfa: 239, Belge: 103. Bundan sonraki dipnotlarda aynı kaynak kısaltılarak verilecektir (UŞS. 210/239-103).
- 2) UŞS. 205/199-478; UŞS. 205/190-468; UŞS. 210/166-532; UŞS. 221/330-27.
- 3) UŞS. 205/77-178.
- 4) UŞS. 206/218-671.
- 5) UŞS. 228/375-660.
- 6) UŞS. 205/92-217; UŞS. 205/190-468; UŞS. 205/199-478; UŞS. 210/166-532; UŞS. 221/330-27; UŞS. 227/127-77.
- 7) UŞS. 211/1-709.
- 8) UŞS. 211/56-815.
- 9) UŞS. 206/203-618.
- 10) UŞS. 206/486-505.
- 11) UŞS. 226/430-41.
- 12) UŞS. 211/224-94.
- 13) UŞS. 210/143-470.
- 14) UŞS. 228/225-230.
- 15) UŞS. 206/277-702.
- 16) UŞS. 206/383-253.
- 17) UŞS. 210/176-554.
- 18) UŞS. 206/198-598; UŞS. 206/293-988; UŞS. 206/318-1087.
- 19) UŞS. 210/111-390.
- 20) UŞS. 206/143-396.
- 21) UŞS. 211/216-71.
- 22) UŞS. 206/139-385. Benzer kayıtlar için bkz. UŞS. 211/217-75; UŞS. 208/46-578.
- 23) UŞS. 227/121-61.
- 24) UŞS. 228/68-175.

KAYNAKÇA

- 205 numaralı Urfa Şer'iyye Sicil Defteri.
- 206 numaralı Urfa Şer'iyye Sicil Defteri.
- 208 numaralı Urfa Şer'iyye Sicil Defteri.
- 210 numaralı Urfa Şer'iyye Sicil Defteri.
- 211 numaralı Urfa Şer'iyye Sicil Defteri.
- 221 numaralı Urfa Şer'iyye Sicil Defteri.
- 226 numaralı Urfa Şer'iyye Sicil Defteri.
- 227 numaralı Urfa Şer'iyye Sicil Defteri.
- 228 numaralı Urfa Şer'iyye Sicil Defteri.

Aşiret Reisliğinden Valiliğe: Rakka Valisi Urfalı TİMUR PAŞA

Doç. Dr. Mehmet Emin ÜNER
Harran Üniversitesi
Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

Timur Ağa'nın ilk olarak tarih sahnesine çıkması aşiretin reisi olması ile başlar. Çocukluğu ve ilk gençlik yılları hakkında kaynaklar bilgi vermiyor. Ancak aşiretlerin yaşama tarzına bakılacak olursa, küçük Timur'un aşiret çadırının gölgesinde bol bol "aşiret savaşları" hikâyelerini dinleyerek büyüdüğünü tahmin etmek zor değildir. Ama sadece bunları dinlemedi, aynı zamanda o günün şartlarında bir aşiretin nasıl idare edildiğini de öğrendi.

Timur Ağa, Milli Aşireti'nin reisi Keleş Abdi Ağa'nın ölümünden sonra, aşiretin başına geçti. Görevinin ilk yıllarında devlet ile uyumlu bir şekilde çalıştı. Hatta bu uyumlu çalışma ve devlete yaptığı faydalı hizmetlerden dolayı kendisine "Mir-i Miran" rütbesi verildi.

Ancak zamanla birtakım olaylara(1) sebep olduğu için, 1789 yılında devlet tarafından kendisinin idamına karar verildi. Kendisi hakkında verilen bu karar üzerine Timur Ağa isyan etti. Timur Ağa isyana başladıktan sonra adamları ile birlikte bölgedeki birçok köy ve kasabayı yağmalamaya başladı. Devlet, Timur Ağa ile adamlarının çevre köylerine verdiği zararı önlemek ve isyanı bastırmak için Bağdat Valisi Süleyman Paşa ile birlikte, Diyarbekir'de bulunan İbrahim Paşa'yı görevlendirdi. Bunların yanı sıra Rakka Valisi Köse Mustafa'ya da Timur meselesini çözmek için defalarca emir gönderildi.

İsyanı bastırmak için görevlendirilen Süleyman Paşa ile İbrahim Paşa 1794 yılında Mardin'e gelerek Diyarbe-

kir yöresinde bulunan aşiret ve kabilelerden oluşturdukları kuvvetlerle isyanı bastırma girişiminde bulundular. Timur Ağa, Süleyman Paşa ile İbrahim Paşa komutasında bulunan Osmanlı kuvvetlerine karşı gelemeyeceğini anladıktan sonra firar etti. Büyük çoğunluğu Diyarbakır yöresi aşiretlerinden oluşan Osmanlı kuvvetleri Timur Ağa'nın kardeşi Mahmut Bey ile aşiret önde gelenlerini yakalayarak idam etti.

Aşağıda geniş bir şekilde bahsedileceği üzere Timur'a bağlı adamlar ile askeri kuvvetler defalarca karşı karşıya geldiler. Timur üzerine sevk edilen asker sayısı yeterli olmamış, bazen

Timur ve adamları coğrafyayı iyi bildiklerinden zor durumda kaldıklarında kaçmayı başarmışlardır.

Timur ortaya çıktıktan sonra, Rakka Valisi Mustafa Paşa tarafından gönderilen 1790 tarihli tahriratında Milli Timur'un o havaliye verdiği zararı önlemek için bazı tedbirlerin alınması gerektiği bildirilmiştir. Ayrıca o tarafları iyi bilen Bağdat Valisi Süleyman Paşa Timur'un izalesi işine memur edilmesi için merkeze bilgi vermiş ve tavsiyede bulunmuştur(2). Öyle anlaşılıyor ki merkezi hükümet de Rakka Valisi Mustafa Paşa'nın bu tavsiyesini yani Bağdat Valisi Süleyman Paşa'nın Timur işiyle ilgi-

▲ Günümüzde Suriye sınırları içersinde yer alan Rakka'da bir çarşı / 1913 / Max von Oppenheim

Rakka Eyaleti 1594 yılında kurulduğunda merkezi Urfa ile 8 sancaktan oluşuyordu / Max von Oppenheim

lenmesi tavsiyesini ciddiye almış ve Süleyman Paşa'yı bu iş ile görevlendirmiştir.

Görevi alan Süleyman Paşa'nın, önce Timur'un çevresinde kendisiyle birlikte hareket eden ya da destek veren diğer ağa ve reisleri ondan koparmakla işe başladığı görülmektedir. Nitekim Süleyman Paşa 1790 tarihinde Milli Aşireti'nin bütün ağalarını Mardin'e davet etti. Ağaların büyük ekseriyeti bu davete icabet ettiler. Bu sırada Ali el Mustafa isminde birinin adı ayrıca geçmektedir. Bu kişi muhtemelen aşiretin reis ailesine mensup birisi olması gerekir. Ancak bu sırada görevinin ne olduğu bilinmiyor. Fakat bu kişinin Milli aşiretine mensup olduğu ve Timur'la birlikte hareket ettiği açıktır.

Süleyman Paşa'nın Mardin'de bu Ali el Mustafa'nın da katıldığı Milli aşireti ağalarıyla yaptığı toplantıda gerek aşiret ağaları gerekse Mustafa Timur'dan şikâyetçi olduklarını dile getirmişlerdir. Toplantı sonunda Süleyman Paşa'nın da telkin ve tavsiyeleriyle toplantıya katılanlar Timur'a destek vermeyecekleri ve birlikte hareket etmeyeceklerini beyan etmişlerdir. Ali el Mustafa'nın devlete bağlı çalışacağını beyan etmesi üzerine Süleyman Paşa da aşiretin "İskânbaşı"lığının ona verilmesi için İstanbul'a merkezi hükümete yazmıştır. Aşiret ağaların Timur'dan ayrılması ve devlete bağlılıklarını bildirmesi üzerine Timur zor durumda kalan adamlarıyla birlikte Bük taraflarına kaçmıştır(3).

Ali el Mustafa, Süleyman Paşa nezdinde devlete bağlı olacağına dair ver-

diği sözü hemen fiiliyata geçirdiği görülmüyor. Mustafa kendisine bağlı bin hane ile Timur'dan ayrılmış, Urfa tarafında ikamet edeceğini beyan etmiştir. Onun Timur'dan ayrılması, Timur'u ciddi şekilde zayıflatmıştır. Süleyman Paşa'da yukarıda bahsedildiği gibi, bu durumu olumlu bir gelişme olarak merkezi hükümete bildirmiştir. Ayrıca kendisine iskânbaşılık verildiği takdirde kontrolü daha kolay olacağını ve kusur işleme ihtimalinin de düşeceğini belirtmiştir. Eşkayanın tedibi için de biraz zamana ihtiyaç olduğunu, sabır gerektiğini de ayrıca belirtmiştir(4).

Bağdat Valisi Süleyman Paşa

Timur'u ele geçirmek için görevlendirildikten sonra yaptıkları ve yapacakları hakkında merkezi hükümeti sürekli olarak haberdar etmiştir. Nitekim 1790 yılında yani bu işle görevlendirildiği yılda "Milli Timur üzerine ne suretle azimet ettiği ve izalesi hususuna tevcihle ikdam edeceği vesair bazı mevar beyan olunmuş olmağla tahrir-ı merkume hülasa ettirilip maruzat-ı aliyaları kılındı..."(5). Yine aynı yıl içinde Süleyman Paşa sadrazama gönderdiği tahriratta Şaban ayının 26'sında Milli Timur üzerine hareket ettiğini bildirmiştir(6). Kayıtlardan anlaşılıyor ki Süleyman Paşa Timur'a karşı yaptığı her hareketi merkeze bildirmiş-

Rakka Eyalet merkezi Urfa'dan bir görünüm / 1913 / Max von Oppenheim

tir. Timur'un bölgedeki faaliyetleri ciddi bir şekilde merkezin gündeminde olduğu anlaşılmaktadır.

Merkezi hükümete giden bilgilerden dikkati çeken başka bir şey de bölgede nüfuzlu, dirayetli devlet adamı yokluğudur. Zira pek çok defalar eşkıyalığı ortadan kaldırmak için "iş bilen cesur" devlet adamlarının buraya tayin edilmesi gereği üzerinde durulmaktadır. Nitekim Maden-i Hümayun Emini Yusuf Efendi tarafından merkeze gönderilen 1790 tarihli yazıda Milli Timur'un Mardin, Siverek ve Rakka taraflarına saldırmaktan başka Maden-i Hümayun kazalarına da musallat olduğunu yazdıktan sonra, çözüm olarak da Milli Timur'u buralarda zararsız hale getirmek için "muktedir bir vezir" in tayin edilmesi gerektiğini önermektedir(7). "şaki-i merkumun def-i galesi için ceri cesur bir vezirin..." gerektiği hususunda "takriri mezkûr huzur-ı şahanelerine arz olundu"(8).

Zira aşağıda da görüleceği üzere Timur, yerel yöneticileri pek ciddiye almamaktadır. Yerli yöneticiler de muhtemelen kendisinin üzerine fazla gidememektedirler. Ya da yerel yöneticiler merkezin karşısında zor durumda kalmamak için bölgede meydana gelen olayları küçük göstermeye çalışmaktadırlar. Esasen yerel yöneticiler böyle güçlü kişilerle mücadele etmeyi kendileri için

hem can güvenliği açısından hem de başarısız olduğu takdirde mevkileri açısından tehlikeli de görürler. Bundan dolayı Timur daha da pervasızca hareket edebilmektedir. Aşağıdaki olay da bu durumu teyit etmektedir.

1790 tarihinde Diyarbakir'den dönen "tatar çakeri Abdullah kullarının takririnde" Timur'un Diyarbakir'e adam gönderip vefat eden Göklü Abdi Paşa'nın muhalefatından Mısri eşyaları, elmas, kaput, siyah renkli kürkü, kendisine mahsus çadırını talep etmektedir. Eğer talep edilen eşyalar verilmezse eşyalar İstanbul'a gönderilirken yolda gasb edeceğini muhalefat mübaşiri Zühdü Beğ'e bildirmiştir. Bu sırada Timur Karacadağ'da ikamet etmekte ve adamları vasıtasıyla halkı huzursuz etmektedir. Adamları Tokat civarına kadar uzanmış orada Erzurum kervanını vurmuşlardır. Diyarbakir'e de rahatlıkla gelmekte ve mütesellimden herhangi bir korkusu bulunmamaktadır.(9)

Kaynakların bildirdiği kadarıyla Süleyman Paşa bütün bir yıl yani 1790 yılını Timur'u takip etmekle geçirdi. Belki Timur'un gücünü zayıflattı ama ortadan kaldırmaya muvaffak olamadı. Öte yandan 1790 yılında Kul Hüseyin adında ve muhtemelen Urfa'lı olan bir kişi Timur'u takip işinin Köse Mustafa Paşa'ya verilmesi için şunları yazmaktaydı:

Paşa bundan önce Urfa'da iken,

Milli Timur eyaleti yakıp yıkmış, çevredeki köyleri bucakları perişan ederek halkın dağılmasına sebep olmuştu. Halen fitne ve fesadını sürdürmektedir. Köse Paşa bu şakinin hakkından geleceğini bildirmiş ancak, inhasına izin verilmemişti. Milli Timur bir fırsat kollayıp Paşa'nın katarını, adamlarını, hazinesini dahi soydu. Eğer affedilir, uygun mansıp ihsan edilirse, Paşa bu mühim işin üstesinden geleceğini söylemektedir. Şahsiyeti de bunu başaracağıının delilidir(10).

III. Selim 1791'de Mustafa Paşa'yı vezirlik payesiyle Halep valiliğine atadı. İlkbaharda Halep'e giden Paşa'ya yazılan fermanlarda, kendisinden iki önemli hizmetin beklendiği belirtiliyordu. Bunlardan biri Anteb'i kana ateşe boğan Battal Oğlu Nuri Mehmed Paşa'yla Rakka'yı harap eden Milli Timur'u ele geçirip idam etmek. Vezirliğinin sırf bu iki maddenin halli için iade edildiği, mükemmel kapı halkıyla çok acele o tarafa gitmesi emrediliyordu(11).

Halep ve Rakka, devletin en karışık yerlerindendi. İskân sorunları çözümlenmemiş on binlerce insanın kışlağı buralardaydı. Halep yıllardan beri karışıklık içindeydi. Gelen valiler aciz kalıyorlar, hiçbir önlem alamıyorlardı. Milli Timur devlet gücünü gölgede bırakacak bir kudretle asıyor, kesiyor, basıyordu. Antep'te, asker, halkın ve Nuri

Suriye'nin kuzey bölgesinde yer alan Rakka Sancağı'ndan görünüm / 1913 / Max von Oppenheim

Paşa'nın ön ayak olduğu karışıklıklar vardı. Yıllık vergiler toplanmamakta, eşkıya sürüleri halkı inletmekteydi. Daha önce, Bağdat, Basra ve Şehrizar Valisi Süleyman Paşa ile Rakka Valisi İbrahim Paşa'ya havale edilmiş olan Milli Timur isyanı konusunda, Eylül 1791'de, Köse Mustafa Paşa'ya da bir emir çıkartıldı: "Şaki Timur'un Halep'e on iki saat mesafede bir yere kaçtığı, yakalanması için adı geçen paşalara yardımcı olması ve bu arada Halep'in asayişini sağlama" (12) isteniyordu. Ancak bu son emir gelmeden bir ay kadar önce Köse Mustafa Paşa Halep'ten ayrılıp önceki emir gereğince Battaloğlu Nuri Mehmed Paşa'nın üzerine yürümüştü. Ağustos başında kuşatmaya aldığı Antep'i Aralık sonlarına kadar zorlayacaktı. Aralık ayında gelen son emirde, kuşatmayı sürdürecektir bir miktar asker bırakıp kendisinin Timur üzerine gitmesi bildirildi. "Emir ulaştığında, eğer Nuri Paşa henüz ele geçmemişse, hemen Antep'ten ayrılıp Rakka ve Bağdat valileri ile işbirliği etmesi, daha sonra Nuri Paşa meselesine dönmesi..." yazılıyordu (13).

1791 yılı Kasım ayı ortalarında İstanbul'da, Meşveret Meclisi'nin gündemine "Milli Timur maddesi" de alındı. Bağdat ve Rakka valilerinin çelişik tutumları ve hükümeti yanıltmaları konuşuldu. Asinin yandaşlarından Ali el-Mustafa'yı Süleyman Paşa'nın iskânbaşı seçtiği, sonra, bunun idamı gereklidir dediği; Rakka valisinin, Ali el-Mustafa'yı övdüğü, iki vezirin aralarında hu-

sumet ve geçimsizlik olduğu saptandı. Rakka'nın Halep'e ilhaken Köse Mustafa Paşa'ya verilmesi, kendisinden Milli Timur'un ve Ali el-Mustafa'nın başlarının istenmesi, Diyarbekir voyvodasının bir miktar askerle maiyetine gitmesi, Rakka'dan alınan İbrahim Paşa'nın Adana Valiliği'ne verilmesi, Bağdat Valisi'ne de "İbrahim Paşa'nın Rakka'dan azlını istemiştin. Timur'un ortadan kaldırılmamasına onu sebep göstermekteydin. İşte İbrahim Paşa alındı. Bir diyeceğin kalmadı. Şimdiye dek işlediğin kusurlar bilinmektedir. Bir daha kusur işlersen bağışlanman mümkün değildir.." yollu ihtarname gönderilmesi kararlaştırıldı. Telhise III. Selim şu hattı çekti:

"Bu Bağdat valisi bu maddelerde gayet ile hıyanet eyledi. Bunun yanına kalmak layık değildir. Takrir mucibince tanzim oluna. Ve aceleten fermanlar gitsün. Ve Mustafa Paşa'ya, İbrahim Paşa gibi hareket etmeyüp ittifak ederek şu Timur'un ser-i maktuasını kendüden istedik mi? Dikkatli yazasın. Ve Aliyyül Mustafa'nın tertib-i cezasını Mustafa Paşa'ya ve İbrahim Paşa'ya dahi yazasın. Ve iskânbaşı kimse anı celb etmesini yazasın" (14)

Bu gelişmelerden sonra Köse Mustafa Paşa'ya Halep'e ek Rakka eyaleti de tevcih olundu. Böylece 1791 Kasım sonlarından başlayarak bir anarşi bölgesinin yönetimi sırf Milli Timur meselesi yüzünden ona bırakılmıştır. 20 Kasım 1791 tarihli emirde, "Şakinin yakalanması ve idamı kesinlikle senden bekle-

niyor. Şu sıra Halep ve Rakka dolaylarında adamlarıyla dolaşmakta imiş" deniyordu. Mustafa Paşa, Antep'e düzen verdikten sonra, 1792 Ocak ayında Urfa'ya geldi. Nuri Paşa'ya karşı kazandığı başarı ve döktüğü kan otoritesini sağlamlaştırmıştı. Yaklaşık yüz elli bin kilometre karelik -bir ülke genişliğindeki- eyaletin güvenliği için kapı halkını kalabalık tutmak zorundaydı. Esasen Timur'un tepelenmesi için de kuvvete ihtiyacı vardı.

Timur, Rakka'nın kalabalık nüfuslu Milli Aşireti beyzadelerindendi. 1776'da aşiret iskân başısı olmuş, fakat daha sonra isyan ederek 1805'e kadar otuz yıl bütün bir Güneydoğu'yu haraca bağlamıştı. Köse Paşa 1792'den itibaren bu azıllı şakinin takibini her işin önüne aldı. Timur'un kardeşi ve can düşmanı olan İbrahim'i onun peşine taktı. Uzun uğraşmalardan sonra, Timur aşiretinden koparak perişan oldu. Yüzlerce kişilik süvari çetelerine kumanda ederken "yirmi yedi kişilik bir askeri kalabalığı ile şurada burada gizlenmeye başladı." Mayıs ayında gelen yeni emirle Köse Mustafa Paşa'ya:

"Timur olayını sonuçlandırmak senin borcundur. Şimdiye dek bunu yerine getirmedin. İhmal etmeden üstesinden gelmelisin. Oysa sen bu meseleyi fukaranın malını soymaya gerekçe edininip Halep halkına zulümde bulunmaktasın. Bu durum pişmanlığını gerektirecektir. Aklını başına devşirip zulümden el çekerek bir dakika beklemeden asinin işini bitirmeye bak... Eğer bundan böyle yoksullara zulümde bulunduğun ve tek akçelerini aldığın duyulur ya da şakinin yakalanması gecikirse senin için selamet-i hal musavver olmayacağı bil-iştibah olmağla ana göre âkilâne hareket eylemelisin" deniliyordu. Esasında emrin içeriğine bakılırsa İstanbul, Timur olayını mutlaka bitirilmesini istiyordu, hatta tehdit ediyordu. Oysa Timur çölde bir seraptı ve görüldüğü yere varıldığında hiçbir iz bırakmadan tekrar kaybolmaktaydı. Çöl ortamını bilmeyen İstanbul'daki devletliler için tehdit savurmak kolaydı. Gariptir ki, Köse Mustafa Paşa'nın kesik başını göndermediği bu zorbaya, aynı devletliler kısa bir süre sonra vezirlik tuğu göndereceklerdir (15). Zira Timur, Bağdat Valisi Süleyman Paşa'nın da himaye-

riyle vezirlik rütbesiyle Rakka'ya vali tayin edilecekti. İleride bunun ayrıntılarından bahsedilecektir.

Ancak yukarıdaki emirden hemen sonra da Köse Mustafa Paşa Halep valiliğinden alınıp onun yerine vali olarak atanan Seyyid Osman Paşa'ya gönderilen emirde yine Timur vardı. "Timur senden önceki valinin hücumuna dayanamayarak kaçmış, çöllerde dolaşmaktadır. Üzerine git ve işini bitir" diye emir verilmiştir. Ancak Seyyid Osman Paşa henüz göreve başlamadığı için Köse Mustafa Paşa'nın Timur'u takip görevi yaz mevsimi boyunca devam etti. 1792 Ekim'inde gelen sadaret yazısında anlaşıldığına göre Timur, Köse Mustafa Paşa'nın sıkıştırmaları sonucu büsbütün perişan olmuş ve yalnızca beş adamıyla Fırat'ı geçip Mardin dağlarını aşmış, Diyarbakir toprağında İskân Ağa adlı bir derebeyine sığınmıştı. Bunu öğrenen Köse Mustafa Paşa kapısından beş yüz seçkin süvariye, deli ve tüfekçibaşlarıyla takibe gönderdi. Ayrıca Diyarbakir mütesellimi Şeyhzade İbrahim'e, Timur'un başını kesmesi için bir "buyuruldu" yazdı. Timur meselesinin bitirilmesi an işi iken, yeni bir engel ortaya çıktı ve Milli Timur'a fırsat kazandırıldı. Şuursuzluğu ve Timur'un ele geçirilmesine engel olduğu gerekçesiyle Rakka Valiliği'nden alınan Adana Valisi İbrahim Paşa Köse Paşa'ya, özellikle onun Timur'a galebe çalmasına kin bağlayarak yeni bir harekete girişti. Nuri Paşa havadarlarını, Timur avanesinden Türkmen eşkiyasını, kendi kapı halkını Antep'e saldırttı. Bunun üzerine Köse Mustafa Paşa Antep ile ilgilenmek zorunda kaldı. Ancak merkez onun tekrar Timur işiyle ilgilenmesi için sert bir uyarı gönderdi.

"... senden beklenen Timur'un ortadan kaldırılmasıdır. Oysa sen Maraş eyaletinde ayak sürüyüp ihtilal-i bilâda ve Timur'un da Adana eski valisi İbrahim Paşa ile anlaşmalarına sebep oluyorsun. Bulduğun yerden hemen ayrılarak Rakka'ya gidecek ve hem eyaletin imarına, hem de hangi yoldan olursa olsun Timur'un idamına çalışacaksın"(16)

Sefer-i hümayun sebebiyle Anadolu'ya vezir gönderilemediğinden adı geçen eşkiya meydanı boş bulduğundan etrafı talan etmekte halka eziyet ver-

mektedir. Gerçi Timur'un ortadan kaldırma görevi Bağdat Valisi Süleyman Paşa'ya verilmişti. Süleyman Paşa çöl tarafından üzerine adam gönderecek olsa Diyarbakir ya da Rakka taraflarına kaçacağı malum olduğundan Rakka ve Diyarbakir valilerinin de bu işle görevlendirilmeleri gerektiği Süleyman Paşa tarafından dile getirilmiştir. Ancak bu sırada Rakka Valisi Mustafa Paşa sefere memur edilmiş, Diyarbakir valisi Süleyman Paşa da Sinop tarafına gönderildiğinden bu işe her iki eyaletin mütesellimleri memur edilmişti. Gerçi mütesellimler de Timur'u bertaraf etmeye muktedirler. Ancak bu çevrenin Timur'dan koruması en önemli bir hal olduğundan ve mevsim de uygun bahar olduğundan, Torbiğzade Süleyman Paşa'ya vezaret rütbesiyle Rakka eyaleti tevcih edilip Timur'un ortadan kaldırılmasına memur edilirse şu sırada Sivas'da bulunan Süleyman Paşa'da acilen Rakka tarafına hareket edecektir. Diğer taraftan Şeyhzade İbrahim Ağa da nüfuzlu olduğundan Diyarbakir'e mütesellim tayin edildiğinde "üç tuğlu bir vali ve Diyarbakir'de ikamet etmiş gibi" Timur'un zararlarını bertaraf edecektir(17).

Timur ile askeri kuvvetler arasında zaman zaman meydana gelen silahlı çatışmada, Timur adamlarından zayıt verse de çoğu zaman kelleyi kurtarmayı başarmıştır. Nitekim Halep Valisi Mus-

tafa Paşa'nın 29. Z. 1206 tarihli tahrirati, Şaki Timur ile yapılan çatışmada iki adamı öldürülmüş ancak kendisi Şam tarafına kaçmayı başarmıştır. Onun oradan izalesi için Şam valisine emir gönderilmesi... Milli Aşiretine bağlı haneler diğer aşiretler ile yayla bahanesiyle Erzurum ve diğer yerlere gitmeyip oldukları yerlerde ikamet etmeye çalışıyorlar. Bu arada Ruha'da bulunanlar için oraya da bir miktar asker gönderilmesi gerekmektedir.

Diyarbakir Valisi vezir Yusuf Ziya Paşa tarafından 1208 tarihinde gönderilen tahriratta Milli eşkiyasından seksen kişiden fazla bir atlı grup Siverek bağlı köylerden birkaçını garat ve talan ettikleri, Siverek voyvodası tarafından haber vermekle bir miktar asker o tarafa gönderilmiş çıkan çatışmada eşkiyadan yedi kişi ölmüş, altı kişi sağ yakalanıp voyvoda tarafına gönderilmiş, ikisi habse alınmış olduğu merkezi hükümete bildirilmiştir. Ancak adı geçen eşkiya grubun adı havaliye zarar verebilecekleri göz önünde bulundurularak o tarafa daha fazla kuvvet gönderilmeleri için Siverek mütesellimine ve Diyarbakir'e emir gönderilmiştir(18).

Ancak devlet eşkiya ilan ettiği, hakkında idam ferman ve onbir seneden beri birkaç valiyi kendisini ortadan kaldırılması için seferber ettiği Timur'u affetmiş ve devletin üst düzey bir memuru yapmıştır. Bağdat Valisi Süleyman

Hamidiye Alayları Komutanı İbrahim Paşa / 1899 / Max von Oppenheim

Paşa Timur'un yakalanmasına memur edilmiş bir vali ve uzun bir süre de Timur ile uğraşmakta, onu takip etmektedir. Ancak Timur'un Süleyman Paşa'ya sığındığı ve ondan yardım gördüğü de söyleniyordu.

Nitekim Timur, Bağdat Valisi Süleyman Paşa'nın merkeze yazmasıyla "Mirimiran"lıkla ödüllendirilmişti. 1800 yılında da vezirlikle Rakka Valisi oldu(19). Ancak valilik yaptığı üç yıl içinde eyaleti mahşer yerine çevirdi. Rakka halkının şikâyetleri sonucu Timur görevden alınmıştır. Yerine Köse Mustafa Paşa'nın oğlu Veli Paşa atanmış ve kendisinden beklenen en önemli görev on iki yıl önce babasını da hayli uğraştıran Timur'un ortadan kaldırılmasıdır. Köse Mustafa Paşa zamanında "şaki Timur" iken şimdi "Rakka eski valisi Timur Paşa" idi. Timur Paşa'nın bütün bir yaz ve güz sürdürdüğü takipler sonucu, Timur yanında az sayıda aşiret halkıyla Rakka topraklarını terk etmek ve Diyarbekir'e geçmek zorunda kalır. 1804 Ekim tarihli hükümde şunlar yazılmaktadır.

"Rakka Valisi Vezirim Veliyeddin Paşa gönderdiğin mektup ve tahrirat ile ekleri olan ilâm ve mahzarda, Timur Paşa'nın üç senedir sürdürdüğü zulümlerden Rakka'nın yıkılmaya yüz tuttuğu, şimdi ise adı geçen zorbanın başına topladığı haşerat ile haydutluk ettiği anlatılıyor. Rakka'ya gittiğinden beri perişan durumdaki halkın ve aşiretlerin güvenliklerini sağlamaya çalıştığını, Timur'un bazı aşiretleri yanına alıp halktan külliyetli para gasb ettiğini, Maden kazalarına saldırdığını, yolları tuttuğunu vs. yazıyorsun. O ortadan kaldırılmadıkça huzurun sağlanamayacağını da daha önce bildirmiştin. Halen Diyarbekir'e üç saat mesafede Şat (Dicle) kenarında, Milli Aşiretinden üç yüz çadırılı ile oturan Timur Paşa'nın etrafa haberler göndererek Diyarbekir eyaletinin kendisine tevcihi için mahzarlar düzenlettirdiği de öğrenilmiştir. Gerekliyorsa Muş mutasarrıfını da maiyetine celbederek üzerine gitmen ve tepelemen için işbu emir çıkartılmıştır."(20)

Görüldüğü gibi, Veli Paşa'nın sıkıştırmaları sonucu Timur Diyarbekir yöresine kaçmıştır. Ancak o bunu yeterli görmemektedir. Onu ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır. Esasında Veli Paşa Timur'u kendisine kudretli bir rakip olarak da görüyordu. Oysa Timur yaşlıdır ve ne yeni bir isyan denemesine, ne de zorla mansıp almaya yeltenmesine imkân yoktur. Milli Aşireti'nin bir parçası ile şurada burada gezmektedir. Veli Paşa'nın saldırılarına daha fazla dayanmayan Timur Paşa kış yaklaşırken, bir kez daha Bağdat Valisi Süleyman Paşa'ya sığınmak zorunda kalır.

Bunun üzerine Süleyman Paşa'ya, Timur'u korumaktan vazgeçmesi ve "kesik başı"nın İstanbul'a gönderilmesi için kendisine emir verilmiştir(21). Ancak öyle anlaşılıyor ki Süleyman Paşa işi ağırdan almış ve zaten yaşlı olan Timur da bu sırada ölmüştür(22)

DİPNOTLAR

- (1) Timur Paşa, diğer bazı aşiret ve kabileleri kendine bağlayarak oldukça güçlenmiş, yaptığı karşı talanlarla Arap talancıları yıldırarak, doğu-batı arasında gidip gelen kervanların güvenliğini sağlamaya çalışmış, bu kervan sahibi tüccarların çöl talancılarına ve Diyarbekir voyvodasına haraç vermesini engellemiştir. Diyarbekir ve Rakka eyaletlerindeki hükümet otoritelerini bile sarsmıştır. Böylece gittikçe güçlenen Timur Paşa kendi başına buyruk olmaya çalışmıştır.
- (2) Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BA), Hatt-ı Hümayûn (HAT). no. 8693.
- (3) BA. HAT. no. 11416.
- (4) BA. HAT. no. 237-13151.
- (5) BA. HAT. no. 10949.
- (6) BA. HAT. no. 10959.
- (7) BA. HAT. no. 11559.
- (8) BA. HAT. no. 11559.
- (9) BA. HAT. no. 11559.
- (10) BA. C. DH. no. 1415.
- (11) Necdet Sakaoğlu Köse Paşa Hanedanı, İstanbul 1998, s. 99.
- (12) BA. M. Mektum, nr. 1, s. 71.
- (13) Necdet Sakaoğlu, a.g.e, s. 100.
- (14) Necdet Sakaoğlu, a.g.e, s. 101-102

(15) Necdet Sakaoğlu, a.g.e, s.102-103.

(16) BA, Mühime Defteri, no. 186, s. 171; HAT. no. 14547.

(17) BA. HAT. no. 11559.

(18) BA. HAT. no. 8293.

(19) BA. C.DH. no. 246

(20) Necdet Sakaoğlu, a.g.e, s.159.

(21) BA. HAT. no. 1436-59050.

(22) Bir rivayet göre Bağdat valisi Süleyman Paşa'nın üzerine gitmesi üzerine firar etmiştir. Timur Bey firar ettikten sonra derviş kılıfına girerek bir süre çeşitli yerlerde dolaşmıştır. Timur Bey daha sonra Bağdat'taki Abdulkadir Geylânî Dergâhı'na sığınmıştır. Kendisini dergâh şeyhine kabul ettirmiştir. Dergâh şeyhinin, Bağdat Valisi ile yapmış olduğu görüşmenin ardından affedilen Timur Bey'in bölgeye geri dönülmesine müsaade edilmiştir. Aşiretinin başına döndüğü vakit, aradan geçen zaman zarfında oğullarından Eyüp Ağa'nın aşiret üzerinde nüfuzunu sağlamlaştırdığını görmüştür. Kısa sürede aşiret üzerinde nüfuzunu sağlamlaştıran oğlu Eyüp Ağa'yı reislikten men edememiştir. Bu yüzden oğluyla araları açılmıştır. Timur Bey, bir diğer oğlu olan Mahmut Ağa'yı reis yapmak için uğraştı. Ancak bu girişimlerinin başarısızlıkla sonuçlanması üzerine Timur Bey aşiret işlerinden tamamen elini çekerek, Fırat Nehri kıyısında küçük bir köye yerleşti ve burada öldü.

Şanlıurfa Geleneksel Aile Hayatında Kirvelik ve Evlilik

Öğr. Gör. S. Sabri KÜRKCÜOĞLU
Harran Üniversitesi
GAP Bölgesi El Sanatları Araştırma ve
Uygulama Merkezi Müdürü
sabriharran@hotmail.com

Tuzeken Camii Sokağı'nda düğün alayı / Suluboya Resim:Dr. Yusuf Erkişi

Giriş

Gösterişten ziyade samimiyete ve sadeliğe önem veren Şanlıurfalıların sosyal hayatlarında, başka yerlerde görülmeyen gelenek ve adetlere rastlanır. Geleneksel toplum yapısı içerisinde aile ve arkadaş ilişkileri Şanlıurfa'da çok önemli özelliklere sahiptir. Şanlıurfa'da bazen mevsimlere göre biçimlenen günlük hayat ise oldukça renkli ve canlıdır. Geleneksel yapı içerisinde yer alan bazı adetlerde, şehir merkezi ile kırsal kesim arasında ise küçük farklılıklara da rastlanır.

Akrabalık, dostluk ve komşuluk bağları Şanlıurfa'da halen çok güçlüdür. Erkeklerin bir araya toplanmalarının yanı sıra, kadınlar da gündüz veya geceleri kendi aralarında toplandıklarında özel yemekler hazırlarlar, sohbet ve eğlencelerle vakit geçirirler. Bu toplanmalarda misafir olarak katılanlar da yer alır.

Şanlıurfa'da arkadaş ilişkileri içerisinde yer alan en önemli adetler; sıra geceleri, sahaniye, harefa, oda geleneği, kahvehaneler, bağ-bahçe gezme, dağa ve yatıya gitme geleneğidir.

Aile ilişkilerinde en önemli gelenekler ise kirvelik, sünnet ve evlenme (düğün) adetleridir.

Şanlıurfa'da Kirvelik

Türk toplumunda kirvelik önemli bir konuma sahiptir. Şanlıurfa'da ise kirvelik çok daha başka anlamlar yüklenip derin bağlar oluşturur.

Şanlıurfa'da kirve, "küvre" veya "kirve" şeklinde de kullanılır.

Kirvelik müessesesi aile ve akrabalık bağlarının kuvvetlenmesi, sosyal ve ekonomik canlılığın artması açısından pek çok görevi ifa etmektedir (Özgültekin, Akman, Demirbağ, 1997, s. 133).

Şanlıurfa'da Kirve yörede sevilen ve tanınan, dürüst, mert ve ailesi saygın kişilerden seçilir. Kirvenin ekonomik durumunun denk olması veya daha iyi olması gerekir. Kirve seçilirken politik kimlik ve zenginlik ön planda olmamalı, gönül bağı ve karakter uygunluğu göz önüne alınmalıdır. Kirvelikle, iki aile arasında önceden var olan bağlantı pekişir, ailelerin sosyal yakınlığı artar. Kirve, kirvesi olduğu ailenin her türlü sorununu paylaşır.

Ailenin kirvesi yoksa oğlunu sünnet ettirecek ya da evlendirecek aile reisi, ailenin kirvelikliğini yapacak yakın akraba olmayan, kirvelik vasıtasıyla dost olmak istediği uygun birisini bulur. Kirvelik önerilen kişi bu teklifi şeref saydığından genellikle bu

görevi kabul eder. Çünkü kirvelik, bir onur ve itibar meselesi olup yakın akrabalık sayılır. Kirvelik, ailelere kuşaklar boyunca sürecek bir yakınlık kazandırır.

Kirve olan kimse kan bağlantısı olmasa dahi, sünnet çocuğuna amca, dayı gibi kan bağlantısı olan akrabalarından daha yakın seçilmiş akraba durumuna gelir. Sadece çocuğun değil, tüm ailenin birinci derecede sözü dinlenir, hatırı sayılır akrabası olur (Köksal, 1991, s.498).

Ailenin önceden kirvesi var ise yeni bir kirve belirlenmez. Kirve, ailenin sürekli kirvesidir. Kirve ile kirve olunan aile arasında çok sıkı yakınlık ve ilişkiler kurulur. Kirvelikte iki aile arasındaki ilişki, kan bağı kadar yoğun, güçlü ve kalıcıdır. Aile bireyleri kirveye isim kullanmadan "kirve" veya "kirvem" diye hitap ederler.

Kirve olarak belirlenen kişi ile kirvesi olduğu aile kendi aralarında kız alıp vermezler. Evdeki mahremiyet boyutunu tamamıyla kaldırır. Kirve ve kirve çocukları birbirlerinin evlerine rahatlıkla girip çıkarlar. Nasıl olsa kirve çocuklarına töre kurallarına göre nikâh düşmez ve evlenemezler görüşü oldukça yaygındır (Çelik, 2009, s. 48). Kirvelik geleneğinde değişime uğramadan günü-

müze kadar devam eden en önemli adet evlilik yasağıdır.

Kirvenin saygınlığı ve otoritesi tartışılmaz. Kirvelik, babadan oğula geçer ve arada çok önemli bir problem çıkmaz ise, kirvelik bağı kopmadan devam eder. Beş-on kuşak ötelere gelen kirvelikler vardır. Kirvenin oğlu olmaz ise, kendisinden sonra kirvelik de noktalanmış olur (Kürkçüoğlu, 2012, s. 215).

Sünnet veya evlilik öncesi kirveye ve hanımına uygun hediyeler gönderilir ve hayırlı işten haberdar edilir. Bu hediyeler çocukların sünnetine ya da delikanlının evlenmesine işaretler. Kirve bu hediyeleri hoşnutlukla alır ve görevini layıkıyla yapmaya çalışır.

Sünnet söz konusu ise, çocukların sünnet elbiselerini kirve yaptırır ve birtakım masrafları üstlenir. Kirve, sünnet esnasında çocuğu dizlerinin üstüne oturarak sıkı tutar ve onun rahat bir şekilde sünnet olmasına yardımcı olur. Sünnet yapıldıktan sonraki gece ise hediyeler ve tatlılarla birlikte sünnet olan çocuğu ziyaret eder. Bu gecede ev sahibi ziyafet sofrasıyla ikramda bulunur, ayrıca kirveye hediyeler verilir. Çocuk büyüdüğünde evlenmesinde babası kadar kirvesinin de söz hakkı olur.

Söz konusu evlenme ise yine uygun hediyelerle kirve haberdar edilir. Düğün, süpha, hamam yemeği ve diğer törenlerin sorumluluklarını kirve üstlenir. Kirve "erkek düğünü"nde damadın elbisesini giydirebilir ve yanı başında bulunur. Süpha (düğün yemeği) ziyafetinde damat ile beraber tahtta oturur. Düğünde aşçıya, davulcuya, ber-

bere, kahveciye ve gereken yerlere damat ile birlikte bol bahşış verir. Damadın gerdeğe konulmasında hazır bulunan kirve, düğünden birkaç gün sonra ise uygun bir hediye ile ailece evli çifti ziyarete gider (Kürkçüoğlu, 2012, s. 215).

Genel anlamda kirve, yalnızca ekonomik boyutlarla sınırlı bir kabulün parçası değil, beraberinde hukuki ve sosyal yaptırımları yüklenen kişi anlamı taşımaktadır. Sünnet olan ve ailesi açısından kendi birincil akrabalarından daha yakın hale gelen kirve, ömür boyu sürececek yeni bir sosyal ilişki biçiminin tarafını oluşturabilmektedir (Kolukırık, Saraç, 2010, s. 217).

Günümüzde şehirlerin büyümesi ve ailelerin başka şehirlere dağılmasıyla oluşan sosyal yapı değişimiyle kirvelik geleneği azalmaktadır. Aileleri yakınlaraştıran, bireylerin dostça, kardeşçe iyi ilişkiler içinde yaşamalarına vesile olan "Kirvelik Geleneği"nin azalması üzücüdür. Kırsal kesimde ve ilçelerde devam eden bu gelenek şehirlerde azalmıştır. Günümüzde daha çok sünnet düğünlerinde bu gelenek devam etmektedir. Bizlere düşen, aileler arasında yeni ve güçlü bağlar kuran bu yardımlaşma ve dayanışma geleneğinin önemli hususlarıyla tespit edilmesi ve bilinmesini sağlamaktır.

Şanlıurfa'da Sünnet Düğünü

Sünnet düğününden bir gün önce sünnet olacak çocuk at, atlı araba, otomobil, binek hayvanı gibi vasıtalarla

biriyle gezdirilir. Çocuk gezdirilirken kirve'de yanında bulunur. Şanlıurfa'da genellikle "Dergâh" denilen, İbrahim Halil Camii'ne götürülen çocuk buradaki kutsal olduğuna inanılan suyla yüzü yıkanır ve içirilir (Kürkçüoğlu, 2012, s. 215).

Sünnet yapılacak günün (genelde pazar günü) sabahı erken saatlerde misafirler toplanırlar. Sünnet olacak çocuğu kirve kucağına alarak sünnet yapılacak masanın arkasına oturur. Eskiden sünnet anında uyuşturucu iğne yapılmadığından, sünnet olacak çocuk acıyı duymasın diye sürekli ağzına şeker ve lokum konurdu. Sünnet bitiminde çocuk, hazırlanan yatağına yatırılır (Kürkçüoğlu, 2012, s. 215).

Sünnet düğününde gelecek olan misafirlere verilmek üzere birkaç gün önceden yemekler hazırlanır. Sünnet düğününün belli başlı yemeği yörede "tirit" denilen yemektir. Misafirler yemeğe gruplar halinde alınır. Yemekten sonra ise acı kahve ve sigara ikram edilir.

Şanlıurfa'da Geleneksel Evlenme Adetleri

Şanlıurfa'da eskiden görücü usulü ile evlenme yaygın bir gelenektir.

Günümüzde ise çiftler genelde birbirlerini görerek, tanışarak ve anlaşarak evlenmeye karar vermektedirler. Şehir hakkında kısmen de olsa yaşayan "geleneksel evlenme adetleri" kendine has özellikler taşır. Bu adetler aşağıda sırasıyla anlatılmaktadır.

Kıza Bakılması ve İstenmesi

Evlilik yaşına giren genç erkek, evlenme isteğini anne ve babasına söyleyemez. Bu durumu, yakın arkadaşları veya başka biriyle anne ve babasına bildirir. Durumu öğrenen anne oğluna kız aramaya başlar.

Oğlanın annesi, öğrendiği kızları yakın komşularından soruşturur. Genellikle evlenecek tarafların mali ve sosyal durumları aynı olmasına dikkat edilir.

Kız görmek için yanına yakınlarını da alarak, daha önceden tespit edilen ve gelinlik çağına gelmiş kızları olan, tanıdık veya tanımadık kimselerin evine tavsiye üzerine gider. Kızı görüp yürü-

Hayatlı Evde Erkek Düğünü

yüşü, konuşması ve becerikliliği konusunda fikir sahibi olur ve ailesinin durumunu gözden geçirir. Kız beğenilir ise annesine, kızın nişanlı olup olmadığı sorulur. Nişanlı olmadığını öğrenen oğlanın annesi, kızı beğenmiş ise bu kez oğlanın huyunu, tahsilini, işini, anlatmaya başlar. Oğlan tarafını dinleyen kızın annesi ise karşı tarafa kimlerden olduklarını ve nerede oturduklarını sorar. Oğlanın annesi bu sorulara cevap verir. Kız annesinden müspet cevap alınmış ise oğlan tarafı birkaç gün sonra tekrar geleceklelerini söyleyerek kız evinden ayrılır (Ergin, 2007, s. 24).

Bu arada her iki taraf birbirleri hakkında araştırma yapar. Dostlardan, yakın komşularından kız ve ailesi daha detaylı sorulur. Komşular, genç kızın ailesini tanıyor ve beğeniyorlarsa tavsiye ederler. Eğer kızın ailesini beğenmiyorlarsa, pek tanımadıklarını, fikirleri olmadığını söylerler (Kürkçüoğlu, 2012, s. 216).

Birkaç gün sonra beğenilen kız istemeye gidildiğinde, kız tarafı kızlarını vermek istemiyor ise kızlarının küçük olduğu, daha büyük kızlarının evlenmediğini veya kızlarının okula devam ettiği gibi mazeretler öne sürerek kızı vermeyeceklerini belirtirler.

Eğer oğlan tarafı isteme olayını gerçekleştirmek için kız evine geldiğinde, kız evince iyi karşılanırsa oğlanın annesi veya aile büyüğü bundan cesaret alarak "Allah'ın emri, peygamber'in kavli ile kızınızı oğlumuz istemeğe geldi" der. Kızın annesi ise "hele babasına bir soralım" der (Ergin, 2007, s. 25).

Her iki tarafın müspet yaklaşımları olursa, oğlan tarafının erkekleri hanımlarıyla birlikte bir akşam kızı babasından istemek üzere ayrıca giderler. Kızın babası "Allah her iki tarafa da hayırlı ve uğurlu etsin" derse, kabul görülmüş sayılır.

Eğer her iki taraf çocuklarını birbirleriyle evlendirmeye karar verip anlaşmazlarsa, kız tarafından erkek tarafına "kesim kâğıdı" denilen bir mektup "indekçi" (mektubu götüren işçi kadın) ile gönderilir. Mektubu getiren kadına oğlan evi bahşiş verir. Bu kâğıtta kız evinin oğlan tarafından istediği başlık parası, hal'et (kızın büyük abisine ve dayısına alınacak hediyeler), giyecek, ev eşyası ve mücevherler yazılıdır. Oğlan evi, bu şartları olduğu gibi kabul ediyorsa, kâğıdın alt tarafına "hepsi kabul" diye

yazar ve mektup bu kez oğlan evinin tanıdığı bir indekçiyle kız evine geri gönderilir. Eğer yazılanların tümü kabul edilmeyip, bazıları kabul edilmiş ise, aynı kâğıdın altına bunlar belirtilerek bir gün sonra kız evine gönderir (Kürkçüoğlu, 2012, s. 216).

Kız evinden gelen kesim kâğıdı oğlan evi tarafından kabul edilirse evlilik yolunda ilk adım atılmış olur.

"Başlık parası" bazı aileler tarafından istenmektedir. Gerek merkezde ve gerekse kırsal kesimde maddi durumu çok iyi olan aileler başlık parasını istemezler (Ergin, 2007, s. 29).

Kirvenin Haberdar Edilmesi

Kız isteme sürecinde kirvenin de görüşü alınır. Kız istemeye gidilirken kirve haberdar edilir. Evlenme süreci başlarken ayrıca kirveye uygun hediyeler gönderilerek hayırlı işle ilgili mesaj iletilmiş olur. Düğün, süpha, hamam yemeği ve diğer törenlerin sorumluluklarını kirve üstlenir.

Kız Evine Teşekküre Gitme (Sakal Öpümü)

İki taraf anlaştıktan sonra oğlan evi, ailenin büyükleriyle birlikte, kızın verilmemesinden dolayı teşekkür mahiyetinde kız evine bir akşam ziyarete giderler. Bu ziyarete kirve de eşyle birlikte katılır. Buna eskiden "sakal öpümü", günümüzde ise "teşekküre gitme" denilmektedir. Oğlan evi bu ziyarete giderken veya daha sonra, kesim mektubunda kararlaştırılanların tümünü veya bir kısmını yanlarına alıp kızın babasına veya velisine verirler (Kürkçüoğlu, 2012, s. 218).

Bu gecede her iki tarafın kadın ve erkekleri ayrı odalarda otururlar. Birbirleriyle tanışma imkânı bulurlar. Gelen misafirlere çay, kahve, çiğköfte, meyve ve kadayıf ikram edilir. Bu arada nişan günü belirlenir ve yapılacak hazırlıklar konuşulur.

Nişan ve Kirvenin Görevi

Nişan töreni, eski adetlere göre kız ve erkek birbirini görmeden kız evinde yapılırdı. Kız evine oğlan evinin kadınları giderek şerbet hazırlarlar, gelin adayı nişan elbisesini giyer ve misafirle-

re "hoş geldiniz" diyerek oturur. Kirvenin hanımı kızı tebrik ederek yüzüğü takar, zılgıt çalınarak nişan kutlanır, misafirlere yiyecek ve içecekler ikram edilir. Oğlanın yüzüğü ise aynı anda kız evinden yaşlı bir hanım tarafından bir sürahi şerbet ile oğlanın bulunduğu eve götürülür ve damat adayına kirve tarafından yüzük takılıp şerbet içirilir. Böylece kız ve oğlanın nişan yüzükleri ayrı mekânlarda takılırdı (Kürkçüoğlu, 2012, s. 218).

Günümüzde bu adet bırakılmış olup, her iki taraf yakınlarının davet edildiği düğün salonunda yapılan müzikli eğlencenin sonunda nişan yapılmaktadır. Nişan yapılacak mekânda, nişan kıyafeti giymiş gelin adayının yanına, damat adayı, arkadaşları ve yakınları tarafından getirilir (Kürkçüoğlu, 2012, s. 218). Nişan yapılan mekânda kirve hazır bulunur. Günümüzde Kirve, kurdele ile bağlanmış iki yüzüğü, damat ve gelin adaylarına takar, böylece gençler nişanlanmış olurlar.

Nişandan sonra kurban bayramı gelmiş ise, nişanlı genç bayram günü nişanlisına hediye olarak boynuzu kırmızı eşarpla süslenmiş ve kırmızı kurdelayla altın bir bilezik takılı bir koç gönderir. Buna "Gelin Kuzusu" denir (Ergin, 2007, s. 29).

Dini ve Resmi Nikâh

Urfa'da eskiden hoca nikâhı (dini nikâh) kız evinde ve genellikle pazar günü yapılırdı. Kızın sözlü tayin ettiği erkek vekiliyle Oğlanın erkek vekili yani

kız ve erkeğin temsilcileri hocanın karşısında otururlar ve hoca önce kızın vekiline sonra da oğlanın vekiline sorular sorar. Kız ve oğlanın vekilleri topluluğun duyabileceği bir sesle ayrı, ayrı "Vekâletim hesabıyla aldım, helalliğe kabul ettim." Diyerek dini esaslara göre nikâh akdi tamamlanmış olur. Hoca ise şahitlerin tasdikinden sonra İslam dininin gerektirdiği kurallara göre dualar okur. Topluluk ise her duanın sonunda "Amin" diyerek yapılan duaları tasdik eder (Ergin, 2007, s. 40).

Nikâh sonunda Oğlan evinin gönderdiği şerbet, mirra (acı kahve) ve pasta ikram edilir. Gelen misafirler ayrılırken kız ve oğlanın yakınlarına hayırlı olsun dileklerinde bulunarak ayrılırlar. Resmi nikâh ise belediyede yapılırdı.

Günümüzde dini nikâh davetlilerin katılımıyla, damat ve gelin adayı veya vekillerinin hazır bulunduğu nikâh salonunda yapılmaktadır. Resmi nikâh ise Belediye Nikâh Salonu'nda yapılmaktadır. Misafirlere her iki nikâh töreninde de önce mirra (acı kahve) sonra çikolata veya şeker ikram edilir. Misafirler dağılırken, damat ve gelin adayını tebrik edip, hayırlı ve uğurlu olması temennisinde bulunurlar (Kürkçüoğlu, 2012, s. 218).

Nikâhta kirve eşyle birlikte mutlaka bulunur.

Son zamanlarda her iki nikâhın da belediye Salonunda yapıldığı görülmektedir.

Kız Evinden Damat Evine Örtü Götürme (Çeyiz Götürme)

Gelin adayının evinde bulunan çeyizlerin (eşyaların) damat adayının evine getirilmesine "örtü götürme" denir. Bu iş için düğünden 3-5 gün önce damadın ailesi yakın akraba ve dostlarını evlerine davet eder. Evde kısa bir eğlenceden sonra at arabalarıyla veya kamyonet ile topluca kız evine gidilir. Eşyaları almaya gelen oğlan evinin gençleri gelin evinin önünde veya avlusunda davul zurna eşliğinde oynarlar. Kız evinden kimse bu eğlenceye katılıp oynamaz. Bu sırada eşyalar arabalara yüklenir ve damadın evine dönülür. Ev yakın ise yürüyerek dönülür, uzak ise konvoyla eşlik eden diğer arabalarla dönülür. Eve getirilen eşyaları dizmek için gelinin

Hayatlı Evde Erkek Düğünü

ablaları ile çok yakınları da oğlan evine ayrıca gelirler ve eşyaları dizip yemeklerini yedikten sonra evlerine dönerler.

Örtü götürme adedi günümüzde azalmış olsa da zaman zaman görülmektedir.

Düğün Öncesi Sini Sürme

Damadın yakın arkadaşları veya oğlan evinin yakın akraba ve dostları, düğünden önce önemli bir ihtiyacı karşılayacak kadar katkıda bulunurlar buna "sini sürme" denir. Bu katkı düğün evinin ihtiyacı olan koyun eti, pirinç, şeker, yağ gibi gıdalar olabilir. Sini sürmek isteyen kişi bu malzemelerden bir veya birkaçını düğünden önce hediye olarak gönderir. Süpha yemeğinin yapıldığı gün ise büyük bir siniye süpha yemeğinden bolca konularak daha önce "sini süren" kişinin evine gönderilir. Bu yemeği götüren kişiye sini süren tarafından bahşış verilir (Kürkçüoğlu, 2012, s. 216).

Geleneksel Düğün

Urfa'da eskiden, "kadın düğünü" ve "erkek düğünü" olmak üzere kendine özgü iki ayrı düğün yapılırdı. Kadın düğünü kız tarafının kadınları ile oğlan tarafının kadınlarının katılımıyla yapılır. Erkek düğünü ise sadece oğlan tarafının akraba ve tanıdıklarının katılımıyla yapılırdı.

Gelinin getirilmesinden önceki günün akşamı damadın arkadaşları ve akrabalarının toplandığı erkek düğününe ise "asbap gecesi" denilir. Geniş bir evde veya damadın baba evinde yapılır. Aynı gece kız evinde yapılan geceye ise "kına gecesi" denilir.

Evlenecek çiftlerin düğününden bir hafta önce, kız ve oğlan evinde yakın dost, arkadaş ve akrabaların katılımıyla ayrı ayrı yapılan, küçük çaplı eğlencelere ise "boş gece" denilir.

Geleneksel Kadın Düğünü

Kadın düğününden bir hafta önce, taraflar akraba ve komşulara "indekçi" (davet çağrısını sözlü ulaştırın kadın) aracılığı ile haber gönderilir, kız ve oğlan tarafının akraba ve komşuları düğüne davet edilirler. Davet çağrısını alanlar indekçiye bahşış verirler (Kürkçüoğlu, 2012, s. 219).

Kadın düğünü, geniş avlulu bir evde genellikle cumartesi veya pazar günü ve gecesi yapılır. Düğün yapıldığı gün o evde erkek bulunmaz. Düğün öğlenden sonra başlar gece geç saatlerde sona erer. Düğünde oyun havaları ve türküler eşliğinde oynanır, gelin olacak kız da oyuna kaldırılır.

Eskiden kadın düğünlerinde âmâ çalgıcılar tercih edilirdi. Âmâ çalgıcı bulunamaz diğer çalgıcılar gelir ise kadınları görmemeleri için çalgıcıların oturdukları yerin önüne perde çekilerek kadınların daha rahat oynamaları sağlanırdı (Ergin, 2007, s. 45).

Düğüne gelenler mevsimine göre yiyecek ve çerez getirirler, düğün sırasında bunlar yenir.

Günümüzde bu adet, yerini salonlarda yapılan düğünlere bırakmıştır. Çalgıcılar için ise böyle bir uygulama söz konusu olmamaktadır.

Günümüzde kadın düğünleri kına gecesinden bir gece sonra düğün salonlarında yapılmaktadır. Gecenin sonuna doğru erkek düğününden bayan düğününün yapıldığı salona damat ve yakınları gelirler. Damadın gelinle birkaç dakika karşılıklı oynamasından sonra gelinle damat kol kola girerek zılgıtlar arasında salondan çıkarlar. Gelinle Damat süslenmiş taksibe binerler, arkasından diğer taksiler onu izleyerek küçük bir şehir turu yapıldıktan sonra gelinle damat dualarla evlerine bırakılır.

Urfa Kadın Düğününde Âma Çalgıcılar

Geleneksel Kına Gecesi ve Asbab Gecesi

“Kına Gecesi” ve “Asbab Gecesi”; gelin perşembe günü gidecekse çarşamba akşamı, pazar günü gidecekse cumartesi akşamı yapılır.

Kız evinde kızın bayan akraba ve tanıdıkları, oğlan evinde oğlanın akraba ve tanıdıkları toplanır. Damat adayının yakın arkadaşları ve tanıdıklarının (erkeklerin) olduğu yerdeki eğlenceye “Asbab Gecesi” denir. Gelinin bulunduğu kadınların toplandığı yerdeki eğlenceye “kına gecesi” denir. İkisi de aynı gece de ayrı, ayrı yerlerde ve yaklaşık aynı saatlerde başlar (Ergin, 2002, s. 256).

Asbab gecesi genelde içkisiz olur. Mahalli sazlar eşliğinde türküler ve hoyratlar okunur. Gecede çiğköfte kebab, bostana, cacık ve tatlı ikram edilir.

Kına gecesinde ise hanımlar ya bir darbuka veya def eşliğinde türküler ve şarkılar söyleyerek eğlenirler.

Gece saat 22:00 civarında oğlan evinden kadın, erkek ve çocuklardan bir grup “kına gecesi” yapılan eve kadınların ve çocukların söylediği maniler eşliğinde toplu halde dar sokaklarda yürüyerek giderler. Eve yaklaşıncaya, Çakmak çakmağa geldik / Kına yakmağa geldik / Ayşe Dayze ağlama / kızı almağa geldiğ... manisi topluca söylenir. Erkekler eve girmeyip kapı önünde beklerler. Birkaç gün önceden kız evine gön-

derilen kına süt ile yoğrulur. Kirvenin hanımı tarafından gelinin sağ avucunun içine bir altın konularak kına yakılır. Daha önce gelinin yüzüne örtülen kırmızı duvak açılarak gelinin kına yakılan eline bağlanır. Gelin bu arada ağlamaya başlar. Tepsilere dikilmiş olan mumlar yakılarak çocukların ellerinde gelinin başına çevrilir (Kürkçüoğlu, 2012, s. 218).

Sesi güzel bayanlardan biri mani okuyarak hem gelinin hem de bütün bayanların ağlamasına çalışır. Ağlaram gülenim yok / Göz Yaşım silenim yok / Başım alıp giderem / Dur gitme diyenim yok... Bu manilerin arkasından misafirlerin çoğu gelinle birlikte ağlamaya başlar (Ergin, 2007, s. 57).

20. YY Başlarında Urfa'da Bir Musiki Heyeti

Gelinin Damat Evine Götürülmesi

Kına gecesi yapılan eve gelini almaya gelen grup kapı önünde kınanın bitmesini beklerken, keman taksiminden sonra erkeklerden biri; “Kalk gidelim / Kınayı yak gidelim / Gözele Doymak olmaz / Üzüne bak gidelim” hoyratını okur (Ergin, 2007, s. 57).

Kınası yakılan gelin baba evinden ayrılmadan önce, büyüklerin ellerini öperek gözyaşlarıyla arkadaşlarına veda ederek ayrılır. Oğlan tarafı gelinlerini alarak kız evinden ayrılırlar. Bu sırada “Urfalıyam ezelden / Gönlüm geçmez gözelden / Göynümün gözü çıksın / Sevmiyeydim ezelden” türküsü ile “Ay doğar ayazlanır / Gün doğar beyazlanır / Gelin olacak kızlar / Hem gider hem nazlanır” türküleri söylenir.

Damat evine gelinle birlikte birkaç yaşlı bayan da gider. Ertesi günün akşamı gelin gerdeğe girdikten sonra bu kadınlar kız evine geri dönerler (Ergin, 2007, s. 57). Gelin, gideceği ev yakın ise yürüyerek, uzak ise ata bindirilerek götürülür.

Gelin götürme çoğunlukla kına gecesinin ertesi sabah otomobille de yapılır. Gelin arabaya bindirilir, araba eşarpla, kurdela ve çiçeklerle süslenir. Gelinin yanına yakınlarından bir kadın oturur. Arabanın önüne ise damadın küvresi oturur. Konvoyla getirilen gelin önceden hazırlanmış olan özel bir odada karşılaşılır. Gelin bu oda kapısından girerken kendisine verilen bir “nar”ı oda kapısının üst tarafına kuvvetli bir şekilde atarak kırılmasını gerçekleştirir. Kırılan narın tanelerinden evlenecek yaşa gelmiş genç kızlara, uğur sayıldığından

Hayatlı Evde Erkek Düğünü

"ağbati siye ola" diyerek yedirilir. Nar'ın uğur sayılmasının nedeni ise Cennet meyvesi olarak bilinmesi ve narın kırılarak yüzlerce taneye ayrılması ise gelinin çok çocuk doğurmasını, kocasının soyunu sürdürmesini dilemek anlamını taşımaktadır (Ergin, 2007, s. 60).

Evine getirilen geline ve birlikte gelenlere kahvaltılık ikram edilir. Öğleden sonra ise "süpha evi"nde ikram edilen kuzu içi, üzlemeli pilav ve zerde geline gönderilir.

Gelin ve beraberinde gelen yaşlı bayan yakınları akşama kadar damadı beklerler. Damat getirilmeden önce gelinin yakını bayanlar evden ayrılırlar.

Günümüzde "kına gecesi", düğün salonlarında sadece kadınlar arasında olmakta veya maile olarak (ailece) kız evi ile oğlan evinin misafirlerinin katılımıyla olmaktadır

ERKEK DÜĞÜNÜ VE SÜPHA YEMEĞİ

Erkek düğünü genellikle Çarşamba, cumartesi veya Pazar günü yapılır.

Erkek düğünü için birkaç gün önceden dost, akraba ve tanıdıklar çağrılır. Düğün geniş avlulu bir evde öğlene doğru başlar. Düğünde halay türü oyunlar ve dörtlü değnek oyunu oynanır. Kadınlardan bu düğünü evin damatlarından izler ve zaman zaman zılgıtlı bu coşkuya heyecan katarlar. Damat bir ara tıraş edilir ve aynı gün kız evinden sini içerisinde getirilen çamaşır, ayakkabı ve elbisesini avludaki bir odada giyer. Damat avluya çıkar ve kirve damadın sinide duran ceketini giydirir. Bu arada "Çağırın Hakkoyu / Geydirin sakoyu / Mübarek olsun ağa küvre / Yengi de güvegi" türküsü hep birlikte müzik eşliğinde söylenir. Sinideki şekerler ve bozuk paralar çocuklar için havaya atılır. Sonra özel olarak hazırlanmış üzeri zeytin dalları ve mumla süslenmiş "güvegi tahtı"nda (sedirde) damat ile kirve birlikte otururlar. Hizmet eden işçiler, berber ve çalgıcılar kirve ve damattan bahşişlerini alırlar (Kürkçüoğlu, 2012, s.

219).

Düğün devam ederken evin diğer bir tarafında ise davetliler için "süpha yemeği" olarak etli pilav, kaburga, kuzu içi ve üzlemeli pilav ile tatlı olarak da zerde hazırlanır. En az 300-500 kişi için hazırlanan süpha yemeği, damadın elbisesini giymesinden sonra başlayıp akşama kadar devam eder. Evin kapısı bu süre içerisinde açık tutularak tanıdık, tanımadık herkesin gelip yemek yemesi sağlanır. Misafirlerin tamamı yedikten sonra, damat da arkadaşlarıyla birlikte bu yemekten yer. Akşam vakti damat, arkadaşları ve yakınları tarafından alınarak, gelinin getirildiği kendi evine götürülür. Evin önünde hoca tarafından dua okunduktan sonra damat büyüklerinin ellerini öperek eve girer ve zıfaf odasına geçer (Kürkçüoğlu, 2012, s. 219).

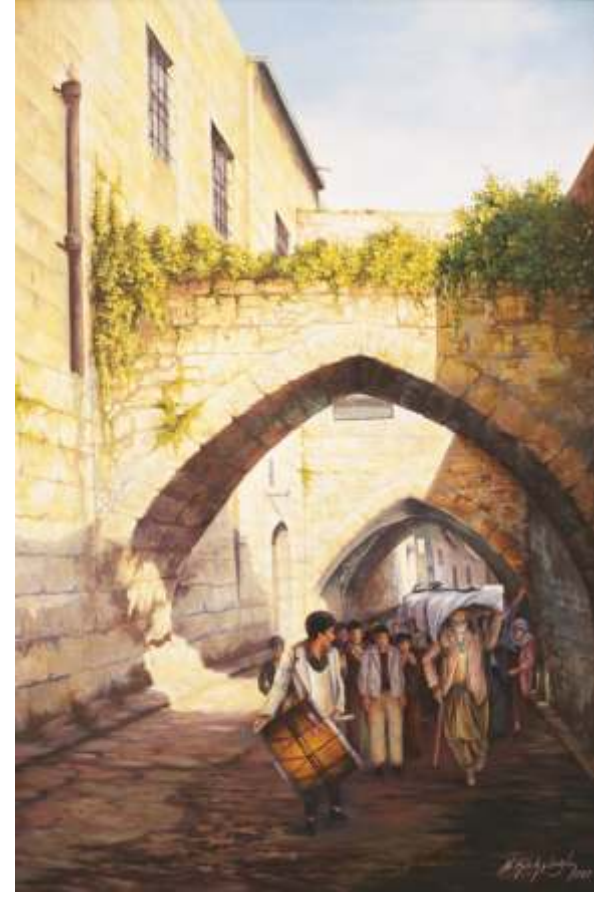
GÜVEĞİ HAMAMI

Şanlıurfa'daki tarihi Osmanlı hamamlarının başlıcaları; Veli Beg, Şaban, Cincıklı, Vezir, Serçe, Sultan, Eski Arasa hamamlarıdır. Hamamlar gece ve sabahtan öğlene kadar erkeklerle, öğleden sonra ise bayanlara hizmet verir.

"Güvegi hamamı" geleneğinde, damat evlendiği gecenin sabahı erkenden samimi olduğu arkadaşları tarafından evden alınarak hamama götürülür. Yıkandıktan sonra damadın arkadaşlarından biri misafirleri kahvaltılık davet eder. Kahvaltıdan sonra damat tekrar evine bırakılır (Uslusoy, 2009, s. 57).

Damadın erkek arkadaşları hamam içinde, "Kız demedim, dul demedim eğlendim / Rakı içtim, şarap içtim sallandım / En sonunda bir kötüye aldandım. Ağzım yandı artık benden sevda pas / Zira dünya eski hamam eski tas..." türküsünü ve başka türkülerini söyleyerek eğlenirler.

Damat, yıkandıktan sonra hamamda kendisi için özel olarak hazırlanmış, süslenmiş tahtta oturur. Tahtın başına yine zeytin dalından süslenmiş ve bu dallara bağlanmış mumlar yakılır.

Madenli Sokakta Asbap Götürme Yağlıboya Tablo: Nihat Kürkçüoğlu

Damat süslenmiş olan tahtta oturarak hamama davet edilen misafirlerin tebriklerini kabul eder (Ergin, 2007, s. 67). Kirve ve damat hamamda çalışanlara bahşişler dağıtır.

Erkeklerin "güvegi (damat) hamamı" ve "bayram hamamı" gibi, akraba ve arkadaş grupları ile hamama toplu gittikleri günler vardır. Bu gelenekler günümüzde kısmen yaşamaktadır.

ÇEYİZ GÜNÜ

Düğünün ertesi gününe "çeyiz günü" denilir.

Arkadaşları tarafından "Güvegi Hamamı"ndan sonra tekrar eve bırakılan damat, baba ve annesinin ellerini öper, daha sonra ise gelin, kocası başta olmak üzere kayınbabasına, kaynanasına, kayınbiraderine görüncesine getirdiği hediyeleri verir. Bunlar gömlek, kol saati, elbiselik kumaş, kravat ve benzeri hediyelerdir. Buna "Çeyiz Günü" denilir (Ergin, 2007, s. 68).

Çeyiz günü misafirlğe gelen olmaz. Gelin ve Damat çeyiz günü başbaşa dinlenir.

DUVAK GÜNÜ VE DUVAK GECESİ YEMEĞİ

Evliliğin ikinci günü olan "Duvak günü"nde gelinin annesi dışında yakınları ve tanıdıkları o gün gelin evine gelirler. Gelin, gelinliğini giyip yüzüne duva-

ğını kapatarak misafirlerin yanına oturur. Oğlan evinden gelen misafirlerin 8-10 yaşlarındaki bir erkek çocuğu, gelinin kırmızı duvağını kaçırr ve duvağı damada götürerek damattan bahşişini ister ve alır gelir. Duvak kaçırma, zilgit çalınarak kutlanır. Duvak günü gelenlere yemekler ikram edilir. Duvak gününe gelinin annesinden başka bütün akraba ve tanıdıklar katılır. Kahve ve çayla ikram edilir, akşama kadar devam eder. Duvak gününe gelen yakın akrabalar geline çeşitli hediyeler getirirler (S. Uslusoy ile görüşmeden).

Duvak gününün akşamı gelinin anesi, kızını ve damadını "duvak gecesi yemeği"ne çağırır. Birinci derece yakınların da çağırıldığı, kız evinde yapılan bu yemekte mevsimine göre yemekler yapılır. Çiğköfte, kadayıf ve meyveler ikram edilir. (S. Uslusoy ile görüşmeden).

GELİN CUMASI

Evliliği izleyen ilk cuma günü sabahleyin gelinin saç yapılar ve süslenir, gelinliği giydirilir. Her iki tarafın bayan akraba ve yakınları hem gelini yakından görmek hem de hediye vermek üzere "cuma evi"ne gelirler. Gelin, bir koltuğa oturur. Misafirlere mevsimine göre çay veya şerbet ikram edilir. Bu adet arka arkaya üç cuma gününde aynen tekrar edilir. (S. Uslusoy ile görüşmeden).

Bu gelenek günümüzde de yaşamaktadır.

GELİN HAMAMI

Evliliğin 15. günü perşembe veya cumartesi günü yakın dost ve akraba kadınlar, "gelin hamamı"na davet edilir.

Erkek Düğününde Güvegi Traşı

Şanlıurfa'daki tarihi Osmanlı hamamlarından Veli Beg, Şaban, Cincıklı, Vezir, Serçe, Sultan, Eski Arasa hamamlarından biri tercih edilir. Hamamlar gece ve sabahtan öğlene kadar erkeklerle, öğleden sonra ise bayanlara hizmet verir. Oğlan evi, hamamı o gün tamamen kapatır. Hamama başka müşteri alınmaz. Gelin için hamamda zeytin dalları ve mum ile süslenmiş olan tahtın üstüne halılar, minderler serilir. Gelin, çeyiz olarak getirdiği hamam takımlarını bir bohça içerisinde yanında getirir. Gelin yıkanıp kendisi için hazırlanan tahtta oturur. Hamama çağrılan misafirlere, damat tarafından yaptırılan kebab ve tatlılar ikram edilir. Ayrıca damadın anesi tarafından evde hazırlanmış "hedik" hamamda ikram edilir. (S. Uslusoy ile görüşmeden).

Kirvenin hanımı mutlaka "gelin hamamı"nda bulunur. Gelin hamamında şarkılar türküler söylenir ve çeşitli eğlenceler yapılır. Bütün masraflar oğlan evi tarafından karşılanır. Hamamdaki "natır" (eşyaları evden alıp hamama götürülen bayan işçi) ve "kayme" (kadın yıkayıcılar) gibi görevlilere damadın anesi bolca bahşiş verir. Gelinin kutlayan misafirler, hamamdan ayrılırlar. (Uslusoy, 2009, s. 58).

Gelin hamamında; "Kahve Yemmen'den gelir / Bülbül çimenden gelir / Yâri güzel olanlar / Her gün hamamdan gelir" türküsü söylenir.

Gelin hamamı geleneği günümüzde nadiren yapılmaktadır.

Kadınlar ayrıca "kıza bakma hamamı", "gelin hamamı", "doğdu hamamı", "bayram hamamı" gibi vesilelerle toplu olarak hamama giderler. Böyle günlerde hamamda çiğköfte yapılır, mevsim meyveleri, hedik ve çerez götürülür.

SONUÇ

Şehir hayatının getirdiği değişim ve dönüşümler yeni kuşağı geleneksel hayattan uzaklaştırıp yeni adetler edinmeye yönlendirmektedir.

Günümüzde, asırlarca devam eden geleneksel hayat tarzının güzellikleri kaybolmayıp azalmaktadır.

Özellikle toplumda önemli sosyal yakınlaşma ve dayanışmalara vesile olan kirvelik ve düğün adetlerinin yaşatılması çok önemlidir.

Biz araştırmacılara düşen görev, kaybolan ve azalan bu değerleri tespit etmek yayınlamak ve bilinmesini sağlamaktır.

KAYNAKÇA

- ÖZGÜLTEKİN, R., AKMAN, E., DEMİRBAĞ, H. (1997). Düünden bugüne Siverek, Marifet Matbaası, Konya.
- ÇELİK, M. (2009). Şanlıurfa Kültüründe Düğün ve Evlilikler, Elvan Yayınları:15, Ankara.
- KOLUKIRIK, S., SARAÇ, İ.H. (2010). "Farklı Dini Gruplarda Kirvelik Geleneği: Sanal Akrabalığın Dönüşümü Üzerine Bir Araştırma", Zeitschrift für die Welt der Türken, Journal of World of Turks, ZfWT Vol: 2, No:1, http://www.dieweltdertuerken.org/index.php/ZfWT/article/viewFile/111/kolukirik_sarac
- KÜRKÇÜOĞLU, S.S. (2012). "Urfa'da Geleneksel Hayat ve Adetler", Uygurliklar Kapısı Urfa, Yapı Kredi Yayınları: 1732, İstanbul.
- KÖKSAL, H. (1991). "Güneydoğu İllerimizde Kirvelik Geleneği", II. Uluslar arası Karacaoğlan ve Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu Bildirileri, Adana.
- ERGİN, E. (2007). Şanlıurfa Folklorunda Düğün, Yeni Alanya Matbaacılık, Alanya.
- ERGİN, E. (2002). "Şanlıurfa Evlenme Adetleri", Şanlıurfa Uygurluğun Doğduğu Şehir, ŞURKAV yayınları: 26, Ankara.
- AKBIYIK, A., KÜRKÇÜOĞLU, S. (1990). Folklor (Halkbilim) ve Şanlıurfa, ŞURHOY Yayınları-Şanlıurfa, Altındağ Matbaacılık, İzmir
- USLUSOY, R. Ş. (2009). "Urfa'da Hamam Geleneği", Şanlıurfa Kültür Sanat Tarih ve Turizm Der, Yıl:2, Sayı:5, Eylül 2009, s.56-57
- USLUSOY Sabiha, 79 yaşında, ilkökul mezunu, ev hanımı, Şanlıurfa Merkezde oturmakta. (01.03.2016 tarihli görüşmeden)

Milli Şehit Urfa Mutasarrıfı MEHMET NUSRET BEY'İN İDAMI 5 Ağustos 1920

İbrahim ÇİÇEK
İstanbul Cumhuriyet Savcısı
ibrahim63ibrahim@hotmail.com

Mehmet Nusret Bey, 1875 yılında Preveze'de doğdu. 1899'da Mülkiye'den mezun oldu. Maiyet Memurluğu stajından sonra 20 Eylül 1901-4 Ekim 1902 tarihleri arasında Konya Rum ve Ermeni okullarında Türkçe öğretmenliği yaptı. Bu görevden sonra Keskin, Tepe-delen, Aydonat, Filat, Meçova, Devline, Sur, Safed, Cisri Ergene (Uzunköprü) İskeçe'de Kaymakam olarak görev yaptı. Balkan Harbinde İskeçe'nin işgali üzerine 14 Kasım 1912'de buradan ayrılarak İstanbul'a geldi ve 30 Mart 1914'e kadar açık maaş aldı.

27 Nisan 1914'te Bayburt Kaymakamlığına atandı. Bu sırada Avrupa'da I. Dünya Savaşı çıktı. Bayburt Bölgesi'nin de içinde bulunduğu Doğu Anadolu Bölgesi'nde yaşayan Ermeniler, Rusların kıskırtmaları sonucu gönüllü silahlı Ermeni grupları teşkil ederek Türk mahalle, köy, kasaba ve şehirlerine saldırdı. Osmanlı idaresi, 1 Haziran 1915'de savaş mıntikasında oturan Ermenilerin savaş alanı dışına gönderilmesi için "Ermeni Tehciri" kanunu çıkardı.

Haziran 1915'de, Erzurum'daki 3. Ordu Komutanı Mahmut Kamil Paşa'nın emriyle, Bayburt harp sahası

içinde olduğu için bölgedeki Ermeniler de Nusret Bey'in idaresi altında bulunan bölgedeki jandarma güçleri vasıtasıyla Erzincan'a sevk edildi.

Nusret Bey, 14 Haziran 1917'de, o sırada Yıldırım Orduları 2. Grup Kumandanı olan Mustafa Kemal Paşa'nın isteği ile Urfa Mutasarrıflığına tayin edildi. Nusret Bey, Urfa'da görev yaparken Mondros Mütarekesi imzalandı.

Urfa, İngilizler tarafından işgal edilmek istendi. Urfa'da işgallere karşı Müdafayı Hukuk Teşkilatı'nın kurulmasında Nusret Bey'in büyük emeği geçti. Urfa Mutasarrıfı Nusret Bey, bu milislerle 4 ay süren direnmeden sonra teslim olmak zorunda kaldı. Urfa'yı işgal eden İngiliz komutanının, "Bizi niçin karşılamadınız?" sorusuna, "Haksız yere memleketi işgal eden bir kuvveti karşılamaya çıkmak bir Türk mutasarrıfına yakışmaz. Bir misafir gibi gelseydiniz, sizi Birecik'te karşılardım" cevabını verdi. İngilizler Urfa'yı işgal ettikten sonra, Mutasarrıf Nusret Bey, yine bir İngiliz Komutanın kendisine yeni bir emir getirmesi üzerine, tabancasını çıkarıp masasının üzerine vurarak Ermeni tercümana: "Git kumandanına söyle,

ben kendisinin emir eri değilim... Bir daha tekerrür derse, bunu beyninde patlatırım!.." diye azarladı.

Nusret Bey, Urfa Mutasarrıflığı görevinde bulunurken I. Damat Ferit Paşa Hükümeti tarafından 6 Nisan 1919'da Ermeni tehciri meselesinden dolayı azledildi ve İstanbul'a çağrıldı. Nusret Bey, İstanbul'a geldikten sonra Bayburt ve Ergani-Madeni Ermeni tehciri ve taktilinden dolayı Mustafa Nazım Paşa başkanlığındaki Divan-i Harp-i Örfi Mahkemesi'nde yargılandı ve suçsuz bulundu. Nusret Bey, buna rağmen askeri hapisanede alıkonuldu. 15 Mayıs 1919'da İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali üzerine tüm Anadolu'da olduğu gibi İstanbul'da da hava elektriklendi. Hükümet ortamı yatıştırmak için aralarında Nusret Bey'in de bulunduğu 40 tutukluyu serbest bıraktı.

30 Eylül 1919'da Damat Ferit Paşa Hükümeti istifa etti ve yerine 2 Ekim 1919'da Ali Rıza Paşa Hükümeti kuruldu. Nusret Bey, daha önce yargılanıp serbest kalmasına rağmen 6 Kasım 1919'da Ermeni tehciri meselesinden dolayı tekrar tutuklanarak, Bekirağa Bölüğü denilen meşrutiyet sonrası siyasi

sanıkların tutulduğu zindana konuldu. Burada, eski (Başbakan) Sadrâzâm Said Halim Paşa'dan Şükrü (Kaya)'ya, Tevfik Rüşdü (Aras)'dan Memduh Şevket'e ve Mithat Şükrü (Bleda) Beylere kadar, Ziya Gökalp'ten Adıye Nazırı İbrahim Bey ve Dahiliye Nazırı Hacı Adil Beyler hatta Tanin Gazetesi Başyazarı Hüseyin Cahit (Yalçın) Bey de dahil olmak üzere birçok İttihatçı vardı.

Nusret Bey, hapisaneyeyken 18 Aralık 1919'da Divan-ı Harp-i Örfi Mahkemesi ve Dâhiliye Nezareti arasındaki yazışmada, halen cezaevinde bulunan Urfa eski Mutasarrıfı Nusret Bey hakkında Şura-yı Devletçe men'i muhakeme kararının tebliğ ettirildiği açıklandı. Esad Paşa'nın başkanlığındaki I. Divan-ı Harp-i Örfi Mahkemesi 11 Mart 1920'de Nusret Bey hakkında Bayburt Müdde-i Umumiliğine bir telgraf çekerek, Bayburt Ermeni tehciri sırasında Nusret Bey'in tutumu ile ilgili bilgi verilmesini istedi.

15 Mart 1920'da Esad Paşa'nın başkanlığındaki I. Divan-ı Harp-i Örfi Mahkemesi, Nusret Bey'in sorgusuna başladı. İfade veren tanıklar, tehcir işlemlerinin Erzurum'dan 30-40 kişi ile gönderilen Mehmed Necati Efendi tarafından Erzincan'a sevk olduğunu, kafiye kafiye ve sefilane bir surette sevk olduklarını, sevk edenlerin 2 saat sonra geri döndüklerini, sevk edilen Ermenilerin yolda mallarının ve nakit paralarının alınarak katledildiği söylendi. Tanıklar ayrıca, Ermenilerin bir gece içinde kimsenin haberi olmadan Kaymakam Nusret Bey'in emriyle polis ve jandarmalar tarafından apar topar toplanarak, insanlık kurallarına uyulmadan sevk edildiklerini, hanelerinde kalan malların toplatılarak satıldığını, kötüye kullanmaların olduğu, Nusret Bey'in Erzurum Valisi Tahsin Bey'in adamı olduğu için kanuna aykırı hareket etmekten çekinmediğini söyledi. Tanıklar, Bayburt Ermenilerinin 15-20 gün içinde azar azar kafiye halinde sevk edildiğini, ve büyük bir kısmının katledildiğini, Nusret Bey'in, 150 kadar kız ve erkek Ermeni çocuğunu Binbaşı Hanı'na doldurduğunu ve herkesin istediği çocuğu alabileceğini söyledi. Tanıklar, Bayburt tehcirinin Erzurum'dan gelen Mehmed Necati Efendi (Pire Mehmed) tarafından idare edildiğini, Bayburt'un 2 saat uzağında Değirmen mevkiinde Teşkilatı Mahsusa tarafından katledildiklerini

Şehit Nusret Bey Çocuklarıyla

söyledi. Tanıklar ayrıca, Teşkilatı Mahsusa subayının Doktor Bahaeddin Şakir yanlarında da Filibeli Hilmi ve Yedek Mülazım Sadi ile birlikte katliamı düzenlediklerini, Ermenileri Mehmed Necati'nin Bayburt'tan çıkardığını ve bir kafilenin Pülümür'de yok edildiğini belirtirler. Bayburtlu Ermeni tanıklar da, Nusret Bey'in Bayburt'a yakın mesafedeki Binbaşı Hanı ve Hindi Hanı gibi yerlerde kafiye kafiye refakat ettiğini, kendilerini kamçılıdığını, para talep ettiğini, katliam yerinde hazır bulunduğunu, jandarmaların güzel kızları alıp götürdüğünü anlatırlar. Tanıklar, Nusret Bey'in, "Demir Pençeli Mutasarrıf" olarak adlandırıldığını, Bayburt tehcirinden sonra mükafat olarak Erzincan Mutasarrıf Vekilliğine atandığını ve sonra da Ergani Mutasarrıfı olduğunu söylediler. Nusret Bey'in, Ergani'ye gelen bitkin Ermenileri yol inşaatında çalıştırmaya başladığını, geri kalan çocukları Diyarbakır'a sürdüğünü, intihar eden cani Reşit Bey'e teslim ettiğini söylediler. Tanıklar, Bayburt Mal Müdürü Yovakim Efendi İslama geçtiği için tehcir edilmediğini, Nusret Bey'in, Yovakim Efendinin kızlarını istediğini ancak red edilince tehcir edilmekle tehdit edildiğini, bunun üzerine Yovakim Efendi ve iki oğlunun kendilerini asarak, eşi, kızı ve kızkardeşinin ise zehir içerek intihar ettiklerini söylediler.

Bayburt ve Ergani-Madeni Ermenilerinin tehciri dolayısıyla suçlanan Nusret Bey bu suçlamalara karşılık Bayburt ve Ergani-Madeni Ermenilerinin jandarma muhafazası altında salimen tehcir edildiğini, mallarının da oluşturulan bir komisyon tarafından satılıp parasının

sahiplerine verildiğini, belirtti. Daha sonra mahkeme heyeti Bayburt'ta bazı kişilerin ifadelerine başvurulmasını talep etti. Ancak Anadolu ile telgraf haberleşmesinin kesilmesi üzerine Bayburt ile irtibat kurulamadı. Bunun üzerine 20 Mart 1920'deki Nusret Bey'in duruşması bir başka tarihe ertelendi.

Ali Rıza Paşa Hükümeti'nin istifası ile yerine 8 Mart 1920'de Salih Paşa Hükümeti kuruldu. Ancak bu hükümet fazla sürmedi ve yerine 5 Nisan 1920'de 4. Damat Ferit Paşa Hükümeti kuruldu. Bu hükümetin en önemli meselesi Ermeni tehciri davalarını hızlandırmaktı. İşte bu amaçla, hükümet 17 Nisan 1920'de I. Divan-ı Harp-i Örfi Mahkemesinin Başkanlığına (Nemrut) Mustafa Paşa'yı atadı. Nemrut Mustafa Paşa, Nusret Bey'in Urfa Şubelerini kapattığı Kürt Tealli Cemiyeti'nin kurucu üyesi idi. Ayrıca, İngiliz Muhipleri Cemiyeti'nin kurucu üyesi Sait Molla'da bu mahkemenin üyesiydi.

26 Nisan 1920'de "I. Divan-ı Harp-i Örfi Mahkemesi'nin Teşkilat ve Vazifeleri" hakkında bir genelge yayınlanarak, tehcir davalarının öncelikli görüleceğini, yargılamaların gizli yapılacağını ve sanıkların avukat bulunduramayacağı açıkladı. Nusret Bey'in yargılanması gizli yapıldı ve Avukat bulundurma hakkı verilmedi. Nemrut Mustafa Paşa başkanlığındaki I. Divan-ı Harp-i Örfi Mahkemesi, Nusret Bey'in yargılanmasına 28 Nisan 1920'de tekrar başladı.

Mahkeme heyeti Nusret Bey'in evraklarını inceledikten sonra 29 Nisan 1920'de bazı gazetelere ilanlar vererek, Bayburt ve Ergani-Madeni taktik ve tehciri meselesine dair malumatı olanların

Divan-i Harp-i Örfi Mahkemesine gelerek şahitlik yapmalarını istedi. İngiliz himayesinde cesaret bulan Ermeni Patrikhanesi mahkemeye sürekli olarak yalancı şahit tedarikinde bulundu. 29 Nisan 1920 tarihli Serbesti Gazetesi'nde şöyle bir ilân çıktı: "Divan-ı Harbi-i Örfi Riyaseti"den Bayburt ve Ergani taktil ve tehirci meselesine dair malûmat ve meşhudatı olanların Divan-ı Harp'e gelmeleri ilân olunur!" Bu ilanlardan sonra Nusret Bey'in duruşması tekrar başladı.

İddia makamı, Bayburt ve Ergani-Madeni tehirci sırasında Ermenilerin ölmesine, mallarının gasp edilmesine, Bayburt Mal Müdürü Ovakim Efendi'nin intiharına, Trabzon'dan tehirci edilen Filoman Nuryan Binti Manu ile 12 yaşındaki hemşiresi Naime Tesmiye'nin ırzlarına geçmesine sebebiyetten dolayı Nusret Bey'in yargılandığını belirtti.

Bu suçlamalar karşısında Nusret Bey; Bayburt'un harp sahası içinde olması nedeniyle buradaki Ermenilerin kendisinin idaresi altında ancak jandarma tarafından tehirci edildiğini, bu sırada bölgede herhangi bir vukuatın olmadığını, tehirci edilenlerin mallarının bir komisyon tarafından satılıp parasının da sahiplerine verildiğini, bunun da kayıtlarının sabit olduğunu, belirtti. Bir başka gün mahkeme heyeti Nusret Bey aleyhine Hampartsun adlı 12 yaşında bir Ermeni çocuğunu şahit olarak dinleyeceğini belirtti. Nusret Bey bu duruma itiraz ederek olay anında 7 yaşında olan ve şimdi 12 yaşındaki bir çocuğun şahit olarak dinlenemeyeceğini belirtti. Buna rağmen mahkeme heyeti bu çocuğu Nusret Bey'in aleyhinde şahit olarak dinledi. Çocuk olayı yer ve saatine kadar ince ayrıntıları ile anlattı ve Nusret Bey için de Mehmet Nusret ismini kullandı. Bunun üzerine Nusret Bey, bir çocuğun böyle bir olayı teferruatıyla bilemeyeceğini ve kendisinin Mehmet ön isminin sadece nüfus kâğıdında olduğunu ve bu ismi nüfus memurları ve ailesi dışında kimsenin bilmediğini, ancak nüfus memurları vasıtasıyla öğrenilebileceğini, söyledi. Bir başka duruşmada Haçator Seferyan adlı bir başka Ermeni aleyhte şahit olarak dinlendi. Bu Ermeni, Nusret Bey'in asker olduğunu ve onun emriyle Ermenilerin öldürüldüğünü söyledi. Nusret Bey ise, kendisinin sivil bir idareci olduğunu bu nedenle de şahidin yalan beyanda bulunduğunu belirtti. Bir başka gün mahkeme heyeti Bayburt

ahalisinden Agoni Markayan, Varsenik Arisyan Arakel ve Erfahi Arakel adlı kadınları şahit olarak dinledi. Bu duruşma başlarken mahkeme başkanı yukarıda belirtilen kadınlara; -"Nusret Bey burada mı? Kendisini tanıyor musunuz?" diye sordu. Kadınlar -"Tanıyoruz. Ama burada değil" cevabını verdiler. Dışarıya çıkarılıp kendilerine gereken telkinler verildikten 10 dakika sonra kadınlar tekrar mahkeme heyetinin huzuruna çıkarıldı. Bu defa kadınlar; "Nusret Bey evet burada", cevabını verdiler. Daha sonra ismi geçen kadınlar; Nusret Bey'i, Bayburt Ermenilerinin tehirci, Bayburt Mal Müdürü Ovakim Efendi'nin intiharı ve Trabzonlu Filomen adlı kadının ırzına geçmekle suçladılar. Bayburt Ermenilerinin tehircinin Erzurum'daki 3. Ordu Komutanı Mahmut Kamil Paşa'nın emriyle jandarma tarafından salimen yapıldığını, Ovakim Efendi'nin Mahmut Kamil Paşa'nın tehirciyle ilgili emrinin gelmesi üzerine intihar ettiğini ve Trabzonlu Filomen adlı kadına da herhangi bir kötü muamele yapmadığını, bunu da geçmiş memuriyet hayatındaki namuslu yaşamından çıkarabileceklerini belirtti. Ancak duruşma sırasında mahkeme heyeti Nusret Bey'in hiçbir savunmasını kayda değer almadı. Ona bir avukat bulundurma hakkı dahi tanınmadı. Nusret Bey'in geleceği mahkeme heyetinin insiyatifine bırakılmış oldu.

Nusret Bey, mahkeme sırasında değişik tarihlerde eşi ve kardeşine birkaç mektup yazdı. O bu mektuplarda kendisinin suçsuz olduğunu ancak mahkeme heyetinin kendisine mutlaka ceza vereceğini belirtti.

Nusret Bey'in duruşması bittikten sonra mahkeme heyetinden Ferhat Bey, Nusret Bey'in vazifeyi suiistimalden üç sene cezalandırılmasını istedi. Bunun üzerine mahkeme başkanı Nemrut Mustafa Paşa ve diğer üyeler Nusret Bey'in idamını istediler. Uzun tartışmalardan sonra mahkeme heyeti Nusret Bey'i 15 ay kürek cezasına çarptırdı ve mazbata tanzim edilerek 4 Temmuz 1920'de mahkeme heyetince imzalandı.

Karar neticesi Nusret Bey'e bildirilmeden, Merkez Komutanlığına götürüldü. Bir İngiliz teğmen, Nusret Bey'in Malta'ya sürgün edildiğini söylediği sırada odaya giren Nemrut Mustafa Paşa, "Bu adamı Malta'ya sürmeye gerek yok, biz onun idamına karar ver-

dik" dediği iddia edilmişti.

Daha önce verilen karara rağmen Nemrut Mustafa Paşa başkanlığındaki I. Divan-ı Harp-i Örfi Mahkemesi, azalarından Ferhat Bey'in dışında tekrar toplanarak Nusret Bey'in idamına karar verdi. Bu kararın geçerli olabilmesi için azadan Ferhat Bey'in de imzalaması gerekiyordu. Bunun için de Ferhat Bey'in ya ikna edilmesi gerekiyordu ya da istifa ettirilerek yerine bir başkasının tayin edilip onun imzalaması gerekiyordu. İşte bu amaçla 27 Temmuz 1920'de Ferhat Bey, III. Divan-ı Harp-i Örfi Mahkemesi azalığına tayin edilip yerine Mirliva Niyazi bey atandı. Bunun üzerine 27 Temmuz 1920'de Nusret Bey'in idam kararı mahkeme heyetince imzalandı. Bu karar 4 Ağustos 1920'de padişah tarafından onaylandı ve 5 Ağustos 1920'de de İstanbul Bayezid'de infaz edildi.

Nusret Bey'e isnat edilen bir suçta, "milletin parasını çalmak"tı. Oysa idam edildiği sırada Nusret Bey'in üzerinde yamalı bir pantolon vardı ve cebinden de sadece 1 lira çıkmıştı.

Boğazlıyan Kaymakamı Kemal Bey'in idam kararını imzalamak için bir süre direnen, Şeyhülislam Fetvası isteyen Padişah Sultan Vahdettin, kapalı kapılar ardında ve daha adaletsiz bir şekilde yargılanan Nusret Bey'in idam kararını tereddütsüz imzaladı.

Nusret Bey'in idamından yaklaşık 3 ay sonra, 1 Kasım 1920 tarihinde temyiz hakkının yeniden verilmesi üzerine, 23 Nisan 1920 tarihinden sonra Divan-ı Harb-i Örfi Mahkemelerinin verdiği tüm kararlar, Askeri Temyiz Heyeti tarafından incelendi. Temyiz Heyeti, 10 Ocak 1921 tarihli kararında, Nusret Bey'e verilen kardaki suçlamaları yerinde bulmayarak reddetti ve idam kararını yok saydı. Nusret Bey'in suçsuz olduğu mahkeme kararıyla da tescil edildi. Ancak, Nusret Bey'in idamının üzerinden 6 ay geçmişti.

Osmanlı Devletinin son günlerinde Damat Ferit Paşa Hükümeti yerine kurulan Tefrik Paşa Hükümeti, kendinden önce kurulan hükümetlerin zamanında Divan-i Harp-i Örfi Mahkemelerinin verdiği kararları incelemesi üzerine Nemrut Mustafa Paşa Mahkemesinin, Nusret Bey hakkında 2 kez mazbata düzenleyerek ikinci mazbata ile suçsuz ve haksız yere idam ettirdiği ortaya çıktı. Nusret Bey'i ölüme mahkûm eden Divan-ı

Harbi Örfi Mahkemesi Başkanı Nemrut Mustafa Paşa ve üyeleri yaptıkları usulsüz işlemlerle ilgili olarak yargılandılar. Suçsuz kişileri ölüme mahkûm etmelerinden dolayı Nemrut Mustafa Paşa 7 ay, azaları ise 3 ila 5'er ay arasında ceza aldı. Ancak, Nemrut Mustafa Paşa, üç ay sonra padişah tarafından affedildi.

Yanyalı Nusret Bey, idam edilmesinden önce eşi Hayriye Hanım'a ve kardeşi Cevdet Bey'e mektup yazmıştı. Nusret Bey, kardeşine yazdığı mektupta şöyle vasiyet ediyordu: "Küçük çocuklarımı, zevceyi yalnız ve pek fakir bırakıyorum. Beş gün sonra yiyecekleri bile kalmayacaktır. Allah aşkına sokaklarda bırakma. Validesi çocuklarımın terbiyesine baksın. Babaları mücrim değil, şehittir. İşte son nefesimde hiçbir şeyden korkmayarak vicdanımdan kopup gelen şu ifadelerimi sana ıblâğ ediyorum. Vatanım yaşasın, elbet bir gün gelir hesabı sorulur. Masumların ahi büyüktür. Bir masumun kaniyla oynayan şu Mustafa Paşa'nın hainane hareketleri bu dünyada kendisine kâr kalacak mı? Sabır tavsiye eder ve aileme sefalet çekirtmemenizi rica ederim. Bilirim, senin de halin müsait değildir. Fakat ne yapalım, senden başka kimsem yok. Elveda kardeşim, hakkınızı helal ediniz."

Mustafa Kemal Atatürk, Nusret Beyin babası Arif Bey'i kabulünde ona şöyle diyordu; "Sen öyle bir evlat yetiştirdin ki, oğlun bu meşaleyi tutmasaydı biz ateşi yakamazdık. Işık tutan senin oğlundur"

Araştırmacı Feridun Kandemir düzenli ve planlı iftira kampanyalarının sonucu olarak tutuklanan Nusret Bey için sunları yazmıştır: ("Tarih Hazinesi"

Sayı:11, Haziran 1951): "Nusret Bey'in bütün şansızlığı Ermeni tehciri esnasında Bayburt Kaymakamı olarak bulunuşundan ibaretti. Zira bir yanda müthiş bir harp sürer ve cephe gerisinde yerli Müslüman Türk halkı yer yer katliamlara uğrarken alelacele yapılan bir tehcir esnasında vuku bulması tabii olan kanunsuz hareket ve taşkınlıkların hakiki mesullerini bulmak zorlaşınca, kalburun altına götürülebilecek kurban olarak, bölgenin en büyük idare amiridir diye Nusret Bey yakalanmış ve bütün siyasetin günahı onun omuzlarına yüklenmiştir."

Bekirağa Bölüğü'ndeki koşuşa beraber kaldığı arkadaşlarından Süreyya Sami Berkem'de "Unutulmuş Günler" adındaki kitabında onu şöyle anlatır: "Bekirağa Bölüğünde tanıdığım simalar arasında Urfa Mutasarrıfı merhum Nusret'i hiç unutamam. Enerji sahibi, ciddî ve azimkâr bir adamdı. Vazife başında ken—disini görmedim ama bilenlerden işittim ki çok dürüst ve çalışkan imiş. İnsanları yakından tanımak için hapis-haneler kadar elverişli yer yoktur. Hapishane hayatı yaşamış olanlar bilirler ki burada insanlar birbirleriyle sıkı temas-tadirlar. Beraber kalkarlar. Aynı masada yemek yerler. Aynı ko—ğuştta yatarlar. Uyku zamanı müstesna bütün bir yirmi dört saatlik hayat hep müşterektir. Vakit geçirmek için herkes birbirine hayatını, mazesini, maceralarını anla—tır. Hapishanede topu topu iki ay tanıdığınız bir adamı, dışarıda on senelik muarefeniz olan bir arkadaştan daha fazla tetkik etmiş ve anlamış sayılabilirsiniz. Nitekim Nusret'le olan muarefemiz dört beş ayı geçmemişken birbirimizi iyi anlamış ve derin bir muhabbetle sevmiştik. Nusret'in bence yegâne kusuru, saf oluşu

idi. Bu da temiz yürekliliğinden ileri geliyordu."

TBMM, 5 Ağustos 1920'de haksızca idam edilen Urfa Mutasarrıfı Nusret Bey'i 25 Aralık 1921 tarihinde Millî Şehit ilan etti. Nusret Bey'in geride bırakmış olduğu eşi ve çocuklarına maaş bağlandı. Urfa Mutasarrıfı Nusret Bey'in eşi Hayriye, oğulları Tarık, Mazlum ve Nasuhi beylere, Beyoğlu Asmalı Mescid Mahallesi'nde büyük caddede bulunan bir dükkân ve Safiyeli Anzavur Hanı adıyla bilinen apartmanda Bedros adlı kişiden terk edilmiş bulunan gayrimenkulün 15.625 Liralık hissesi devredildi.

Millî Mücadele kahramanlarından Fethi Okyar, "Nemrut Mustafa kadar kin-dar, cahil ve merhametsiz kimselerin bulunabileceğine ihtimal vermiyorum" demiştir.

Sadi Koçaş, Boğazlıyan Kaymakamı Kemal Bey gibi, Bayburt Kaymakamı ve Urfa Mutasarrıfı Nusret Beyin de Ermeni Patrikhanesi Zaven Efendi'nin teklifi üzerine mahkûm edildiğini yazar.

Nusret Bey, Urfa'nın düşman işgalinden kurtuluşundan dört ay sonra İngilizlerin isteğine uyularak ve Batı'ya yaranmak için Nemrut Mustafa Paşa Divanı Harbi Örfi Mahkemesinde yalancı tanıklar ve "sahte mahkeme kararıyla" 5 Ağustos 1920 günü İstanbul'da idam edilmiş oldu.

KAYNAKÇA

- 1) Müslüm C. AKALIN, "Urfa Mutasarrıfı Şehit Nusret Bey'in Nemrut Mustafa Paşa Divanı Harbindeki Savunması", ŞURKAV yayınları, 1992
- 2) Yrd. Doç. Dr. Bayram AKÇA/Ermeni Tehciri ve Urfa Mutasarrıfı Nusret Bey'in İdamı/ Basılmamış Yüksek Lisans Tezi/1995
- 3) Bayram AKÇA, "1915 Ermeni Tehciri ve Urfa Mutasarrıfı: Şehit Nusret Bey", Atatürk Araştırma Merkezi, 2007
- 4) İhsan KURT, "Urfa Mutasarrıfı Nusret Bey", Akıl Fikir Yayınları, 2014
- 5) Ferudun ATA, "İşgal İstanbul'unda Tehcir Yargılamaları" TTK Yayınları, 2011

Urfa Türküsünde Bir Güzel: “Kadın”

Sahra İpek EDİS
Ahi Evran Üniversitesi
SBE Doktora Öğrencisi
sahraedis@hotmail.com.

GİRİŞ

Türk halk şiirinin en eski türlerinden biri olan türküler, halkın derdini, sevincini, inancını, ruh halini dış dünyaya yansıtan bir aynadır. İnsanların gönül kapıları, dış dünyaya türküler aracılığıyla açılmaktadır. Duyguların kelimelerle, kelimelerin ezgilerle buluştuğu türküler aracılığıyla, Anadolu insanının ruhu ve zevki kuşaktan kuşağa aktarılmıştır.

İnsanoğlunun, yaradılışı gereği iletişim kurmaya ihtiyaç duyduğu yadsınmaz bir gerçektir. Ancak duyguların, düşüncelerin ifadesi her zaman kolay olmaz. Bu bağlamda türküler insanların imdadına yetişmekte, insanın içinde gizli bulunan ve dışarı çıkabilmeyi bekleyen ifadeleri özgür bırakmaktadır.

Çeşitli Türk boylarında farklı isimlerle anılan; hece ölçüsüyle ve ana bölümlere çoğu zaman bağlantıların getirilmesiyle söylenen; en belirleyici özelliği ezgileri olan, konusu, şekli ve biçimi ne olursa olsun ezgi ile söylenen her çeşit manzum parçaya türkü denilmektedir (Aslan, 2011, s. 122) ve dilden dile gönülden gönüle aktarılmaktadır.

İçinde insan yaşamına dair bütün örneklerin görülebildiği türküler, sadece icracısının değil, aynı zamanda dinleyicisinin de ruhunun aynasıdır. Gönül telini titreten bir türküye eşlik eden gözyaşlarını silmek için kullanılan bir mendil, türkünün hareketlenmesiyle birlikte halayda sallanabilmektedir.

Urfa, türküler bakımından çok zengin bir ilimizdir. Ezel-

den Urfalı olan ve gönü güzelden geçmeyen âşıkların gönül aynaları olan türküler, bu şehirle özdeşleşmiş “sıra geceleri”nde en güzel şekilde icra edilmektedir.

Dilden dile, gönülden gönüle aktarılıp varlığını milletin şuurunda devam ettiren türkülerde “güzellik” bir mihenk taşıdır. Güzelliğin mihenk taşı ise, başın tacı sofranın tuzu “kadınlar”dır. Türkülerde güzellik, kadının cisminde hayat bulmuştur. Kadın; kara kaş, selvi boyu, nazı, gamzesiyle idealleştirilmiştir. Âşık, kadının güzelliğini sevgisinin haklılığına şahit göstermiştir.

Türküden bahsedip güzelden bahsetmemek olası değildir. Urfa türkülerinin birçoğunda da güzeller; nazıyla, sürmeli gözleriyle, allı şallı tülbentleriyle, salına salına gezmektedir. “Güzellik bir varlıktır”, dizesi bir hayat felsefesi gibi karşımıza çıkmaktadır.

Yazımızda Urfa türkülerinde yer alan kadının güzellik unsurları işlenecektir. Bu bağlamda türkülerdeki somut güzellik unsurları, soyut güzellik unsurları ve yapı bakımından somut, anlam bakımından soyut güzellik unsurları ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Urfa türküleri üzerinde çok sayıda çalışma vardır. Türküleri konu alan yayınlarda Urfa türküsü adını taşıyan çokça türkü metni bulunmaktadır. Bu çalışmamızda TRT THM Repertuarı’nda türkü olarak yer alan metinler kullanılacaktır.

SOMUT GÜZELLİK UNSURLARI

Güzelliğin Dile Geldiği Uzuv: Göz

Âşık, türkülerine aktardığı güzeli idealleştirmektedir. Divan edebiyatında güzellik, yer yer akıl almaz boyutlara ulaşırken; halk edebiyatında daha makul boyutlarda ele alınmıştır. Makul, yani akla uygunluk; uygunluk sağlama, orantı kurma ve birbiriyle uyumlu kılma gücü (Özcan, 1996, s. 201-205) olarak tanımlandığında âşığın, sevgisinin ve hayranlığının haklılığını, sevgilisinin kabul edilmiş güzelliğine dayandırdığı söylenebilir. Bunun yanında, kara kuru Leyla'yı dünyalar güzeli olarak gören Mecnun misali olan âşıklar da bulunmaktadır. Bu bağlamda sevgilinin gözünün güzelliği kadar, ona bakan gözün güzel olması da önemlidir.

Göz, sevgilinin güzelliğini anlatmakta kullanılan uzuvların başında gelmektedir. Edebiyatın her alanında büyük bir öneme sahip göz için, İskender Pala şunları söyler: "Sevgiliye ait bütün özellikleri üzerinde taşır. "Zâlimlik, lâkaytlık, gülmek, nazlanmak, alay etmek vs. ona zıt davranış biçimleridir. Şehlâlık, mahmurluk, öfke vs. de onun sıfatlarındandır. Renk olarak ya siyah yahud ala (elâ)'dır. Sevgili âşık üzerinde gözüyle çok etkilidir. Onun gözleri, mânâlı bakışlarıyla âdeta âşığa bir şey anlatır." (Pala, 2009, s. 101)

Kara göz, sonu gelmez derin bir kuyu gibidir. Seveni içine çekmekte, âşığı derde salmaktadır. 363, 581, 3640, 3962 TRT THM Repertuar numaralı türkülerde kara gözlü güzeller bulunmaktadır.

*Bağa girdim nar için
Gül kopardım yar için*

*Diyar diyar dolaştım
Kara gözlü yar için
(Şanlıurfa/ TRT 3640)*

Gerek Yaradan tarafından, gerek güzelliğe güzellik katmak için bizzat güzel tarafından çekilen sürme, somut güzellik unsurlarından biridir. Edebiyatımızda sürmeli güzellerin bulunduğu pek çok eser vardır.

Kaderin aşk için araladığı kapıdan yahut açık unutulmuş bir pencereden bakan oğlan, rahlesinin üstündeki Kelâm-ı kadimden, yeni aldığı dersini ezber eden kızı işte bu sahne- de görüyor. Hayır görmüyor, gözlerinin haleli karanlığına görmülüyor. Kayboluyor göz gözü görmeyen sürme karalığında. (Abak, 2004, s. 116)

*Dersini almış da ediyor ezber
Sürmeli gözleri sürmeyi neyler
Yozgat Sürmelisi*

TRT THM Repertuarında 1761, 3270, 3503 numaralı türkülerde kadının somut güzellik unsuru olarak sürme ön plan- dadır.

Bakan değişmedikten sonra, gözlerin şehla, sürmeli, kara veya ela olması âşık açısından büyük farklara yol açmasa da güzelliğin anlatımında ön plana çıkmaktadır. Bu bağ- lamda, 363, 581, 1764, 2629, 3270, 3271, 3503, 3596, 3810, 3877, 3929 numaralı türkülerde sevilen olarak kadının betim- lemesinde göz, güzellik unsuru olarak kullanılmıştır.

Sen bir yana ben bir yana yan yana
Kaşlar kara gözler benzer ceylana
(Şanlıurfa/ TRT 363)

Kurban olam gözlerinin mestine
Kalk gidah çayır çimen üstüne
Tut elimi al destimi destine
Ölmüş iken cesedime can gele
(Şanlıurfa/ TRT 2629)

Alıyla Gülü Kışkırtan "Yanak"

Urfa türkülerinde gül yanaklı güzellere çokça rastlan- maktadır. Sevgilinin yanağı renk ve koku itibarıyla güle ben- zetilmektedir. Seven, sevilenin kokusunda kendini kaybet- mekte, güle mail olmuş bülbül gibi her daim ona doğru sü- rüklenmektedir. 701, 2045, 3270, 3271, 3272, 3649 numaralı türkülerde somut güzellik unsuru olarak yanak kullanılmak- tadır.

Pencereden bakıyor
Almış kitap okuyor
Yanağında gül açmış
Yel vurdukça kokuyor
(Şanlıurfa/ TRT 3271)

Avcılardan En Güzeli: Saç

Edebiyatımızın dört bir yanı, saçının her bir teline kurban olunası güzellerle kaplıdır. Kadının en güzel süslerinden biri olan saçları bazen örgü örgü iki yanda, bazen darmadağınık perişanlıkta bulunmaktadır. Divan edebiyatında güzelin saçı, gece karası siyahlığıyla, miske adını verebilecek kokusuyla, kendi hazinesini kendi koruyan ejderha misali karşımıza çık- maktadır. Yeri geldiğinde yılan olup topuğa uzanan, yeri gel- diğinde âşıklarına darağacı olan saçlar, âşık için vazgeçil- mez bir güzellik unsurudur.

*Âşyan-ı mürg-i dil zülf-i perişânındadır
Kande olsam ey perî gönlüm senin yanındadır
Fuzûlî*

(Gönül kuşunun yuvası, senin darmadağınık saçların- dadır. Ey Peri, nerde olursam olayım, gönlüm senin yanın- dadır.)

Âşığın, sevgilinin saçlarına olan düşkünlüğüne masal- larda, destanlarda, halk hikâyelerinde de rastlanmaktadır.

Bayındır Han toyundan dönen Dirse Han, eşine sesle- nir:

*Beri gel, başımın tahtı, evimin tahtı
Topuğunda sarmaşanda kara saçlım
Kurulu yay benzer çatma kaşlım
Çift badem sığmayan dar ağızlım
Kavunum, yemişim, düvleğim
Görüyor musun neler oldu (Ergin, 1984, s. 22-23)*

Urfa türkülerine bakıldığında, saçın daha somut bir gü- zellik unsuru olarak ele alındığı görülür. Urfalı âşığın, sevgili- nin saçına, Âdem ile Havva'nın yasak meyveye olan meyli gibi bir meyli bulunmaktadır. Leyla ile Mecnun hikâyesinde ol- duğu gibi âşığın gözleri sürekli güzelin saçındadır.

“Baktı ki siyahlığa renk verecek kadar simsiyah saçlar. Bukle bukle zülüfler. Dalga dalga perçemler.” (Bayçöl, 2006: 37)

Urfa türkülerinde saç “zülûf” olarak da karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu sevgili olunca, sevgilinin saçının tamamı da önemli değildir. Güzelin saçının bir teli, perçemi âşığın gönlünün avlanması için yeterlidir. 581, 1035, 1137, 1423, 1686, 2292, 3270, 3342, 4012 numaralı türkülerde sevgilinin güzellik unsuru olarak saç göze çarpmaktadır.

*Elim deydi eline
Mail oldum diline
Dünyayı ben deşismem (oy)
Saçının bir teline
(...)
Keman mıdır yay mıdır
Güneş midir ay mıdır
Zülfüne bendolmuşum
Ayrılmak kolay mıdır
(Urfa/ TRT 1423)*

*Garip bir kuştu gönlüm
Elimden uçtu gönlüm
Saçının tellerine loy
Kapıldı düştü gönlüm
(Urfa/ TRT 2292)*

“Ak Gerdan” da Bir “Ben” Gerek

Gerdan, bir girdap misali âşığı içine çeken bir güzellik unsurudur. Zıt kutupların birbirini çekip tamamlaması gibi, sevgilinin siyah zülüfleri ak gerdana düşerek sevgilinin güzelliğini tamamlamaktadır. (Kaya, 2007, s. 652)

Yeri geldiğinde gerdan üzerinde güller açılmakta, yeri geldiğinde gerdana altınlar, inciler dolmaktadır. Ancak aslında âşık, ak gerdana en çok kendini yakıştırmaktadır.

*Kaşın kavs-ı kuzah gözlerin hünhar
Melekzade misin ey peri ruhsar
Bu kadar letafet çünkü sende var
Beyaz gerdanında bir ben gerek
(Erzurumlu Emrah)*

632, 1035, 1137, 3690 numaralı türkülerde kadının güzellik unsuru olarak “ak gerdan” bulunmaktadır.

*Oklavayım pazıyım
Ak gerdanda yazıyım
Seni bana verseler
Dilenmeye razıyım
(Urfa/ TRT 632)*

*İki bacı çıkmış takkadan bakar
Gören âşıkların bağırı yakar
Gerdan kat kat olmuş çok canlar yakar
(Şanlıurfa/ TRT 3690)*

“Kınalı” Güzeller

Halk arasında yaygın bir söylence vardır: Kınalı Ali. Bu söylenceye göre Kınalı Ali annesine mektup yazar. Askere giderken kendisine kına yaktığı için ona kızar. Annesinin cevabı ise kına kültürümüzün özeti gibidir:

Oğlum Ali, yazmışsın ki “Kafamdaki kınayla dalga geçtiler. Kardeşime de yakma.” Kardeşine de yaktım. Komutanına ve arkadaşlarına söyle, seninle dalga geçmesinler. Bizde üç şeye kına yakılır:

Bir; gelinlik kıza: Gitsin ailesine, çocuklarına kurban olsun, diye.

İki; Kurbanlık koça: Allah’a kurban olsun, diye.

Üç; Askere giden yiğitlerimize: Vatana kurban olsun, diye.

Gözlerinden öper, selam ederim. Allah’a emanet olun.

Annen.

İbrahim Peygamber, oğlu İsmail’i kurban için giydirip kuşatıp süslediği gibi onun yerine kurban olması için gönderilen koyunu da süslemiş, ona kınalar yakmıştır. Bu bağlamda gelin olacak kızlara da yuvalarına kurban olmaları mantığından hareketle kına yakılmaktadır.

*Kınayı getir aney
Parmağın batır aney
Bu gece misafirem
Yanında yatır aney*

Urfa türkülerine bakıldığında 1602, 1761, 3272 numaralı türkülerde kınalı güzeller olduğu görülür.

*Diyarbakir bu mudur (Elleri kınalı)
Testi dolu su mudur (Gözleri sürmeli)
Gittin ki tez gelesin (Elleri kınalı)
Tez geldiğin bu mudur (Gözleri sürmeli)
(Urfa/ TRT 1761)*

Diğer Göze Görünür Güzellikler

Urfa türkülerinde sevgilinin birçok somut güzellik unsuru olduğu görülmektedir. Hızma (3272), gençlik (1541), ince bel (1686), el deşmemişlik (4182), salını salını yürüme (2650) birer somut güzellik unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır.

Urfa türkülerinde genel olarak bakıldığında kadının kıyafetlerinden de çokça bahsedildiği ve bunun bir güzellik unsuru olarak ele alındığı söylenebilir. 459, 1012, 1504, 1726, 2045 3272, 3596, 4182 numaralı türkülerde kadınların giydiği kıyafetlerden bahsedilmektedir.

Kara Köprü narlıktır le
(Havar dile dile le dile le le le)
Güzellik bir varlıktır le
(Havar dile dile le dile le le le)
Şal aba geyinenler le
(Havar dile dile le dile le le le)
Sevdiğine layıktır le
(Havar dile dile le dile le le le)
(Şanlıurfa/TRT 1726)

SOYUT GÜZELLİK UNSURLARI

“Naz”ına Kurban Olunan Güzeller

Ahmet Hamdi Tanpınar’a göre eski şiirin hayal sistemi bir saray istiaresi üzerine kurulmuştur. Sevgili padişahdır, kulları vardır, sevmez sevilir. İsterse lütfeder, esirger; isterse işkence eder, öldürür. Sevgili, saray gibi “naza giden hür iradedir”. (Tanpınar, 2012)

Salınışı serviyi, saçının kokusu miski, bakışı ceylanı kıskandıran sevgili, gamzesiyle âşıklarının ölüm fermanını imzalamakta sonra da onları kendi saçlarına asmaktadır. Buna rağmen sevilmektedir. Sevgili ki aşk oyunun hem başrol oyuncusu hem de şeref konuğudur. (Bekiroğlu, 2007, s. 85) Bu bağlamda sevgilinin nazlı olması kaçınılmazdır.

Nazlılık sevgilinin tabiatında bulunmaktadır, çünkü o naz ülkesinde doğar, orada büyür. Naz; edasına, gülüşüne, bakışına sinmiştir. Seven zaten seviyordur, ancak sevdiği nazlandııkça, her defasında bir başka sevdalanmaktadır.

Peri kadar naz ve servi gibi bir kamet. ...

Öyle ki... Sakın kıyam eylesin!

Yoksa kopabilir kıyamet. (Bayçöl, 2006, s. 39)

1504, 2654, 3640 numaralı Urfa türkülerinde, kadının soyut güzellik unsuru olarak nazlılığı görülmektedir.

Çay başında yâri gördüm

Yolun kenarında durdum

Nazlı yârim gelir diye

Bir çift cevabını sordum

(Urfa/ TRT 1504)

Güzelin Adı “Dilber”

Kelime anlamı, gönlü alıp götürülen, güzel (Devellioğlu, 2007, s. 186) olan “dilber” kelimesi, kadının güzelliğini anlatmada en sık başvurulan güzellik unsurlarından bir tanesidir. Sevgilinin yan bakışı, saçlarını salışı, duruşu, gülüşü, yürüyüşü, her bir tavrı seveni kendine hayran etmektedir. Sevgilinin gönlü alıp götürmesi, dilber diye anılması bu yüzdendir.

2409, 2504, 2475, 3622 numaralı türkülerde “dilber”, soyut güzellik unsuru olarak ele alınabilir.

Eyvana gel eyvana ley aman

Aşığım ben de sana esmer aman dilber aman güzel aman

Kapına kul olayım ley aman

Etme beni divane esmer aman dilber aman güzel aman

(Şanlıurfa/ TRT 2504)

“Zalim” ama Güzel

Sevgili güzellerin şahıdır. Her yönüyle idealize edilen sevgili, âşığı onulmaz derde düşürür. Özellikle uzun süre sevgiliden ayrı kalan âşık, kendine güvenini kaybetmektedir. Âşık kahr, sitem ve beddualarla sevgiliye seslenir. Âşkın derdini derinden yaşar. (Bekki, 2004, s.98) Bütün bunlara rağmen ondan vazgeçemez. Bu bağlamda aslında kötü bir karakter özelliği olan zalimlik, sevgilinin güzellik unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır.

459, 1587, 1671, 3805 numaralı türkülerde zalimlik, soyut güzellik unsuru olarak gösterilebilir.

Çay içinde adalar

Sakî doldur badeler

Şirin canıma gelsin

Sana gelen kadalar

Hele yar yar zalım yar

Ayrılık var ölüm var

Uzak yoldan dönüm var

(Şanlıurfa/ TRT 459)

Gözle Görülmez Diğer Güzellikler

Geleneksel Hint anlayışında evlilik erkeklerin fiziksel ihtiyaçlarını gidermeleri için tavsiye edilmektedir. Aşkın ve kadınla paylaşılan düşünce ve duyguların erkeğin kişiliğinde olumsuz etki bırakacağı görüşü yaygındır. Arap-Fars anlayışı da kadını denetlenmesi gereken tehlikeli bir canlı olarak kabul etmektedir. (Günay, 2000, s. 4-9) Bu bağlamda kadın-erkek eşitliğinden de söz edilemez. Ancak İslamiyet’e dayanan anlayışa göre kadın ve erkek eşittir. “Sizi tek bir nefesten yaratan, ondan eşini var eden ve ikisinden pek çok erkek, kadın meydana getiren Rabbinize hürmetsizlikten sakının.” (Kur’an-ı Kerim, Nisa, 4/1) ayetinde açıkça görüldüğü üzere, Yaradan kadın ve erkeği yaratmış ve her ikisinden de kendisine hürmet etmelerini istemiştir. “Erkek, kadın kim mümin olarak yararlı işler yaparsa, onlar cennete gireceklerdir.” (Kur’an-ı Kerim, Nisa, 4/24) ayetinde de açıkça önemli olanın, cinsiyet değil müminlik olduğu belirtilmiştir. İki cihan gü-

neşi peygamberimiz Hz. Muhammet Mustafa "Kadın erkeğin şıklardır." buyurmaktadır. (Mecmauz- Zevaid, 1/165) Kadın ve erkek bir elmanın iki yarımı gibi birbirini tamamlamaktadır.

1930 ve 3877 numaralı türkülerde kadının güzellik unsuru olarak adı ve şanı bulunmaktadır. Âşık, sevdiğinin adına hayranlık duymaktadır. Ad ve şan, genellikle erkekleri betimleyen unsurlar olarak kullanılmaktadır bu bağlamda kadının adı ve şanı üzerine söylenen bu türküler kadın-erkek eşitliğini, kadına verilen önemi yansıtması bakımından dikkate değerdir.

*Oy Cemo vay Cemo oy Cemo Vah Cemile
Hayran ismine Cemo gurban ismine Cemo
(Şanlıurfa/TRT 3877)*

Kadının soyut güzellik unsuru olarak perilik (743), şekerlik (46), şirinlik (2420), tatlı dillilik (45, 581) de gösterilebilir. Ayrıca sevgilinin, âşığın hem canını alan hem de canına can katan güzel kokusu (2292, 2529, 3271) vardır.

*Beklerim erken seni yar
Güller açarken seni
Gel gidelim bahçeye loy
Sen gül kokla ben seni
(Şanlıurfa/TRT 2292)*

YAPI BAKIMINDAN SOMUT ANLAM BAKIMINDAN SOYUT GÜZELLİK UNSURLARI

"Gül" Güzeli

Gül, çiçek ülkesinin kibirli sultanıdır. İnce, narın ve kırılındır. Sevenine geçit vermez, dikenlerini üzerlerine salar. Gülün elinden en çok bülbül çekmektedir. Gül yaman bir avcı olarak karşımıza çıkmaktadır. (Ayvazoğlu, 2008, s. 58-63) Saba rüzgârıyla âşıklarına kokusunu göndermekte, onları yanına davet etmektedir. Ancak âşığın yanına gelmesiyle birlikte dikenlerini onun üzerine salmaktadır. Kan dökmekte, can almakta ve döktüğü kanla birlikte daha bir kırmızılaşmaktadır.

Sevgili ile gül, "el sende" oynar gibidir. Bir gül ebe olur, sevgili güle benzetilir. Bir sevgili ebe olur, gül sevgiliye benzetilir; bu bağlamda yanak, endam, ağız, gerdan hatta sevgilinin bizzat kendisi bu benzetme oyunundan nasibini alır. Nice ârif canlar gül yüzüne bakıp "Barek'allah (Allah'ım, ne güzel!)" gülbangi çekmektedirler. (Şeyh Galib, 2008, s. 113)

*O gül endâm bir al şâle bürünsün yürüsün
Ucu gönüm gibi ardınca sürünsün yürüsün*

Enderûnlu Vâsıf

Gül, aynı zamanda saflığın temizliğin simgesidir. Bu bağlamda gonca önemlidir, çünkü o el değmemiş, henüz açılmamıştır.

*Gül ârızına olsa mu'arız acep olmaz
Kim yüzü açılmışda hayâ vüdedeb olmaz
Karamanlı Nizâmî*

(Gül senin yanağınla yarışa girse buna şaşılmaz, çünkü yüzü açılmış olanda utanma duygusu ve edep olmaz.)

1685, 2045, 2262, 3079, 3272, 4136 numaralı türkülerde kadının güzellik unsuru olarak gül görülmektedir.

*Portakal dilim dilim
Gel otur benim gülüm vay
Ne dedim niye küstün
Lal olsun benim dilim
(Şanlıurfa/ TRT 3079)*

Başka Güzeller

Sevgilinin yan bakışı olan "gamze" de Urfa türkülerinde kadının güzellik unsurlarından biri olarak 610 numaralı türküde bulunmaktadır. Karanfil (4089), keman, yay (1423), hançer (3690) yapı bakımından somut, anlam bakımından soyut diğer güzellik unsurları olarak türkülerde yer almaktadır.

Sonuç

Urfa türkülerinde kadın, canlı bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Âşıklar, bir suret oluşturup onun içini doldurmaktan ve daha sonrasında ona âşık olmaktan ziyade, güzellik unsurları kullanarak hâlihazırda karşılarında bulunan kadının güzelliğini betimlemişlerdir. Elle tutulur, gözle görülür olan kadın, yine güzellik unsurları aracılığıyla yüceltilmiş, sevilesi kadın profili bu bağlamda oluşturulmuştur.

KAYNAKLAR

- 1) ABAK, Ş, (2004), Karpuz Kestim Yiyen Yok, İstanbul: Kaknüs.
- 2) ASLAN, E, (2011), Türk Halk Edebiyatı, Ankara: Maya Akademi.
- 3) AYVAZOĞLU, B, (2007), Güller Kitabı, İstanbul: Kapı.
- 4) BEKKİ, S, (2004), Baş Yastıkta Göz Yolda, İstanbul: Kitapevi.
- 5) BAYÇÖL, H, (2006), Leyla ile Mecnun, İstanbul: Timaş.
- 6) BEKİROĞLU, N, (2007), Mavi Lale, İstanbul: Timaş.
- 7) DEVELİOĞLU, F, (2007), Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Ankara: Aydın.
- 8) ERGİN, M, (1984), Dede Korkut Kitabı, İstanbul: Boğaziçi.
- 9) GÜNAY, U, (2000), "İslamî Dönemde Türk Toplumunda Kadının Yeri ve Önemi", Millî Folklor Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi, Sayı. 46.
- 10) KAYA, D, (2007), Türk Edebiyat Terimleri Sözlüğü, Ankara: Akçağ.
- 11) KUR'AN-I KERİM
- 12) ŞEYH GALİP, (2008), Hüsn ü Aşk, İstanbul: Yelkenli.
- 13) Mecmauz-Zevâid ve Menbau'l Fevâid, (2007), Ankara: Okan Yayıncılık.
- 14) ÖZCAN, H, (1996), Akıl İman İrade İlişkisi, Kubbealtı Akademi Mecmuası, Sayı. 25.
- 15) PALA, İ, (2009), Ansiklopedik Divan Edebiyatı Sözlüğü, İstanbul: Kapı Yayınları.
- 16) TANPINAR, A. H, (2001), XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi, İstanbul: Çağlayan Basımevi.
- 17) TRT THM Repertuarı

Urfalı Bestekârlar: 21 İSMAİL BADILLI

Abdullah BALAK
Halk Kültürü Araştırmacısı
Bestekar-Söz Yazarı

1950 yılında Şanlıurfa merkeze bağlı Başören köyünde doğdu. Badilli aşiretine mensuptur. Bu aşiretin bir bölümü Haymana'da, Ağrı Patnos'ta ve Kızıltepe'dedir. 1961 yılında 11 yaşındayken Urfa merkezde Yenikapı Mahallesi'ne, daha sonra Kamberiye Mahallesi'ne yerleştiler. Vatan ilkokulunda gece mektebine devam etti ve bitirdi.

Kamberiye Mahallesi'nde cülheci atölyelerinde (bez dokumacılığı) 1964'e kadar çalışıp kalfalığa kadar yükseldi. Ses sanatçısı Seyfettin Sucu cülha atölyesinde kalfasıydı. 1964'ten sonra Şenocak garajında Kaportacı Hacı'nın yanında kaportacılığa başlayıp kısa sürede usta oldu. 1966 yılı Kasım ayında Rizvanoğullarından Ali Rizo'nun kızı Fatma Hanım'la evlendi.

Sesinin güzel olması dolayısıyla genç yaşta dikkatleri çekti. Aziz Çekirge, Mehmet Nacak, Kemancı Şefik, Kazancı Bedih gibi ustalarla birlikte çalışmaları oldu. Asbap gecelerinde ve sıra gecelerinde Abdullah Uyanık ile birlikte musiki icra etti. Cülhe Mahmut Hafız, Sallanbaş Ömer Hafız, Bekçi Bakır, Kazancı Bedih ve Mehmet Ataç'tan feyz aldı. Genç yaşta bir ortamda okuduğu türkü ve hoyrat Şihis Ishakoğlu'nun beğenisini kazandı.

1967 yılında babasının izniyle Urfa'da Plakçı Mehmet Erbil ile birlikte İstanbul'a giderek Sirkeci Doğubank'ta Reha Plakçılık'ta ilk 2 plağını okudu. Bu plaklarda; Meyhaneden kalktım başım dumanlı, Kara gözlü Feridem, İndim gönül başına, Kırmızı güllerin yaprağı

narindir isimli eserleri seslendirdi. İstanbul'da bir müddet kalıp Urfa'ya döndü. Plakları beğenilince üç ayda bir plak yapmaya İstanbul'a gitti.. Bu arada Urfa'da sıra gecelerinde, asbap gecelerinde ve konserlerde sanatını icra etti.

Bir dönem profesyonel sahne çalışmalarını da olmuştur. Sahne hayatına 1976 yılında Ankara'da Harem Gazinosunda başladı. 1976'dan 1982'ye kadar İzmir'de, İstanbul'da birçok gazinoda çalıştı.

1981'de Yönetmenliğini Yıldırım Gencer'in, senaristliğini Yavuz Figenli'nin, yapımcılığını Mehmet Güler'in yaptığı "Kan Bağı" filminde Gönül Hancı, Yıldırım Gencer, Aliye Rona, Kadir Savun, Atilla Ergün, Osman Alyanak'la birlikte rol aldı.

İsmail Badıllı

Abdullah Balak ve İsmail Badıllı (Mayıs 2016)

70 civarında 45'lik plak, 2 longplayi bulunmaktadır. 20 civarında yasal kaset ve birçok mahalli kaset kaydı bulunmaktadır.

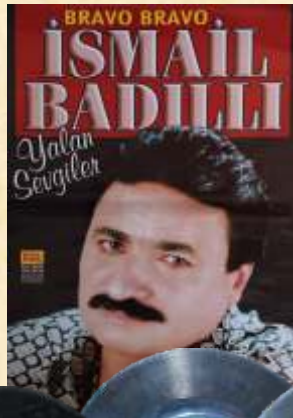
Derleme ve besteleri MESAM'a kayıtlıdır. 50 civarındaki bestelerinin içinde; "Kaşların Karalıdır Canım Eminem" İbrahim Tatlıses'in, "İğne attım tarlıya" İzzet Yıldızhan'ın, "Sarı Kız" Mustafa Uğur'un ve "Sevim" Ceylan'ın okuduğu sevilen eserlerdir. Gelin Bace Gel Otur, Cumhuriyetimiz Özgür, Gülizar, Ağla-

rım İçin İçin, Evlerinin Önü Duttur Geçilmez (Emminem), Hamra Çarşaf Başında (Ayne Delal) diğer meşhur besteleridir.

1992 ile 1994 yıllarında bir süre Kültür ve Turizm Bakanlığı Şanlıurfa Devlet Türk Halk Müziği Korosu'nda misafir ses sanatçısı olarak 3,5 yıl çalıştı. Sonraki yıllarda İstanbul Aksaray'da bir ocakbaşı restoran işletti. Bağkur'dan emekli olup Şanlıurfa'ya yerleşti.

İsmail Badıllı'nın sekiz çocuğu var-

dır. Çocuklarından Muzaffer (vefat etmiş), Ahmet, Mehmet, Hasan ve Hüseyin de müzikle uğraşmaktadır. Oğlu Hüseyin Badıllı Güzel Sanatlar Lisesinin Müzik Bölümünü bitirip Marmara Üniversitesi Müzik bölümünde Lisans ve Yüksek Lisans öğrenimini tamamlamış ve Hollanda'da kültür bakanlığı bünyesinde müzik öğretmenliği yapmaktadır.

Evlerinin Önü Duttur Geçilmez (Emminem)

$\text{♩} = 96$

122
Ev le ri nin ö nü dut tur ge çil mez

Su la rı so ğuk tur bir ta si çil mez (Saz...

A na dan ge çi lir yar dan ge çil mez

Em mi ne mem mi nem şir in Em mi nem (Saz...

Em mi ne mem mi nem gö zel Em mi nem

Em mi ne mem mi nem şir in Em mi nem (Saz...

2-

Evlerinin önü hamama yakın
Hamamdan geliyor boyuna bakın
O güzel boyuna hamaylı takın
Emmine'm Emmine'm şirin Emmine'm
Emmine'm Emmine'm güzel Emmine'm
Emmine'm Emmine'm şirin Emmine'm

-3-

Evlerinin önü hamama yakın
Hamamdan geliyor boyuna bakın
O güzel boyuna hamaylı takın
Emmine'm Emmine'm şirin Emmine'm
Emmine'm Emmine'm güzel Emmine'm
Emmine'm Emmine'm şirin Emmine'm

NOT: Bu türkünün çok yakın ezgi çeşitlemesi Suriye halk müziği repertuarında da mevcuttur.

Ağlarım İçin İçin

♩ = 80

5

Ağ la rım i çi ni çin za lım za lım za lı moy
Ya na rım seni ni çin za lım za lım za lı moy
Hem yak tın hem yan dır dın za lım za lım za lı moy
Bil mem bu aşk ne biçim za lım za lım za lı moy

-1-

Ağlarım için için zalım zalım zalım oy
Yanarım senin için zalım zalım zalım oy
Hem yaktın hem yandırdın zalım zalım zalım oy
Bilmem bu aşk ne biçim zalım zalım zalım oy

-2-

Yüzüğün kaşı elmas zalım zalım zalım oy
Suya düşer bulunmaz zalım zalım zalım oy
Genç ömrüm heder ettim zalım zalım zalım oy
El kızdır inanmaz zalım zalım zalım oy

Sarı Kız

Sarıların i pek m. di sarı kız gözlerin kum ralı mı di de li kız
i şenim yare al mı sarı kız bakışın han şer mi di
de li kız sarı kız kıyma bona de li kız de li kız
acı bona sarı kız sarı kız söz ---- de li kız
söz acı bona sarı kız

Kupkuru bir yaprağım Sarı kız Ararım seni çolde sarı kız
Ne ölüyüm ne sağım Deli kız Sorarım seni e lden deli kız
Aşkına ben tutuştum Sarı kız Söz verdin hiç ayrılmam sarı kız
Sönmeyen yanar dağım Deli kız Ne gezersin her yerde deli kız

Nak { Sarı kız kıyma bona deli kız
Deli kız Acı bona sarı kız

Kaşların Karadır

8

kaş la rın ka ra lı dır
a man em mi nem söz göz le rin be la li
di-r ca nim em mi nem söz ben sev cum ri
ler al di a ma... em mi nem söz yü re pim yş
ra 4 di-r ca nim em mi nem söz
em mi nem em mi... nem am man em mi nem söz
em mi nem em mi... nem ca nim em mi nem söz

II

Eşarbim uştu kaşları aman emnem	Gel benim nezdî yarım
Kırpiller uşun kaşları 4 4	Gönlümün tahtı yarım
Kara gözler değilmiş 4 4	yüründe göz izi var
Çıkaralı beni baktan 4 4	Sana kim taktı yarım

NAKARAT

III

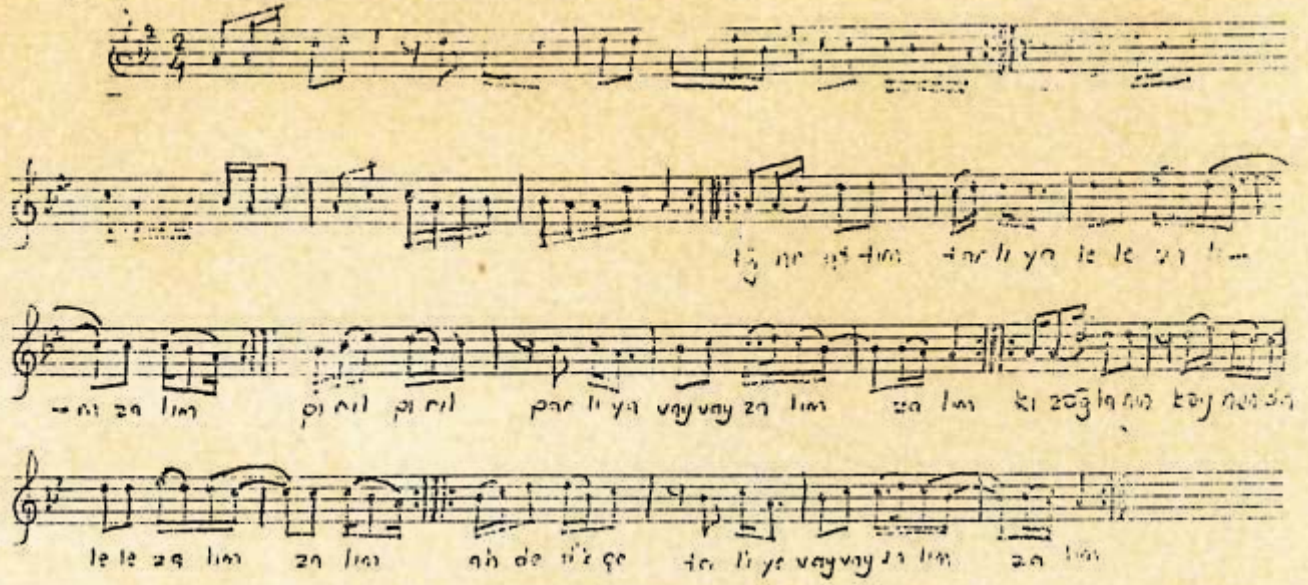
NAKARAT

30.5.1995 Altıngöz

Söz : İsmail Badıllı
Müzik : İsmail Badıllı

Notalayan : Gökhan Temur

İğne Attım Tarlaya

İğ ne at tım tar li ya le le za lım
- nı za lım pi ril pi ril par li ya vay vay za lım za lım ki zöğ lü me bay ne de
le le za lım za lım ah de üç çe tar li ye vay vay za lım za lım

Karanfili budama le le zalım zalım
Sefa geldin odama le le zalım zalım
Hakikatli yar isen le le zalım zalım
Sen söyle babana le le zalım zalım

Kanadı yaralarım le le zalım zalım
Gizli gizli ağlarım le le zalım zalım
Saracaktım ben seni le le zalım zalım
Kışa döndü baharım le le zalım zalım

Jean-Marie Criel'in “Kavak Anadolu Giysileri Koleksiyonu”nda Geleneksel Urfa Kadın Giyimi

İsmail SÜNGER
Eğitimci - Halkoyunları Araştırmacısı
sunger_i@hotmail.com

Jean-Marie Criel Kimdir

Antwerp-Belçika'da bulunan “Kavak Anadolu Giysileri Koleksiyonu”nun (Kavak Collection Of Anatolian Costumes) sahibi Jean-Marie Criel 1947 yılında Belçika'da doğdu. Geleneksel danslarla ilgilenmeye ilk gençlik yıllarında Doğu Avrupa ve Balkan danslarını öğrenerek başlayan Criel, boş zamanlarında halk dansları tiyatrosunda derslere devam etti. Üniversite-deki akademik eğitimini matematik alanında tamamladı. Türkiye'ye ilk olarak 1978 yılında tatil için geldi. Bir yıl sonra Belçika'nın Antwerp bölgesinde çoğunluğu Türk olan Müslüman göçmenlerin çocuklarıyla gençlik eğitimcisi olarak çalışmaya başladı. Bu süreçte Türk kültürü ve tarihiyle ilgilenmeye başladı. Türkiye'nin birçok yerini kapsayan ve

1979'da iki ay, 1981'de ise altı hafta süren seyahatler gerçekleştirdi. Türkiye seyahatlerinde kolaylık sağlaması açısından Türkçe öğrenmeye başladı. Jean-Marie Criel 1982 yılından itibaren Belçika'da çalışmalarını yürüten Türk halk oyunları topluluklarında, yaz dönemlerinde ise Hollanda'da, İstanbul'dan gelen öğretmenlerden halk oyunları dersleri aldı. Belçika'nın Antwerp bölgesinde Belçikalı ve Türk üyelerden oluşan “Kavak Folklor Ekibi” ile 1982 yılı Eylül ayında çalışmaya başladı.

Kavak Anadolu Giysileri Koleksiyonu

Kavak Folklor Ekibi çalışmalarını ve gösterilerini 1982-2007 yılları arasında 25 yıl sürdürdü. Jean-Marie Criel 1986 yılında gösterilerde kullanmak ve sergilemek amacıyla yöresel giysiler biriktirmeye başladı. Satın aldığı eski yöresel giysileri orijinal biçimde tamir edebilmek ve kopyalarını yeniden üretebilmek için kendi atölyesini kurdu. Criel 2003 yılına kadar yarısı orijinal, diğer yarısı ise orijinale yakın biçimde kopya edilmiş yedi yüz giysi takımını koleksiyonuna kattı. Kavak Anadolu Giysileri Koleksiyonu için, ayakkabıdan elbiseye, başlıktan kemere, başörtüsünden diğer takı ve aksesuarlara kadar yedi binden fazla parça topladı. Criel, topladığı giysi ve aksesuarları antika, vintaje ve yakın dönem gibi kategorilere

Koleksiyonda Urfa Gelin Başlığı

Kavak Anadolu Giysileri Koleksiyonu'nda Urfa Kadın Giysileri

göre sınıflandırdı. Yirminci yüzyıl başları ve daha eskiye ait parçalar "antika", 1925-1950 arasına tarihlenen parçalar "vintage", 1980 sonrasına tarihlenen parçalar ise Criel'in koleksiyonunda "yeni" olarak sınıflandırıldı.

Criel ve ekibi Belçika'daki gösterilerinde kullanmak için kısa süreliğine geleneksel Anadolu giysilerine ihtiyaç duyduklarında bu ihtiyacı karşılamak için öncelikle İstanbul ve Ankara ile temas kurduklarını dile getirdi. Hangi giysiyi nerede bulabileceklerine dair yaptıkları ön çalışmalar ve görüşmeler Türkiye'de geçirdikleri zamanı ekonomik kullanmalarını sağlıyordu. Dükkânlardaki veya kataloglardaki giysilerin

Koleksiyonda Urfa Gelin Başlığı

beklentileri ile örtüşmeme ihtimaline karşı her zaman ne kalitede, hangi modelde ürün istediklerini önceden belirliyorlardı. Piyasada oldukça nadir bulunmaları nedeniyle koleksiyondaki erkek giysilerinin tamamına yakını bu yolla edinildi. Öncelik taşımayan giysi takımların oluşturulması sürecinde, eksik ya da kayıp yöresel ya da antika parçaların satın alınmasında bazen birkaç yıla yayılarak biraz daha yavaş işleyen bir süreç takip edildi. Bu parçalar mağazalardan, esnaftan, pazarlardan, sokak satıcılarından, dönem ürünleri (vintage) satan mağazalardan ve antikacıardan satın alındı. Nadiren de olsa bazı parçalar ziyaret edilen köylerden temin edildi. Tüm bu parçaların satın alınması sürecinde çok geniş bir bütçeye sahip olunmadığı için çok fazla araştırma, soruşturma ve tabii ki pazarlık yapıldı.

Orijinal yöresel giysilere erişmek için yöreye gidip saha araştırmaları yapmanın oldukça masraflı olması nedeniyle birkaç kez eskici ve antikacıardan satın alınan parçalar kullanılarak bu giysi takımları oluşturuldu. Çalışmalar ilerledikçe birkaç yıl sonra Criel, kendisine malzeme temin eden tedarikçilere sahip olmaya başladı. Geleneksel kıyafetler satan/üreten bu tedarikçiler çoğunlukla İstanbul, Bursa ve Konya'da olmakla birlikte az sayıda olanı Ankara,

Afyon, Eskişehir ve Gaziantep'te bulunuyordu. Araştırma ve satın alma amacıyla ziyaret edilen bazı şehir ve ilçelerde birkaç gün kalınsa bile eli boş döndüğü de oluyordu.

Criel'in Urfa Ziyaretleri

Criel, Kavak Anadolu Giysileri Koleksiyonu için 1978-2005 yılları arasında otuz kez, her biri bir ayı aşan Türkiye

Criel'in 1987'deki Harran Ziyaretinden

Jean Marie Criel 1999'da Birecik'te bir türbede

seyahatleri gerçekleştirdi. Saha araştırmaları, inceleme, satın alma gibi amaçlarla gerçekleştirilen bu seyahatler Türkiye'nin hemen hemen her bölgesine yapıldı. Bu gezilerin bir kısmında Urfa'ya da gelen ve toplamda on bir gün kalan Criel, 1987 ve 1999 yıllarında saha araştırmalarını Urfa merkez, Harran, Siverek, Birecik ve Halfeti'de gerçekleştirdi. Urfa'daki araştırma çalışmalarını 1987 yılında Urfa merkez, Harran ve Siverek'te gerçekleştiren araştırmacı, 1999'da ise aynı bölgelere Bire-

cik ve Halfeti'yi de katarak saha araştırması çalışmalarını genişleterek sürdürdü. Urfa ziyaretleri sırasında 1999 yılında Birecik'te iki kez, yakın köylerden birinde ve Halfeti'de birer kez olmak üzere toplam dört geleneksel düğün törenine de katılan Criel, bu düğünlerde yöre insanıyla halaylara katıldığını anlatıyor ve yöresel oyunları öğrenirken insanlarla kaynaşıp onların arasında dans etmenin en iyi öğrenme biçimi olduğunu savunuyor.

Kavak Halk Oyunları Ekibinin Üyeleri ve Criel 1999'da Halfeti'de

Criel'in Koleksiyonunda Geleneksel Urfa Kadın Giysileri

Jean-Marie Criel'in Kavak Anadolu Giysileri Koleksiyonu ekseninde Urfa'da gerçekleştirdiği çalışmalar, geleneksel Urfa kadın giyiminin zenginliğini göstermesi bakımından önemlidir. Urfa'nın zengin etnik yapısını barındıran farklı sahalarda yaptığı alan araştırmaları Arap, Kürt, Türk kadınların giysilerindeki zengin yapıyı ortaya koyması bakımından da önem taşır. Criel, koleksiyonu için parça topladığı Urfa ziyaretlerinde bir yandan da dia fotoğraflar çekerek 1980'lerin sonundan 2000'li yıllara kadar geleneksel Urfa kadın giyimine ilişkin görsel belge oluşturdu. Bu fotoğraflar Urfa kadınının günlük ve törensel yaşamında (düğün, halk oyunları) kullandığı giysileri belgelemesi açısından oldukça önemlidir. Criel, koleksiyonu için tespit ettiği giysi ve aksesuarların bir kısmını Urfa ve ilçelerinden satın aldı, bir kısmını ise orijinal ve orijinale yakın malzemelerden kendi atölyesinde üretti. Criel, 1987 ve 1999'daki Urfa ziyaretlerinde alışverişlerinin çoğunu eski pazardaki (olasılıkla hanlar bölgesi ve Gümrük Hanı) dükkânlardan yapmış olduğunu, kadın elbiselerinin bir kısmını ve ipek yazmaları (olasılıkla ibriye/hibriye) Harran'daki sokak tezgâhlarından ve turistlere yönelik eşyalar satan dükkânlardan aldığını dile getirmektedir. Bunun yanında, Urfa'da bulamadığı ya da oldukça pahalı olan yöresel malzemeleri (olasılıkla gümüş parçalar ve antikalar) Bursa, Konya gibi başka şehirlerden temin etti.

Jean-Marie Criel, Kavak Anadolu Giysileri Koleksiyonu'nda geleneksel Urfa gelin başlığı olarak tanıttığı, bizim bildiğimiz ismiyle gümüş başlığın eski ve antika parçalarını farklı zamanlarda farklı yerlerden satın aldığını ve bir araya getirerek başlığı oluşturduğunu söyler. Başlığı oluşturan parçalardan biri olan tepeliğin 1990 yılında İzmir'de bir antikacıdan, bazı gümüş parçaların 1987 yılında İstanbul'da halk oyunları topluluklarına giysi ve aksesuar satan bir atölyeden, reşme diye isimlendirdiğimiz parçaların 1993 yılında İstanbul Kapalıçarşı'da bir antikacıdan satın alındığını belirtir. Ortasında turkuvaz taş

Kavak Halkoyunları Dansçıları Geleneksel Urfa Giysileriyle

olan ve üçkor diye isimlendirdiğimiz gümüş parçanın Adıyaman'dan geldiği ve bu parçayı İstanbul'da bir antikacıdan satın aldığını belirtilir. Osmanlı paralarının 1990-2000 yılları arasında çoğunlukla Bursa'daki eskicilerden, uzun gümüş zincirlerin 1993 ya da 1994'te İstanbul'daki bir eskiciden, saçları süsleyen zincirlerin ve gümüş plakaların 1993 ya da 1994 yılında Bursa'da bir eskiciden satın alındığı Criel'in verdiği bilgiler arasında yer alır.

Urfa'ya 1987'de gerçekleştirilen ilk ziyaret, Criel'in Türkiye'ye araştırma amaçlı yaptığı yedinci gezi sırasında, Ankara'dan başlayıp Gaziantep, Halep, Antakya, Urfa, Adıyaman, Kâhta, Adana, Maraş, Niğde, Nevşehir, Konya, Burdur ve İstanbul'u kapsayan beş haftalık seyahat kapsamında gerçekleşti. O dönemde gerçekleşen bu ziyaretin amacı daha çok halk oyunlarına ilişkin belge toplamaktı. Urfa'da Halk Eğitim Merkezi'nde görüşmeler yapan Criel, halk eğitim merkezi halk oyunları topluluğunun gösterilerini içeren VHS kasetlerin kopyalarını yaptırdı. Aynı zamanda Urfa halk oyunları giysilerine ilişkin görüşmeler yaptı ve fotoğraf çekimleri gerçekleştirdi. Bu seyahat sırasında kısa bir Harran gezisi de yapan

Criel, köylerden birinde Arap bir aile ile zaman geçirdiğini, onlarla çay içip sohbet ettiğini anlatıyor.

Urfa'ya 1999 yılında yapılan ikinci ziyaret, Kavak dans grubunun yaklaşık 15 üyesiyle birlikte gerçekleşti. Sistemik bir araştırma gezisi sayılmayacak bu ziyaret sırasında Urfa şehir müzesinin etnoğrafik eserler bölümünde yer alan giysiler incelendi. Aynı gezi kapsa-

mında gidilen Birecik ve Halfeti'de toplam 3 gün kalan gezi ekibi, biri muhtarının daveti ile Bağlarbaşı köyünde olmak üzere toplam 4 düğün törenine katıldı. Gezi ekibi, bu düğünler aracılığı ile bölge kadınının günlük ve törensel giyiniş kültürünü gözleme ve araştırma şansı yakaladı. Jean-Marie Criel, Urfa gezileri sırasında giysi ve aksesuar araştırmasına yönelik pek çok fotoğraf çekti. Bu fotoğraflar, o yılların yaygın teknolojisi olan dia olarak çekildi. Criel'in kişisel arşivindeki bu fotoğraflar, oldukça zahmetli ve zaman alan bir iş olan dijital ortama aktarılmayı beklemektedir.

Jean-Marie Criel'in yapmış olduğu zahmetli ve önemi inkâr edilemeyecek bu çalışma, halk oyunları ve geleneksel giyim kuşam kültürü ekseninde yapılacak araştırma ve derleme çalışmaları konusunda bakir olan Urfa için örnek olmalıdır. Farklı etnik unsurları içinde barındıran ve yüzyıllar içinde bu farklılıkları sentezleyerek özgün bir kültür oluşturmuş olan Urfa, geleneksel giyim kuşam kültürünün günlük yaşamda varlığını sürdürdüğü Türkiye'deki ender illerden biridir. Urfa, giyim kuşam kültürü ve halk oyunları alanlarında yapılacak sistemli araştırmalara ihtiyaç duymaktadır. Önümüzdeki günlerde Urfa resmi kurumlarının bu yönde araştırmalar yapılmasına olanak sağlayacak projeler geliştirmelerini ve araştırma yapan kişileri desteklemesini bekliyoruz.

Criel'in objektifinden 1999'da Urfa Bedesteni

Tevfik Fikret'in Babası Urfa Mutasarrıfı HÜSEYİN EFENDİ

Mehmet KURTOĞLU
Vakıflar Genel Müdürlüğü
Yayınlar Şube Müdürü
kurtoglu.mehmet63@gmail.com

Şehir tarihinde arşiv belgeleri kadar, hatıraların önemli bir yeri vardır. Bazen şehir tarihini araştırırken arşiv belgelerinde bulamadığımız bilgiyi bir hatıratında bulur, o şehrin geçmişine ışık tutarız. Hatıralar diğer bir yönüyle yalnızca şehrin tarihini değil, o şehrin geçmişte yaşamış olduğu bazı olayları, önemli şahsiyetlerini, bir devrin siyasi ve kültürel boyutunu içermesi bağlamında da oldukça önemlidir. Hatıralardan hareketle tarih kitabı yazılamaz ama tarihin karanlıkta kalmış sayfalarına ışık tutacak bilgilere ulaşılabilir. Hatıralar, tarih yazımında dipnot mesabesinde.

Yazar Oktay Akbal'ın dedesi Ebubekir Hâzım Tepeyran'ın "Hatıralar" kitabı Osmanlının yıkılış dönemine tanıklık yapması yanında, doğduğu şehir Niğde başta olmak üzere Hicaz, Bağdat, Beyrut, Manastır, Sivas, Ankara, Bursa, İstanbul, Urfa gibi imparatorluk coğrafyasındaki şehirleri ve bu şehirlerde yaşanmışlıklarına yer vermektedir. Oktay Akbal, dedesi Tepeyran'ın hatıra-

larını değerlendirirken; "Ülkemizin politikada, sanatta etkin olan kişileri arasında anılarını yazıp gelecek kuşaklara bırakanların sayısı ne yazık ki, pek azdır. Gerçi her anıya, her anı yazısına inanmak da aldatıcı olur. İnsanlar yaptıklarını, ettiklerini büyük birer üstünlük, birer başarı gibi göstermeye eğilimlidirler. Yarınlıklarını, aldanişlarını, hatta işledikleri suçları kendilerine göre yorumlamak, değiştirmek bu gibi anı yazarlarının özelliği arasındadır. Ebubekir Hâzım Tepeyran yarım yüzyıl süren devlet adamlığı süresince gözlemlerini birer öykü niteliğinde anlatmasını bildiği için anıları kişisel olmaktan çıkıp bir çeşit yaşam romanı niteliğini kazanmıştır. Niğde'de başlayıp Osmanlı İmparatorluğu'nun Hicaz, Bağdat, Musul, Beyrut, Manastır, Sivas, Ankara, Bursa, İstanbul vb. illerinde valilik, nazırlık, milletvekilliği ile geçen yarım yüzyıl. Mütareke döneminde Divan-ı Harp önündeki duruşmalar sonucu idama mahkûm olmuş ardından aklanmıştır"(1) diye yazar.

Ebubekir Hâzım Tepeyran, yalnızca kendi yaşadıklarını anlatmakla kalmaz, devrinin tanığı bir devlet adamı olarak Osmanlının yıkılışına bir nevi projeksiyon tutarak aydınlatmaya çalışır. Oldukça karmaşık bir dönemde devlet idaresinde çeşitli makam ve mevkilerde bulunan Tepeyran, "hayatı baştan-başta yurt hizmetinde geçmiş, devletin en yüksek makamlarında bulunmuş, hatıra ve vesika itibarıyla ardında eşsiz servet bırakmıştır. Oldukça serencamlı bir yaşamı olan Tepeyran, hatıratında Vali olarak Musul'a giderken uğradığı Urfa'da mutasarrıf olan Tevfik Fikret'in babası Hüseyin Efendi ile görüştüğünü ve oğlunu babasına anlattığını belirtir. Birecik, Suruç ve Urfa'da bulunduğu sırada "bir Halep valisi gibi izaz ve ikram olundum. Biraz rahatsızlıktan dolayı Urfa'da, eşraftan Harran kaymakamı Mustafa Ağa'nın evinde üç gün misafir kaldım"(2) diye yazar. Tepeyran, hatıratında; "Tevfik Fikret merhumu babasına nasıl tanıttım" alt başlığında Tevfik Fikret'in babasıyla aralarında geçenleri an-

Yazar Oktay Akbal

latır: "Urfa'da ewelce hiç tanımadığım Hüseyin Efendi namında bir mutasarrıf vardı. Urfa'ya vardıkdan ve kendisiyle birkaç defa görüştüktan sonra bu zat, misafir olduğum eve son posta ile gene bir haftalık İstanbul gazeteleriyle servet-i Fünun'un bir nüshasını getirdi, gazetelerin ilk sayfalarına şöyle bir göz gezdirdikten sonra Servet-i Fünun'u açtım. Tevfik Fikret'in güzel bir manzumesi vardı; galiba 'Aveng-i Şühûr'(3) idi. Manzumeyi yüksek sesle okuduktan sonra: 'Çok güzel' dedim. Mutasarrıf: 'Bunu yazan Tevfik benim oğlumdur' dedi. 'Kendisini Hariciye Nezareti'nde iyi bir kaleme yerleştirdim; biz, kıdem peyda ederek ilerleyecek diye umarken günün birinde memuriyetini terk etti. Şimdi böyle boş şeylerle uğraşılıyor. Adam olmadı ve olmayacak; bu halden

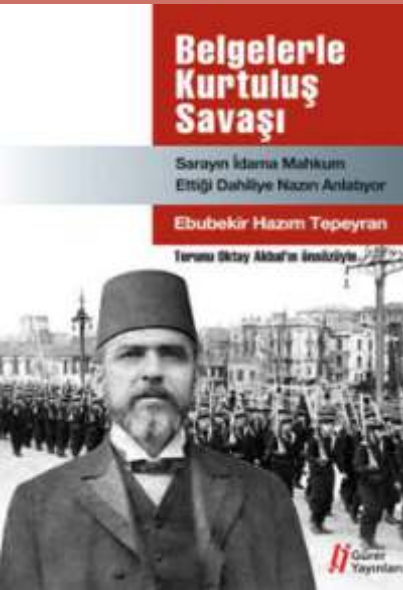
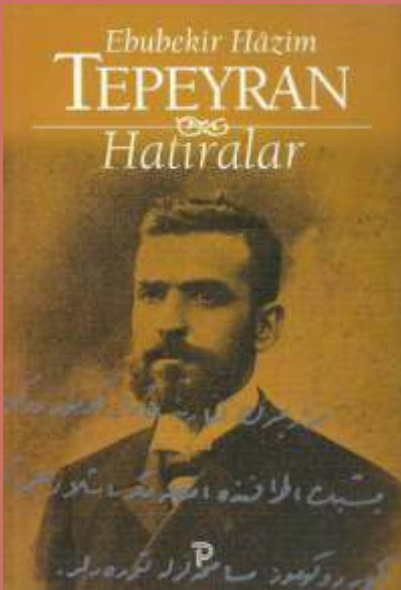
pek müteessirim; hatta her ay kendisine göndermekte olduğum paraları da bu teessürle kestim. Maksadım biraz parasız kalarak terk ettiği mesleğe dönmesidir.'

Hüseyin Efendi'nin ciddi bir esef ve kederle söylediği bu sözleri büyük bir hayretle dinledikten sonra şöyle dedim: 'emsali nadir bir oğlunuz olduğunuz halde kıymetini bilmiyorsunuz. Tevfik Fikret Bey ilerde olacak değil, şimdiden adam, hatta büyük adam olmuş ve büyüklüğü günden güne artacak bir gençtir. Ben kendisini maalesef şahsen tanımam. İntişar eden şiirlerini okumak suretiyle ruhunu, kalbini, hislerini pekiyi tanıyorum. Cümlemiz için gıptaya şayan bir baba olduğunuzu tebrikle kutlarım. Vakıa memleketimizde şairler, ressamlar ve musikişinaslar layık oldukları derecede hürmete, refaha nail olamıyorlarsa da bunların şahsi kıymetleri, kazançlarının derecesiyle ölçülmez. Pek yerinde olarak terk etmiş olduğunuz memur mesleği de namuslu, vicdanlı memurlara müreffeh bir hayat temin etmez. Ümit ve hülya ile en az otuz sene şurada, burada bir göçebe, bir esir hayatı yaşadıkdan sonra kişiyi sefalet uçurumunun kenarına getirip orada bırakan nankör bir meslektir. Kendisi artık yardımınıza ihtiyacı kalmadığını bildireceği zamana kadar muntazaman para gönderiniz, hatta mümkün olursa miktarını artırınız; bu suretle Fikret'in babası olmak gibi büyük ve baki

bir şerefe layık olduğunuzu ispat edersiniz.'

Sözlerimin başlangıcını, ciddiliğine pek de inanmıyor bir tavırla dinleyen Hüseyin Efendi biraz sonra iyice işitemediği, anlayamadığı bir kelime bırakmamak için bana yaklaşıarak, yuvadan uçacak kuşu tutmak için çıkışını gözetleyen bir avcı kedi dikkatiyle ağızıma bakıyordu. Sözlerimin sonlarına doğru mutasarrıfın siması, ifadelerimin doğru ve halisane olduğunda artık şüphesi kalmadığına delâlet eden bir emniyet ve istirahat tavrı aldı. Oğlunun kıymetini takdir edememiş olmak gafletinden doğan esef ve pişmanlığın, belki de bahtiyar bir baba olduğuna inanmak heyecanının çıkardığı bir iki damla göz yaşı, akı karasına galip, hayli kaba ve uzun sakalının arasına kadar yuvarlandıklarını görmekten ben de müteessir oldum. Hüseyin Efendi yanımdan kalkıp ewelki yerine oturduktan sonra titrek bir sesle: 'Beyefendi', dedi. 'Pek müteessir ve mükedder olan kalbimi şâd ettiğinizden dolayı ömrümün sonuna kadar minnettariız olacağım ve beni şu vechile irşad ederek nasılsa hâsıl olan fena bir zan ve telakkiden kurtardığınızı Tevfik'e yazarak zat-ı ulyalarına teşekkür etmesini tavsiye edeceğim.' Bir müddet sonra Fikret'in âşinalarından olan hemşirezadem Abdullah Sabri'den Musul'da aldığım mektupta şöyle deniliyordu: 'Bugün Tevfik Fikret Bey'le görüştüüm. Yakınlığımızı bildiği için: 'Dayınız Beyefendi'ye minnettara ne teşekkürlerle medyunum, fakat ben doğrudan doğruya bir mektupla teşekkür etmekten sıkılıyorum; rica ederim siz yazınız. Urfa'dan geçtikleri esnada beni babama tanıtmak lütfunda bulunmuş olduklarından dolayı kendilerinin ebedi minnettariyım; büyük hürmetle ellerinden öperim" dedi. Bütün memleketin tanıdığı Fikret'i babasının tanınamış olması inanılmaz bir garipliktir. Fikret pek ziyade mütehassis olmuş, hatta bu sözleri söylerken gözleri yaşarır gibi oluyordu. Bu garip vakanın cereyan şeklinden biraz daha malumat vermeye işleriniz müsait olursa ben ve bu hadiseyi duymuş olan birçok arkadaşlarım pek memnun olacağız...'

Musul'dan İstanbul'a dönüşümde, yani üç sene kadar sonra Tevfik Fikret'i

Tepeyran'ın Kitap Kapakları

▲ Türk Şair ve Edebiyatçı Tefvik Fikret

Rumelihisarı'ndaki evinde ziyaret etmiştim. Konuşmamız hayli uzadı. Kendisini babasına tanıttığımdan dolayı teşekkür ederken sima ve sesin değişmelerinden bu teşekkürü vaktiyle niçin bir mektupla bizzat ulaştırmamış olduğunu anlar gibi oldum. Bu geç kalmış anlayışla Fikret gibi hassas bir adamın o zaman hakikaten pek nazik ve müşkül bir mevkide kalmış olacağını takdir ettim. Çünkü yazacağı mektup nasıl olsa: 'ben büyük bir şair olduğum halde babam beni tanımadı' demek ola-

cağından hem böbürlenmekten, hem de babasını ahmaklıkla itham etmekten kurtulamayacaktı. Böyle iki tarafı da iyi olmayan bir mektup göndermekten ise vasıtalı teşekkürü tercih etmişti, demek olur." (4)

Hüseyin Efendi'nin, oğlu Fikret ile ilgili kanaatlerinin iyi olmamasının nedeni, büyük bir ihtimalle birbirini görmemiş ve tanımamış olmalarından dolayıdır. Zira Hüseyin Efendi, Sultan Abdülhamid'in gazabına maruz kalmış, bütün memuriyetlerinden azil ve taşraya sürülmüştür. Öteberide bir müddet mutasarrıflıkla hizmet ettikten sonra o hizmetten de mahrum edilerek, işsiz, güçsüz, aile ve evladından uzak yaşamağa mahkûm ediliyor. Zavallı adamcağız büyük bir sabır ve metanetle ve çocuğuna hasretle uzun bir müddet ömrünü gurbette yıprattıktan sonra 1905 senesinde Antep'te vefat ediyor. Bu tarihte 38 yaşında bulunan ve çok sevgili babasını bir defa bile görmediği, şiddetle hasretini çeken şair Fikret'in vicdanında bu felaket hiç onmayacak bir yara açmıştır. (5) Tefvik Fikret'in Abdülhamid düşmanlığını, sultanın ailesine yaşattığı trajedide aramak gerekir. Fikret'in Abdülhamid düşmanlığını yal-

nızca ideolojik olarak okumak doğru değildir. Onun ve ailesinin yaşadıkları bu düşmanlıkta belirleyici olmuştur.

Rıza Tefvik Bölükbaşı, Tepeyran ile Tefvik Fikret ile babası Hüseyin Efendi arasında geçen anekdota aynı şekilde kitabında yer vermiştir. Bölükbaşı'nın anlattığına göre Tepeyran 1898'de Musul'a giderken Urfa'da üç gün kalmıştır. Bu sırada Tefvik Fikret, meşhur bir şairdir. (6) Tepeyran, hatıratının devamında; "Urfa için bir makale yazılacak olsa bahsedilecek şeyler yok değil. Ezcümle Halilürrahman denilen İbrahim Peygamber'in içine atıldığı ateşlerin gül bahçesine döndüğü mevkideki kaynağın, hayli uzun ve geniş kanal içindeki sayısız sazan balıkları âdeta ehlileşmiş olduğundan kanal kenarından geçenleri takip etmeleri ve atılan leblebileri açıkçağızla birbiri üzerine yığılarak kapışmaları pek hoştur. Mevkiine hürmeten kanal içinde buldukça bu balıklara kimse taarruz etmezse de kanaldan akan çaya geçenler hürmet imtiyazını derhal kaybederler. Urfa'da en ziyade iki şey dikkatimi çekti. Biri kasaba ahalisinde daha çok gibi görünen dilenciler idi ki galiba o senelerde, o halide kuraklıktan hâsıl olan kıtlık çöllerdeki aşiretlerin ve köylerin bütün fakirlerini Urfa'ya sığınmaya mecbur etmişti. Diğerleri Hac farızasını ifa ile müşerref ve müsterih olan kimselerin evlerinin kapılarını yeşil boya ile ötekilerden ayırmasıdır" (7) diye yazar. Tepeyran'ın Urfa'da dikkatini çeken tek mekân Balıklıgöl ve Urfa'da hacı olanların, evlerinin kapılarına yaptırmış olduğu süslemeleridir. Bu süslemeler halen devam etmektedir.

Tepeyran, Urfa'da Mutasarrıf Hüseyin Efendi ile Tefvik Fikret üzerine yapmış olduğu sohbetten sonra Viranşehir'de Hamidiye Alayları komutanı İbrahim Paşa'nın amcası oğlu Mehmet Ağa ile karşılaşmasını anlatır. Bugün üzerine çok şey söylenmiş olan Hamidiye Alaylarını "İki kokudan korkmak garibesi" başlığı altında anlatır. "Mart'ın ikisinde Viranşehir'e vardık. Ve Hamidiye Süvari Alayları paşalarından, o sıralarda Miralay rütbesi tevcih edilmiş olan Millî Aşireti Reisi İbrahim Paşa'nın amcası oğlu Mehmet Ağa tarafından istikbal ve evine kabul olunduk. Mehmet Ağa'nın

▲ Halil-ür Rahman Gölü

Halil-ür Rahman Gölünün batı kenarında yer alan Halil-ür Rahman Medresesi

yırmaçlı, yani üç etekli entari üstüne giydiği kaymakam kaputunun İbrahim Paşa'nın ewelki rütbesinden kalma olduğunu anladık. Bir aralık iki, üç yer odasından ibaret olan harem dairesine girmiştim. Annem: 'Ev sahibi Hanım ile Paşa'nın ailesinden bizi ziyarete gelenlerin cümlesi beyaz sargılarla burunlarını kapatmışlar' dedi. 'Fena bir illetleri mi var?' diye merak ettim, fakat kendilerinden sormadım. 'Burnu açık hizmetçi de yok mu?' 'Var!' 'Hanımların burunları niçin kapalı olduğunu ondan sorabilirsiniz. Validem hizmetçiden sormuş ve şu cevabı almış: İstanbul'dan geliyorsunuz. Üzerinizde iyi koku vardır, diye kadınlar burunlarını tıkadılar ve görünmemek için üzerlerine sargı geçirdiler. Çünkü geçenlerde Mehmet Ağa'nın bir çocuğu da iyi

koku aldığı için hastalandı ve öldü!' Yalnız İbrahim Paşa ailesince değil, o halide öteden beri iyi kokulara böyle kötü bir özellik isnat edildiğini sonra öğrendik. Musul'da yeni doğan çocukları tabakhanelerin en fena kokulu yerlerine götürerek uzunca bir müddet o havayı koklatanların da nadir olmadığını hayretle işitmişim. Hatta Musul livası kumandanı Faik Paşa, ölen bir tayın iyi koku tesirine kurban olduğunu söylemiş, bu pek kötü zanna kendisinin de iştiraki ayıpladığım için: Bu inanç burarlarda eskiden beri tecrübelerle yerleşmiş ve yayılmış olduğundan ben de inanmaya mecbur kaldım" cevabını vermişti.

Aşiret yemeklerini ve yemek usulünü ilk defa Viranşehir'de gördüm. İki kişi tarafından, oturduğumuz odaya

getirilip halı üstüne konulan büyük sinide yarım metreye yakın yükseklikte piriç pilavı vardı. Bu pilav yarım küresinin ötesine berisine elle yerleştirilen büyük et parçalarıyla aldığı manzara, ay ve orada sönmüş yanardağ ağızlarının küçük bir dürbünle görülen şekline benziyordu. Bu pilav yığınının etrafına içinde muhtelif yemekler bulunan yedi sekiz küçük sahan ve aralarına kirli peşkir gibi yufka ekmekleri dizildikten ve konduktan sonra yenmeye davet olundum. Yemek epeyce geç kaldığı için artan iştahım şu sofra manzarasından dolayı büsbütün kaybolduğu halde bana mahsus ve büyük bir ikram olmak üzere hazır bulunan bir zatın serdiği, devetüyünden abası üzerine oturarak 'öğleyi pek geç yediğimiz için hiç iştahım olmadığını' söylemek mecburiyetinde bulundum. Pilavın el dokunmayan yerlerinden bir iki kaşık aldım. Ev sahibinin avuçlayarak önüme yığıldığı büyük et parçalarına hiç dokunmadım. 'Midemden rahatsızım' diye başka bir şey yemedim. Birkaç dakika sonra bu pilavdan da bir şey yemek imkânı kalmamıştı. Çünkü yemek arkadaşları pilavı avuçla sıkıp küçük bir top yaparak ağza soktuktan sonra parmakları arasında kalan piriç taneleri pilav üstüne silkeliyorlardı.

Ertesi gün Viranşehir'den hareketimizden iki saat sonra vücudumu her taraftan ateş gibi yakmaya başlayan bir bit istilasına uğradığımı anladım. Yanımızda bulunan asker müfrezesi zabiti bunların dün akşamüstüne oturduğum abadan ve selamlığın döşemelerinden geldiğini söyledi. Varacağımız köyde de aynı musibete uğramamak için, vaktiyle giderek bulundu söylenen hanı temizlemek ve kendim de temizlenmek için bir valiz açıp aldığım çamaşırıla kafileden ayrıldım. Birlikte bulunan bir jandarma: 'Gideceğimiz köyde Hamidiye Alayı'nın Sancaktar Kolağası Hüseyin Kanco vardır.(8) Tabii onun evine inebilirsiniz. O ev temizdir' dediyse de itimat etmedim. Yüksek bir tepenin üstündeki ev hayli uzaklardan görünüyordu. Tepenin dibinde han denilen şey ahırdan başka bir şey değildi.

Senelerden beri biriken gübrelerin süpürtürülmesi mümkün olsa da bu

Hamidiye Alayları Kumandanı İbrahim Paşa'nın büyük çadırı

Hamidiye Alayları'nda çadırdaki bir grup

sefer pirelerin hücumlarına maruz kalacağımızı düşünürken Hüseyin Kanco geldi; evine davet etti, tabii memnuniyetle kabul ettim. Sancaktar Kolağası sözü, sohbeti düzgün bir adam olduğu gibi beni kabul ettiği odanın sedirleri, yastıkları kar gibi ak, temiz örtülü idi. Musul yolunda bundan daha temiz bir eve, bir hana misafir olmak nasip olmadı. Üstümdeki bütün esvabı değiştirmek mecburiyetinde bulunduğumu ve rahatsız edici sebebi bu temiz sedire oturmadan söyledim. Hüseyin Kanco Efendi: 'Onun çaresi kolaydır' dedi. 'Siz çamaşır değiştirirken ben onları temizlerim.' Hüseyin Kanco avluda çalı çırpıdan bir ateş yaktırdı. Esvabımın, içini dışını alevlere yaklaştırıp silkeledikten sonra: 'Bunlarda ne bit kaldı ne pire' diye müjdeledi.

Gece Hüseyin Kanco ile uzun boylu konuştuk. O havalı ve Musul'a dair birçok malumat aldım. Sancaktar Kolağası bir aralık bir teessüf tavrı aldı: 'Geçenlerde Musul valiliğinden ayrılan bir zat buradan geçerken bir gece kaldı. Sizin büyük babanız gibi bir ihtiyar olduğu halde hareketleri yaşı ile hiç de uygun değildi. Yanında pek genç bir hanım vardı. Ben torunu sandım. Fakat yanında gelen jandarmalar, Ne torunu, ne kızı, ne de karısıdır. Musul'daki kız mektebinin hocası iken kötü yola saptırarak birçok rezaletlerden sonra kendi-

si azledilince onu da istifa ettirerek tah-tirevanına alıp İstanbul'a götürüyor; bizim ve kiracıların gözleri önünde yapmadık kötülük bırakmadığı gibi bize de edepsizce sövüyor. Dün arkadaşlarla beraber kedisini yolda bırakıp dönecektik. Sonra nihayet buraya kadar getirmeye karar verdik, buradan ileriye bir adım atmayacağız' dediler.

Sabık olsun, esbak olsun, üstünde bir vali adı bulunduğundan, jandarmaların kendisini terk etmeleri hem pek ayıp, hem de onlar için mesuliyeti mucip olacağını anlatarak Viranşehir'e kadar olsun götürmelerini temin ettim. Orada ne yaptılar bilmem. Bu kötülük hakkında (Hoca hanımdan dolayı) tahkikat icrasıyla neticesini bildirmemi, Marif Nazırı Zühtü Paşa'nın malumatı ile Rüştüye Mektepleri Müdürü Celal Bey rica etmişti. Tarafsız bir zattan aldığım pek kesin bu malumat ile tahkikata başlamış oldum. Hüseyin Kanco'nun Hamidiye Alayları'nda mülazım olan büyük oğlu vefat etmiş olduğundan ondan miras kalan mülazım rütbesinin henüz dört yaşındaki küçük oğluna tevcihi hakkında İbrahim Paşa tarafından vaki olan isteğin birçok emsali gibi İstanbul'da yerine getirileceğinden emin bulunuyordu! Kendisi Yezidi iken ihtida ile Müslüman olduğunu Hüseyin Kanco söylemiş ise de o zamanlarda ihtida edenlere dair resmi muamelede Meşih-

hat ve Babiâli'ce kabul ve istimal edilen tabir 'Tashih-i itikat' idi. Musul'un feci işgalinden sonra Milletler Cemiyeti'nce Musul'da tahkikat icrasına memur edilen komisyonun sorduğu suallere cevap vermek üzere Ankara'da Hariciye Vekâleti'nde toplanan heyetin Yezidiler'in hiçbir muameleye tabi tutulmayarak öteden beri İslam addedildikleri yolunda hazırlanan cevabın eskiden yapılan resmi muameleye uygun olmadığını lazım gelenlere söylemiştim. Öteden beri hükümet bunları tamamıyla Müslüman saymamakla beraber, ayrı bir din ve mezhep sahibi olduklarını da bilmez görünerek tanımak istemediği için 'Tashih-i itikat' sözü ile Müslümanlıklarını kabul ede gelmişti." (9)

Tepeyran'ın hatıratına baktığımızda Tevfik Fikret'in sanatçı kişiliği üstüne Mutasarrıf Hüseyin Efendi ile yapmış olduğu sohbet haricinde "Urfa için bir makale yazılacak olsa bahsedilecek şeyler yok değil" diye özetlediği İbrahim gölünden başka bir mekândan bahsetmediğini görürüz. Tepeyran, hatıratının Urfa bölümünde daha çok mutasarrıf Hüseyin Efendi ile yapmış olduğu soh-bete yer vermiştir. Viranşehir'de misafir olarak ağırlandığı evde bitlenmesi, yemeğin bir tepside elle yenmesinden dolayı iştahının kaçması, kadınların güzel kokudan dolayı burunlarını örtmesi ilginç anekdotlar olarak dikkat çekmektedir. Tepeyran'ın anlatmış olduğu bu durum o zamanki zor yaşam koşullarını göstermektedir. Zira temizlik sorunu ve bitlenmenin arka planında bölgedeki susuzluk önemli rol oynamaktadır. Herkesin bir tepside ve elle yemesi her ne kadar Peygamberimizin sünnetine dayandırılrsa da, bir başka boyutuyla o dönemin bölgede hâkim olan bedevi yaşam tarzının bir sonucudur.

DİPNOTLAR

1) Ebubekir Hâzım Tepeyran, Hatıralar, İstanbul, 1998

2) Tepeyran, age. sh. 341

3) Tevfik Fikret Âveng -i Şühûr (Ayların Hevengi) adındaki uzun manzumesinde aylarla ilgili duygu ve düşüncelerini anlatmıştır.

4) Tepeyran, age. sh. 342-345

5) Rıza Tevfik Bölükbaşı, Tevfik Fikret, sh.7,8, Kitabevi Yay. İstanbul, 2005

6) Bölükbaşı, age. sh. 8

7) Tepeyran, age. sh. 345

8) Hüseyin Kanco, Eski milletvekili Ahmet Türk'ün Dedesi. Hüseyin Kanco Mardinlidir. Tepeyran'ın belirttiği gibi yüksek tepedeki ev de Kızıltepe'dedir.

9) Tepeyran, age. sh. 347-349

ŞAİR ABDİ İLE İLGİLİ İKİ ANEKTOD

Mehmet Faruk HABİBOĞLU
İktisatçı - Şair
farukhabiboglu@gmail.com

Kayda değer bir şiir damarı olan Şanlıurfa'nın yetiştirdiği önemli şairlerden birisidir Şair Abdi. Hayatı ile ilgili elle tutulur yegâne araştırmayı yapmış olan Şanlıurfalı araştırmacı-yazar Adil Saraç, şair hakkında şu bilgileri verir:

"Ne zaman doğduğunu ve nasıl yetiştiğini bilen yok gibi. Akrabaları, baba adının Emin olduğunu, Urfa'da doğduğunu ve tahsilini burada tamamladığını, asıl adının ise Seyyid Mustafa olduğunu söylüyorlar... Abdi, Karahenkim'lerden bir hanımla evlenmiş ve bu evlilikten Emin adında bir oğlu dünyaya gelmiştir. Emin Harbiye'den mezun olmuş, o zaman Osmanlı Mülkü'nde bulunan Suriye'de (muhtemelen Halep'te vazifeli) üsteğmen rütbesindeyken bir gezinti veya keşif sırasında attan düşerek vefat etmiştir. Bu ölüm Abdi'ye çok dokunmuş, hafif bir felç geçirmiş, ölüme kadar şifa bulmayacak olan bir titreme illetine tutulmuştur.

1941'de ölen şairin mezarı, Harrankapı Mezarlığı'ndadır."(1)

Şanlıurfa'nın önemli tarihi mekânlarının başında gelen Gümrük Hanı esnafından "Son Osmanlı Terzisi" olarak meşhur olmuş Terzi Sezai Karakapıcı ise şu bilgileri bizlere veriyor.(2):

"Ben babam Terzi Hacı İsmail Karakapıcı'dan duydum. 1925-26 yılları. Şair Abdi, ara sıra Han'a gelirmiş. Han'ın ana giriş kapısından girer. Yaşlılığı ve rahatsızlığı nedeniyle, Han kapısının yanındaki üst kata çıkan merdivenin başında oturup soluklanır, sonra babamın dükkândan gönderdiği çıraklar Şair'in koluna girerler, yavaş yavaş merdivenleri çıkarıp dükkâna getirirler. Hoş geldin faslından sonra çaylar, kahveler söylenir, sohbet, muhabbet edilir. Şair, oğlunun vefatı nedeniyle üzüntüden tutulduğu titreme rahatsızlığından mustarip. Terzi dükkânımızın bitişiğinde komşumuz Müdafa Vekili (avukat)

Hasan (veya Hüseyin de olabilir) Bey, Şair'in kadim dostuymuş. Sohbet faslından sonra Vekil'in dükkânına geçerler. Şair söyler, vekil de şiirlerini yazar-mış.

Sezai Karakapıcı devam ediyor:

"Yine babam anlatmıştı; Diyarbakır tarafından biri Urfa'ya gelirken yolda rastladığı şahsa "Şair Abdi'ye bir şey mi oldu, sağlığı, sıhhati nasıl?" diye sorar. Şahıs bilmediğini, bir haber duymadığını belirtir. Neyse, Diyarbakırlı Urfa'ya varır. Şair'in evine gider kapıyı çalar. "Şair'in ağır hasta olduğunu, ölüm döşeginde olduğunu" söylerler. Yanına çıkar, görüşür. O akşam Şair, Rahman'a (CC) kavuşur. Diyarbakırlı, cenazesine katılır, üç günde taziyesinde oturur.."

KAYNAKÇA

1- Şair Abdi Hayatı, Sanatı, Eseri 1986 Adil Saraç

2- Gümrük Hanı esnafından Terzi Sezai Karakapıcı ile 02.04.2016 tarihinde Gümrük Hanı'nda yapılan görüşmeden.

Halil-ür Rahman'da Kiraat / Fotoğraf: A. Cihat Kürkcüoğlu

Şanlıurfa'da Kültürel ve Dini Açıdan Ramazan

Abuzer AKBIYIK
Folklor Araştırmacısı
abuzerakbiyik@hotmail.com

İslam'ın beş şartından biri olan Oruç tutma vecibemizi yerine getirdiğimiz on bir ayın sultanı Ramazan ayı her yerde güzeldir. Mistik havası, huşu ile kılınan teravihleri, bülbül sesli hafızların okuduğu mevlitler, mukabeleler ile Halil İbrahim bereketli iftar sofralarıyla, ciğer kebablı sahurlarıyla "Peygamberler Şehri Şanlıurfa"da Ramazan ayı bir başka güzeldir. İşte bu yazımızda Ramazan ayında Şanlıurfa'da kültürel ve dini hayatı anlatmaya çalışacağız. Çocukluğumdan yetişkinliğime kadar Şanlıurfa'daki Ramazanlarda yaşadıklarımı, gördüklerimi ve bilgilerimi sizlerle paylaşacağım.

PEYGAMBERLER ŞEHİRİ ŞANLIURFA

Şanlıurfa Göbeklitepe'de yapılan kazıda 12.000 yıl öncesine ait insanlık tarihinin en eski tapınak kalıntısı bulunmuştur. İnsanın babası Hz. Âdem, rivayete göre Harran Ovası'nda tarımla uğraşmıştır. Ünlü tarihçi Ebul Farac'a göre Şanlıurfa, Nuh Tufanı'ndan sonra kurulan ilk şehirlerden biridir. Peygamberlerin atası Hz. İbrahim Urfa'da doğmuş, Nemrut'la mücadelesini burada

yapmıştır. Sabır timsali Hz. Eyyüb'ün, Hz. Şuayp, Hz. Lut, Hz. Musa, Hz. Yusuf, Hz. Yakup, Hz. Elyesa, Hz. Ciscis'in yaşadığı; Hz. İsa'nın kutsadığı şehirdir Şanlıurfa.

Pek çok peygamber yaşadığı için Şanlıurfa'ya "Peygamberler Şehri" denilmektedir. Ramazan ayındamistik havayı teneffüs etmek, dini mekânları görmek üzere Şanlıurfa'ya çok sayıda ziyaretçi gelir. Yurt içi ve yurt dışından gelenler, kutsal sayılan mekânları ziyaret eder, dua edip dileklerde bulunur.

RAMAZAN ÖNCESİ HAZIRLIKLAR

Şanlıurfa'da Ramazan ayı gelmeden evlerde bayan ve erkeklerin Ramazan hazırlıkları başlar. Bayanların Ramazan hazırlıkları evde köklü temizlikle başlar. Ramazan ayında yenecek ev ekmeği (Yufka/Bazlama) komşuların yardımı ile yapılır. Pul biber (İsot), Salça (Frenksuyu) mevsiminde evde hazırlanır. Erkekler ise, Ramazan öncesi hanımın tespit ettiği evdeki eksiklerden Urfa Sade Yağı, Zeytinyağı, Peynir, Un, Bulgur, Pirinç gibi evin zahire eksiklerini temin ederler.

RAMAZAN'DA KÜLÜNÇE VE KEHKE

Şanlıurfa'da Ramazana özel Külünçe (Çörek) ve Kahke (Simit) yapılır. Özel hamurla evde hazırlanan Külünçe-ye ağaç kalıplarla şekil verilir ve tepsiye dizilerek fırına gönderilip pişirilir. Külünçe, fırından eve getirilirken içine konulan baharatlar (külünce dermeni) tarçın, mahlep kokularının rayihası herkesi mest eder. Külünçe sahurda çay ve peynirle yenir.

Eskiden Kehkeci (Simitçi) fırınlarında, "Haşhaş Kehke" (Simit) yapılırdı. Bu simitler çok gevrekli. Anneler yeni yemeye başlayan çocuklarına bu kehkayı suya koyup, ıslatarak yedirirdi. Bizler de 3-5 yaşındayken bu simitleri çaya batırarak iştahla yedik. Bu simit fırınları Ramazan ayına özel "Şekerli Kehke" ve Kaz'a, Ördek'e benzeyen kehkeler yapardı. Kehkeçiler, bu kehkeleri başlarında tahtadan bir kap içinde mahalleleri gezdirerek "Haşhaş Kahke, Şekerli Kehke.. Kazlar, Ördekler.." diye bağırarak satardı. Bizlerde alır, iftarda ve sahurda iştahla yedik.

Halil-ür Rahman'da Kiraat / Fotoğraf: A. Cihat Kürkçüoğlu

RAMAZANDA İFTAR VE SAHUR SOFRALARI

Şanlıurfa'da Ramazan sofraları zengin olup sofralarda "Halil İbrahim Bereketi" vardır. Bilhassa yaz ramazanlarında sıcaktan insanlarda su kaybı olduğundan sofrada içecekler bol miktarda bulundurulur. İçecek olarak başta su olmak üzere ayran ve meyan balı (biyanbalı) denilen yöreye özgün içecek sofrada mutlaka bulunur. Su, zeytin, hurma ile iftar açıldıktan sonra çorba içilir. Mercimek çorbası, Yoğurt çorbası "Lebeni", yöreye özgün mercimekten yapılan "hamurlu" sevilen çorbalarıdır. Tabii Ramazan sofralarının baş tacı "Çiğköfte"dir. Marul, Nane, Kuzukulağı, Turp, Hardal gibi yeşilliklerle süslenen sofrada Çiğköfte yerini alır. Yanında da çoğu kez acılı, nar ekşili "bostana" (salata) bulundurulur. Ana yemekler mevsime göre değişir. Pirinç Pilavı, Bulgur Pilavı, Fasulye, Bıyık, Borani, Kazan Kebabı, Kabak Oturtma, Dolma, Yaprak Sarması, Frenk Tavası ana yemeklerdendir. Evde yapılan yemekler yanında Lahmacun, Tepsi Kebabı, Çömlük gibi bazı yemekler de çarşı fırınlarında pişirilir.

Yemektten sonra çay ve mirra (acı kahve) içilir. Daha sonra evde yapılan

yöresel tatlı şillik, hirtlevik, zingil, peynirli helva gibi tatlılar yenir.

Ramazan geleneklerinden biri de yapılan çiğköfte ve diğer yemeklerden mutlaka yakın komşulara birer tabak verilmesidir. Komşudan gelen birer tabak yemeklerle sofrada daha da zenginleşir. İftar sofralarına çoğu kez misafir davet edilir. Misafirle birlikte afiyetle yemekler yenilir. Nimetleri verdiği için Allah'a şükredilir.

Eskiden Ramazanda sahur yemeği olarak "şeriyeli pilav" yapılırdı. Yine

Bekir Felhan / Fotoğraf: S.Sabri Kürkçüoğlu

bulgurdan yapılan dolmalı köfte, aya köftesi, yuvalak veya mercimek çorbası sahur için hazırlanan yemeklerdendir. Son yıllarda somun ekmek, tırnaklı ekmek, pişmiş kırmızı biber, peynir, yumurta, domates, salatalıktan oluşan kahvaltılık şeklinde sahur yemekleri de hazırlanmaktadır.

Ramazanda sahurda ciğer kebabı yenilmesi yaygındır. Ramazanda Sarayönü Caddesi'nden, Karameydanı, Divanyolu, Haşimiye ve Balıklıgöl'e kadar hemen her köşebaşında bir ciğerci tezgâh kurar. Arkadaş gurupları sahurda bu yerlerde ciğer kebabı yiyecek kendilerine ziyafet çekerler.

TERAVİH NAMAZI KILINMASI

Beş vakit namaz yanında Ramazanın en güzel ibadetlerinden biri teravih namazıdır. Pek çok kişi yıl boyu namaz kılmaya bile Ramazanda namaza başlar ve teravih namazını kaçırmaz. Çoğu kez mahalledeki gençler bir araya gelerek teravihe birlikte giderler. Bazıları her akşam bir başka camiye giderler. Her sene "Şu hoca daha hızlı kıldırıyor, yok şu hoca daha hızlı kıldırıyor" diye gençler arasında konuşulur. Şanlıurfa'daki Dergah Camii, Döşeme Camii, Rızvaniye Camii, Ulu Camii, Hasan Paşa Camii, Karameydanı Camii, Tuzeke Camii, Şehitlik Camii gibi birçok camii teravih zamanı gelmeden dolar. Yatsı namazı, Teravih namazı ve arada okunan salâvatlarla herkes huşu içinde namazını eda eder. Ulucami gibi bazı camilerde teravih namazı Cüzle kılınır.

Yani her teravih namazında bir cüz okunur. Böylece otuz gün süren terfihte Kur'an-ı Kerim hatmedilmiştir olur.

RAMAZANDA CÜZ OKUNMASI

Şanlıurfa'da Ramazan ayının önemli bir etkinliği de Camilerde Kur'an-ı Kerim'den Cüz (Mukabele) okunmasıdır. Önceden belirlenen bazı camilerde sabah, öğlen ve ikinci namazından sonra hafızlar tarafından ramazan boyunca her gün Kur'an-ı Kerim'in bir cüzü okunur ve 30 günde Kur'an-ı Kerim tamamlanarak son günde hatim edilir. Cüz okuma Ramazandan bir gün önce başlar, Ramazanın son gününde biter. Halil Hafız (Uzungöl) gibi sesi güzel, makamlara hâkim bazı hafızların hatim duası çok meşhurdu. Bu hafızların Cüz okuduğu ve hatim yaptığı camii dolar taşardı.

Halil Hafız (Halil Uzungöl)'ün Bahçelievler Camisi'nde okuduğu sabah cüzünü ve Ulu Camii'nde hatim dualarını çok dinledim. Şanlıurfa'da sesi güzel ve makamları bilen pek çok hafız yetişmiştir. Kurra Mehmet Hafız, Hacı Nuri Hafız, Cülha Mahmut Hafız, Dellek Mahmut Hafız, Halil Hafız (Kahvecibaşı), Salanbaş Ömer Hafız, Fethi Hafız, Mehmet Şevki Hafız Urfa'da yetişmiş ünlü hafızlardandır. Ramazan'da pek çok kişi camilere giderek cüz takip eder. Bazı kişiler ünlü hafızları takip eder, onların okuduğu camiye giderek, bu hafızları dinlerdi. Hafız Kuran okurken, camidekiler rahle üzerine koyduğu Kur'an-ı Kerim'den onu takip eder. Son gün cüzler bitirilerek hatim edilir. Cüz dinlemeye giderken daha rahat olsun diye pantolon gömlek yerine şalvar veya beyaz fistan giyenler de olur.

SAHURDA İLK TOP VE SON TOP ATILMASI

Eskiden akşam iftarında ve sahurda Ulu Cami minaresinden top atılırdı. Sahurda "İlk Top" sahurun başladığını "Son Top" bittiğini ifade ederdi. Çocukken annelerimiz bizi oruç tutmaya alıştırmak için bize yarım gün oruç tuttururlardı. Bizlere şeker veya simit vererek ödüllendirirdi, yarım oruçlarınız birbirine bağlanır derlerdi. Biraz daha büyüyünce Kadir Gecesi

gibi önemli günlerde tam gün oruç tuttururlardı. Çocuk yaşımızda akşama doğru çok susar ve acıkırdık. İftar saati yaklaştığında dama çıkar iftar topunun atılacağı Ulu Cami minaresini gözlerdik. Top havaya atıldığında önce ışık saçar, daha sonra sesi gelirdi. Havada ışığı görünce "ha ha top attı" diye sevinçten çılgın atar, ezan sesi ile yanımızda götürdüğümüz su ve kekhelerle (simit) damda iftarımızı açardık.

RAMAZANDA FAKİRLERE YARDIM YAPILMASI

Ramazan ayının önemli etkinliklerinden biri de ihtiyaç sahiplerine yardım yapılması ve yemek verilmesidir. Şanlıurfa'da durumu müsait olanlar Ramazan ayı gelmeden bakliyat, yağ, şeker gibi temel tüketim mallarından birer paket yaptırarak mahallenin fakirlerine gönderirdi. Ev sahibi, "kim gönderdi?" diye sorarsa "bir hayır sahibi" denir ve yardımı gönderen kişinin ismi söylenmezdi. Yardımlar verilirken hassas davranılır, insanlar teşhir edilmez, incitilmezdi. Bazı zenginler de yemek sofraları açar iftarda ihtiyaç sahiplerini ağrıları. Son zamanlarda bu tür yardımlar daha çok bazı kurum ve sivil toplum kuruluşları tarafından daha sistemli bir şekilde yapılmaktadır. Bazı kuruluşlar kameralar eşliğine yardım yaparak, muhtaç kişiler teşhir edilmektedir. Bu davranışlar halkımız tarafından hoş karşılanmamaktadır. Şanlıurfa'da Gönüllü Kuruluşlar Aş Evi, zengin kişilerin himmetleriyle, yıllardan beri akşam iftar yemeği vermektedir. Yine pek çok kurum ve sivil toplum kuruluşu açtıkları iftar çadırlarında binlerce kişiye iftar yemeği vermektedirler.

ŞANLIURFA'DA YAZ RAMAZANLARI

Şanlıurfa'da kara iklimi hüküm sürer. Yazlar uzun ve çok sıcak, kışlar çok soğuk geçer. Yaz ile kış, gece ile gündüz arasında ısı farkı fazladır. Bu nedenle Şanlıurfa'da yaz ramazanları günlerin uzun olması ve sıcaklığın güneşte 58 dereceyi bulması nedeniyle Şanlıurfa'da yaz Ramazanları zor geçer. "Yaz günü oruç tutmak daha zor olsa da daha sevaptır." inancı hâkim olduğun-

dan herkes zorlulara katlanarak orucunu tutar.

Gündüz öğleden sonra esnafın çoğu işini bırakır, serin bir yerde akşamın gelmesini bekler. Billhassa Ağustos ayında sıcaklar kavurucu bir hal alınca herkes bir köşeye çekilir, sanki dışarı çıkma yasağı varmış gibi sokaklarda kimse kalmaz, şehre sessizlik hâkim olur. İftara doğru canlanma başlar. Bu sıcak ramazanlarda Halilü'r-Rahman (Balıklıgöl)'de, Hasan Paşa Camii içinden geçen suda, Gümrük Hanı içinden geçen suda insanlar ayaklarını suya salarak serinlemeye çalışır. Urfa yakınlarındaki bağa, bahçeye giderek iftarlarını orada açar. Ramazan aylarında fabrikalarda üretilen buz satışları artar. Günlerin uzun olduğu ve sıcak geçtiği yaz Ramazanında Şanlıurfalı iftar sofrasında "Bismillah" diyerek iftarını açar, su, ayran, biyanbalı ile susuzluğunu giderir, kısmetinde ne varsa yedikten sonra "Elhamdülillah" diyerek verdiği nimetlerden dolayı Allah'a şükreder.

ŞANLIURFA'DA EŞKİ RAMAZAN EĞLENCELERİ

Şanlıurfa'da eskiden Köroğlu Kahvesi gibi belli başlı kiraathanelerde Ramazan gecelerinde çeşitli etkinlikler düzenlenirmiş. Bu etkinliklerde âşık gelin saz çalar halk hikâyesi anlatırmış. Bazı kiraathanelerde ise meddah gelir, bir ay boyunca her akşam halk hikâyesi anlatırmış. Meddah, elindeki bastonu, boynundaki mendili kullanır, hareketleri ve sesi ile hikâyeyi adeta canlandırır. Hikâyenin en heyecanlı yerinde keser, yarın tekrar buluşmak üzere diyerek o geceki gösterisine son vermiş. Hikâyenin devamını dinlemek üzere ertesi gece de kahvehane dolar taşarmış.

Son yıllarda Valilik, Belediye veya çeşitli sivil toplum kuruluşları Ramazan gecelerinde çeşitli eğlence ve etkinlikler düzenlemektedirler. Sıra gecesi ekiplerinin konserleri, tiyatro, ilahi konserleri, şiir geceleri, mevlit ve sohbet programları bu etkinliklerden birkaçıdır.

Urfa Tırnaklı Ekmeği...

Bekir BOZANOĞLU
Avukat - Gazeteci Yazar

Burhan AKAR

Seneler önce Urfa'da elektrik akşam ezanından sonra yanar, gece saat 22.00'de sönerdi. Elektrik sönünce karanlığın kucağına düşen şehirde sahurda günün ağarması beklenir, şehrin güzellikleri de karanlığa gömülür, onlar da bekleyişe girerdi.

Karanlıktan en çok fırıncılar etkilenirdi.

Çünkü Urfa'da işe en erken giden fırın işçileridir.

Düşünün şehrin karanlığa tutsak kılındığı saatlerde, evinizden kalkıp çarşıya kadar yürüyerek işe gitmek... İnsan oğlu işte, görmediği veya görülmeyen şeyden doğası gereği korkarak..

Fırın işçilerinin hamurkâr (hamur yoğuran) hariç hepsi sabah namazını evde kılar sonra yola koyulur. Hamurkâr sabah namazını fırında kılar, diğer işçiler gelmeden o hamuru yoğuracak tekneye yatıracak ki gelen işçiler hemen işbaşı etsin.

Hamur hazır, hamur kesen, çevirici, tırnakçı ve şatır gelir gelmez işbaşı ederler.

Hamurun mayası akşamdan hazırlanır. Urfa'da "Tırnaklı Ekmeği" hamuru daha önceden hazırlanmış hamur mayası ile yapılır.

Hamurkâr, akşama doğru maya olacak hamuru yoğurur, tahtadan mamul tekneye yatırır, üstünü bir bezle kapatır, mayalanmaya bırakır. Akşamdan hazırlanan maya sabahleyin kullanmaya hazırdır.

Mayadan belli bir miktar alınarak yoğurma teknesi içindeki suda eritilir, üzerine yeterince un ilave edilerek yoğrulur. Hazırlanan bu hamurun adı "mayalı hamur"dur. Tırnaklı ekmeğin bu hamurdan yapılır. Çünkü fenni maya kullanımı ekmeğin tadını olumsuz etkiler.

Bazı çevre iller hamurdan imal ettikleri pideyi teraziye tartarak satışa sunarlar. Yarım kilo ekmeğin almak isteyince fırıncı alır pideyi koyar teraziye, ağır gelirse elindeki bıçakla ekmeğin fazlalığını alır, hafifse bir başka pideden parça koparıp üzerine bırakır.

Urfa'da ise ekmeğin değil, hamur tartılır. Pişmiş bir ekmeğin kaç gram olacağı bellidir. Onun üzerine 30 gram pişirme payı ilave edilir. Ekmeğin piştikten sonra tartılınca ağırlığı istendiği kadardır.

Biz Urfalılar "tırnaklı ekmeğin" diyoruz, Urfa dışında ise

"pide" diyorlar. Bu kadar farklılık olacak artık.

Urfalının günlük yaşamında da alışverişinde de bir zarafet vardır. Ona yakışan da odur. Ekmeğin "tırnaklı ekmeğin"tir. Ona yakışır şekilde pazarlayacaktır. Üzerine kendi kibarlığını da katacaktır. Aksi halde tırnaklı ekmeğe haksızlık etmiş olur.

Urfa'da müşteri fırına gelir, örneğin: "Usta 5 tırnaklı ekmeğin ver", der. Usta ekmeğin kâğıda sarar, torbaya yerleştirir verir. Ne kadar zarif bir alışveriş...

Bir çarşı düşünün ki, her yer tırnaklı ekmeğin kokusuyla yüklüdür. Tırnaklı ekmeğin karın doyurur, gözü doyurur ve de gönü ferahlatır. Tırnaklı ekmeğin sadece karın doyurucu değil, tırnaklı ekmeğin nimettir. Ayrıca tırnaklı ekmeğin henüz ismi koyulmamış bir koku dağıtır çevresine. Öyleyse niye ona gereken önemi vermeyelim?

Çulcu Pazarı'ndaki fırında tırnaklı ekmeğin yapılıyorsa, o mis kokusu Koyun Pazarı'nı da sarar. Tırnaklı ekmeğin katıksız yenir, onun dışındaki ekmeğin yanına katık ilave etmek gerekir. Yolunuz Urfa'ya düşerse Aşağı Çarşı'ya doğru yürüyün Haşimiye Meydanı'nda durun. Solunuzdaki küçük fırından bir tırnaklı ekmeğin alın, durmayın, yürüyün ama tırnaklı ekmeğin yiyerek yola devam edin. Gözünüzü açtığınızda kendinizi Halilu'r-Rahman Gölü'nde bulursunuz.

Genelde ikindiyle akşam arasında tırnaklı ekmeğin müşterileri çocuklardır. Çocuk, gelir fırının önünde dikilir durur. Fırıncı ona seslenir:

-Ne istiyorsun oğlum?

-Bir şey yok emmi.

-Peki oğlum.

Aslında çocuğun gözü ocaktan çıkacak olan sıcak tırnaklı ekmeğindedir. Tırnaklı ekmeğin ocaktan çıkınca o durup seyreden çocuk var ya, kartal gibi tezgâha atılır.

-Emmi ha o tırnaklı ekmeğinden bir tane ver.

Çocuk ekmeğin alıp yürüyüp giderken dönüp dönüp arkasına, fırına bakar, beyaz yalanını affettirmek için masum bir tavır sergiler.

Cuma geceleri, özellikli bir yapıya sahip Kör Hello namıyla maruf bir dilenci gelir, Tenekeci Ahmet'in fırından yana olan duvarına yaslanır. Sol elindeki değneği yanındaki duvara dayar. Sağ elini göğsüne dayar. Başlar, bağırır gibi konuşmaya:

-Ya Rabbi 15 tırnaklı ekmeğe ihtiyacım var. Yoldan geçen birileri ekme alır. Hello'ya dokundurarak uzatır. Hello sorar:

-Ekme tırnaklı mı?

-Evet.

Ekmeği eliyle tutar, göğsüyle elinin arasına bırakır. Bir ekme alır ya, ihtiyaç 14'e düştü.

-Ya Rabbi 14 Ekmeğe ihtiyacım var...

Hello 15'i buluncaya kadar bağırır. Son 1'i de alınca sessiz sedasız yola koyulur.

-Bereket versin. Der.

Hello tırnaklı pidelerin bir kısmını kendine, diğerlerini dilenmeyen yoksullara dağıtırdı. Akıl ermez bir yardımlaşma...

Hello bu; sadece kendi için değil komşuları için de dilenir.

Hello'ya "niye tırnaklı pide istiyorsun" dendiğinde cevaben;

-Katığı içindedir, der.

Dünününlü fırıncıları vardı. Bunlar usta değil, ustaların ustasıydı.

Babam Fırıncı Bozan Usta, Çulcu Mahmut Usta, Arabacı Hüseyin Usta, Ziya Usta, Zekeriya Usta, Horto, Hacı, Hüseyin İnci...

Hepsini rahmetle yâd ederim. İcinizde "sabahleyin fırına gidip tırnaklı ekme almadım" diyen var mı? Aksi durum bir Urfalı için eksikliklerdir. Allah Urfa'dan tırnaklı ekme kokusunu eksik etmesin.

Urfa'nın yazını seviyorum,

Yaza benzer.

Kışını seviyorum,

Kışa benzer.

Urfa bunu aklında tut, "yalnız seni değil tırnaklı ekmeğini de seviyorum"...

ŞURKAV Halkoyunları Ekibi / Fotoğraf: Mustafa Akgül

Halkbiliminin ve Halk Oyunlarının Toplumsal Barışa Katkısı: “Şanlıurfa Köyler Arası Halk Oyunları Yarışması” Örneği...

Şükrü ÜZÜMCÜ
Halk Oyunları Araştırmacısı ve Eğitmeni
sukru1881@hotmail.com

Halkbilimini tarif edip ilgilendiği alana bakacak olursak, toplumsal barışa diğer bilimlerden daha çok katkıda bulunduğunu görmek mümkün olacaktır.

Her folklorcu (halkbilimci) kendi düşünce ve anlayışına göre folkloru tarif etmiştir. Ancak en güzel tarifi rahmetli Prof. Dr. Sedat Veyis ÖRNEK yapmıştır. Türk Halkbilimi kitabında folkloru; "Bir Ülke veya belirli bir bölge halkına ilişkin maddî ve manevî alandaki kültürel ürünleri konu edinen, bunları kendine özgü yöntemleriyle derleyen, sınıflandıran, çözümleyen, yorumlayan ve son aşamada da bir birleşime varırmayı amaçlayan bir bilimdir." diye tarif etmektedir.

Demek ki halkbilimi; bir ülkenin, bir yöre halkının, bir etnik grubun doğumdan ölüme kadar bütün yaşantısını kapsayan halkın ortak duygular ve düşüncelerini, davranışlarını, belirli olaylar karşısındaki tavrını, dünya görüşünü, yaşama biçimini, beğenisini, becerisini, töresini, gelenek ve göreneklerini tespit etmek, yayınlamak ve bilinmesini sağlamak gibi oldukça geniş bir alanla ilgilenmektedir.

Böyle bir görev ve sorumluluğu üstlenen halkbilimcinin halk oyunlarının yanında sosyoloji, sosyal ve kültürel antropoloji, edebiyat, dil bilim, din bilim, tarih, sanat tarihi, hukuk ve coğrafya gibi bilimlerle de yakından ilişki kurması gerekir. Folklorcu, gerektiğinde bu bilimlerin yöntem ve bulgularından yararlanmalıdır. Sırası geldiğinde başka ülkelerin folklorlarıyla karşılaştırmalı mukayeseler yaparak bunların kökenine inmeye çalışarak, millilikten evrenselliğe geçerek insanlığın ortak kültürlerine katkıda bulunmaya çalışır.

Ulu Önder Mustafa Kemal Atatürk kültürü tarif ederken;

"Medeniyeti, harstan (kültürden) ayırmak güç ve lüzumsuzdur" demiş. Bir başka yerde de "kültür, tabiatın feyziyle mes'ut olmaktır" derken halk kültürüyle ilgilenenlerin dost ve mes'ut insanlar olabileceğini en güzel biçimde vurgulamıştır.

Sevgi olmadıkça; insan kendi ülkesinin halkını, insanını ve halk kültürünü asla tanıyamaz. Sevgi olmadıkça; insan kendi halkının duygu ve düşüncelerini, beğeni ve becerisini, canlı ve gizli ruhunu asla anlayamaz. İşte bu güzellikleri araştırın, derleyen, analiz eden, çözümleyen, yorumlayan ve sonuçta bir senteze vararak topluma bilgiler kazandıran halkbilimcilerdir.

Halkbilimciler araştırma ve yayınlarıyla; yakın çevresindeki topluluklara ve insanlara olduğu gibi, ülkesindeki insanlara da milli birlik ve beraberliği, vatan sevgisini, dostluğu, kardeşliği öğretirler. Günümüz insanına; mutsuzluğa, çarpık ilişkilere, kargaşalara, endişelere, ekonomik bunalımlara rağmen evrensel kardeşlik ruhunu aşlamaya gayret ederler.

Hamit Zübeyr KOŞAY makaleler ve incelemeler adlı kitabında; "Medeniyetin zıddı vahşet, kültürün zıddı barbarlıktır. Eski Yunanlılara göre barbarın ilim, felsefe, resim ve heykeltıraşlığı yoktur. Medeni insan iyi vatandaştır. Kültürlü insan ise fazla olarak terbiyeli ve ince duygulu bir şahıstır" derken derleme ve araştırma yapan halkbilimcilerin nasıl olması gerektiğini de açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Demek ki halkbilimci; kültürlü, terbiyeli, şahsiyetli, onurlu, sevecen ve ince duygulu olmalıdır. Bu özellikleri taşıyan bir insanın gaddar, kinci, huysuz, dedikoducu, kavgacı ve savaş yanlısı olması mümkün değildir.

ŞANLIURFA KÖYLER ARASI HALK OYUNLARI YARIŞMASI...

Halk Oyunlarının dili, dini, ırkı olmaz. Halk oyunları her zaman birleştirici rolüyle ön planda olmuştur ve olmaya devam edecektir.

2007 yılında ŞURKAV tarafından Şanlıurfa'da düzenlenen "köyler arası halk oyunları yarışması" kültürel zenginliğin, birliğin ve beraberliğin en büyük kanıtıdır. Yapılan etkinlikte Şanlıurfa merkezinin doğusundan, batısından, kuzeyinden ve güneyinden olmak üzere 17 köy, yüzlerce halk oyuncuyla katılmış, milli birlik ve beraberlik ruhuyla, yüreklerindeki iyiliği, güzelliği ve barışçıl duyguları figürlerine yansıtarak omuz omuza dakikalarca oynayarak ter dökmüşlerdir. Kimisi tarladan çıkıp gelmiş, kimisi dükkânını, kimisi de ekmeğ teknesi bırakarak köylerindeki yaşam tarzlarını figürlerine yansıtarak, kültürlerini yaşatmak ve bizlere aktarmak için oynamışlardır. Bu etkinliklere günümüzde ne kadar da ihtiyacımız var.

HALK BİLİMCİLER; BARIŞI, DOSTLUĞU VE İNSANLARI SEVEN KİŞİLERDİR...

Halk oyunları ile uğraşan derneklerimiz, kulüplerimiz, Gençlik Merkezleri ve Halk Eğitim Merkezleri gençlerimizin boş zamanlarını en iyi ve yararlı bir şekilde değerlendiren, milli birlik ve beraberlik duygularını geliştiren, Halk Oyunlarını araştırıp geliştiren, gençlerimize öğretmek yurt dışında sevilip yayılmasında ve yurt dışında tanıtılmasında, özveriyle çaba gösteren kültür yuvalarımızdır.

Bu kültür yuvalarında öğretici veya öğrenci durumunda bulunan herkes folklorun bir dalı olan halk oyunlarını öğrenmek ve öğretmek için gayret içindedirler. Bu çatı altında çeşitli siyasi görüşlere sahip, birbirini tanımayan insanlar bulunmaktadır. Ancak çalışma esnasında davul zurna çalmaya başlayınca ve o çatı altında bulunan kişi kendisine ait duygu ve düşüncelerini bir kenara iterek, cinsiyet, dil, renk ve ırk farkı gözetmeksizin el ele, kol kola birlikte oynayarak, birbirlerinin yüreklerinin sıcaklığını teneffüs ederler.

Gönül birliği içinde olan bu insanlar, her türlü kötü duygu ve düşünceden arınmış olarak, sevgiyle ve güzellikle halk kültürünü yaşatmak adına oyunlarını coşkuyla sunup sergiler-

ŞURKAV Halkoyunları Ekibi

ler.

Bu topraklarda birçok uygarlık hüküm sürmüştür. Bu uygarlıkların kültür izleri günümüze kadar ulaşmıştır. Dünyada ilk yazılı barış antlaşması yapan Hititlerin meşhur kralı III. Hattuşili bu topraklarda yaşamış, dünyanın ilk üniversitesi Harran da kurulmuş, İskender kör düğümü bu topraklarda çözülmüştür.

İnsanlara, "Ne olursan ol yine gel" diyen Mevlana; "Bilgi, görgü, sevgi ve hoşgörü"nü söyleyen Hacı Bektaş Veli; "Sevelim, sevillelim" diyen koca Yunus Emre bu topraklarda yaşamıştır. "Yurtta Sulh, Cihanda Sulh" diyen Mustafa Kemal Atatürk'ün torunları bu topraklarda yaşamaktadır.

Yurt içinde ve yurt dışında düzenlenen çeşitli festivallerde hiç tanımadığımız insanlarla kol kola girip dostluk ve kardeşliği gerçekleştirebiliyorsak, bunu folklorculara borçluyuz.

Nesilleri birbirine bağlayan, bizi vatanın çocukları ve aynı ailenin evlatları yapan bu zincir, bir altın zincirdir. Folklorcu, bunu gözlerimizin önüne açıp serdiği zaman, ondan daima tekrarlanmış olan şu mukaddes düstur okunabilir: "Birbirinizi kardeşçe seviniz"

Haydi folklorcular halkımıza dostluğu, kardeşliği öğretelim. İnsanlarımızı, milletimizi, vatanımızı, bayrağımızı sevmeyi, savaşızsız dünya için, güzeli doğruyu ve barışı öğretmeye devam edelim.

Mustafa Kemal ATATÜRK'ün bizlere vasiyeti; "Asıl uğraşmaya mecbur olduğumuz şey yüksek kültür'de ve yüksek erdem'de dünya birinciliğini tutmaktır." sözünü asla unutmayalım.

Ceylanpınar Maden Köyü Halkoyunları Topluluğu / 2007

Hilvan Çimdeli Köyü Halkoyunları Topluluğu / 2007

DÂRÜLELHÂN

(İstanbul Belediyesi Konservatuarı)

1926 Yılı Derlemelerinde Urfa Türküleri

- 12 -

Halil ALTINGÖZ

Kültür Bakanlığı Şanlıurfa DTHM Korosu Sanatçısı
halil_altingoz@hotmail.com

İstanbul Belediye Konservatuarı'nın (Darülelhan) derleme çalışmaları 31 Temmuz 1926 tarihinde başlayıp, 17 Eylül 1929 tarihine kadar yılın belirli aylarında ve dört gezi halinde yurdun birçok yöresinde yapılmıştır. Konservatuar heyetinin Urfa'ya gelişleri birinci araştırma gezisi kapsamında olup 31 Temmuz 1926 yılında başlamış ve 51 gün sürmüştür. Bu ilk geziye Yusuf Ziya Demircioğlu, Rauf Yekta bey, Dürri Turan ve Ekrem Besim Bey iştirak etmişler; çalışma Güney ve Orta Anadolu'nun belli başlı merkezlerinde yapılmıştır.

Darülelhan tarafından Urfa'dan derlenen türküler ilk olarak "Anadolu Halk Şarkıları" 5. Defterinde yayınlanmış daha sonra 6. ve 13. Defterde de bazı türküler yayınlanmıştır. Bu mecmualarda yayınlanan eserler Ferruh Arsunar tarafından notaya alınmış ve Osmanlıca yazı ile yazılmıştır. Yeniden güncel notaya uyarlanarak yazdığımız bu notaların şimdi okuduğumuz Urfa türkülerinin bundan 90 yıl evvelki icrası konusunda bize çok somut bilgiler sunacağı aşikârdır.

Bu mecmuaları uhdesinde bulunduran değerli dostum Harran Üniversitesi öğretim görevlisi araştırmacı yazar S. Sabri Kürkçüoğlu ve gazeteci yazar sayın Sabri Dişli tarafından bana ulaştırıldığında herkesin okuyabilmesi için bu eski yazım notaları günümüzde kullanılan notaya çevirme fikri bizde uyandı. Bu çalışmayı gerçekleştirmekten hem büyük mutluluk hem de onur duyduk.

Notalara en ufak bir müdahalede bulunmadım. Hatalı sayılabilecek noktalarda bile 90 yıllık bir tarihten günümüze ulaşan bu belgelerin aynen korunması adına notaların olduğu gibi kalmasına dikkat ettik ve birebir aynısını yazdık. Notaların hem orijinal nüshası hem de yazdığımız Türkçe güncel notasını yan yana yayımlıyoruz.

Bu sayıda "Anadolu halk şarkıları" mecmuasının 7. Defterinde yayımlanmış olan "Çay İçinde Adalar" ve "Ağam Secadesini Sermiş Çayıra" adlı Urfa'nın iki kayıp türküsünü daha hem kayıt altına alıyor hem de siz değerli okuyucularımıza sunmuş oluyoruz. Bu çalışmanın halk müziği icracıları için önemli bir kaynak olacağını umuyoruz.

یادبینه آله لر
ساقی دوله در باده لر
بار بار بار ظالم بار
سکاکسبه فضا لر بار بار

نقارنت

دی بار بار ظالم بار
آبرینیه وار اولوم وار
اوزان بولدن دونوم وار

چایبینه آله لر
طیب باره م دشمنه مود
بن دیرم سن اولوسک
بکاکوره آسنا مود

ÇAY İÇİNDE ADALAR

çay i çin de a da lar

çay i çin de a da lar

sa ki dol dur ba de ler

yar yar yar za lım yar

sa ki dol dur ba de ler

yar yar yar za lım yar

Halil Altıngöz

Çay içinde adalar
Saki doldur badeler
Yar yar yar zalim yar
Sana gelen kadalar yar yar

Nakarat
Di yar yar zalim yar
Ayrılık var ölüm var
Uzak yoldan dönüm var

Çay içinde eşme çok
Tabip yaram deşme çok
Ben dedim sen olasın
Bana göre aşına çok

اورفا

چا سچ غام آ ده مش سر سین چا بی

چا سچ شام پا ده مش سر سین چا بی

ده قو در قا لام می له جوم زه بی قا

ده قو در قا لام می له جوم زی بی قا

آغام سجاده سخی سرسده چایره
 پاşam سجاده سخی سرسده چایره
 قادر سولدم جمله زلف قیاره
 فخر قارم کر سخی ده بند بیره
 بول و بران بول و بران پانی و دمانی داغدار
 اللہ قیزی بر سلبه آغیدور
 کوز لری سور زلف بر جوارده افدور

AĞAM SECCADESİNİ SERMİŞ ÇAYIRA

a ğam sec ca de si ni ser miş
 pa şam şam

ça yı ra ka dir mev lam

cüm le mi zi ka yı ra

ka dir mev lam cüm le mi zi

ka yı ra

Haili Atrngöz

Ağam seccadesini sermiş çayıra
 Paşam seccadesini sermiş çayıra
 Kadir mevlam cümlemizi kayıra
 Korkarımki senide benden ayıra
 Yol verin yol verin başı dumanlı dağlar
 Elleri kınalı bir gelin ağlar
 Gözleri sürmeli bir civan ağlar

ŞURKAV'dan "Tarihin Başlangıç Noktası Şanlıurfa" Ulusal Fotoğraf Yarışması

Mustafa AKGÜL
Tasarımcı - Fotoğrafçı
makgul82@hotmail.com

BİRİNCİLİK-Orhan KÖSE, "Ziyaret"

İKİNCİLİK-Mahmut ORMANCIOĞLU, "Atlar"

ÜÇÜNCÜLÜK-Cihan KARACA, "Cami"

Şanlıurfa Valiliği ile Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı (ŞURKAV)'nın birlikte düzenlediği "Tarihin Başlangıç Noktası Şanlıurfa" Ulusal Fotoğraf Yarışması'na Renkli ve Siyah-Beyaz başvurular 23.03.2016 ile 21.05.2016 tarihleri arasında yapıldı.

Konusu "Şanlıurfa'da Doğa-Kültür-İnsan" olan yarışma ile Şanlıurfa'nın kültür, sanat, tarih, turizm, insan yaşantısı ve doğa değerlerinin farklı bakış açılarıyla tespit edilerek fotoğraf olarak belgelenmesi, ortaya çıkacak fotoğraf eserleriyle Şanlıurfa'nın yurt içinde ve dışında tanıtılmasına katkı ve farkındalık sağlanması amaçlanmıştır.

Türkiye Fotoğraf Sanatı Federasyonu (TFSF) 2016-051 onay nolu yarışmaya katılan kişi sayısı: 483, katılan fotoğraf sayısı ise 1815 oldu.

Değerlendirme toplantısında TFSF Temsilcisi Halil İbrahim TUTAK da hazır bulundu. 28.05.2016 tarihinde toplanarak değerlendirme yapan seçici kurul ise şu isimlerden oluştu: A. Cihat KÜRKÇÜOĞLU Fotoğraf Sanatçısı-Sanat Tarihçisi, İbrahim DEMİREL Fotoğraf Sanatçısı, Ömer GEMİCİ Fotoğraf Sanatçısı, Tahsin AYDOĞMUŞ Fotoğraf Sanatçısı, Zeynel Abidin YEŞİLAY Fotoğraf Sanatçısı.

Yarışma Sonuçları 31.05.2016 tarihinde Şanlıurfa Valisi İzzettin KÜÇÜK tarafından açıklandı.

04.06.2016 tarihinde Şanlıurfa Arkeoloji Müzesi'nde gerçekleşen sergi ve törende ödüller sahiplerine verildi.

Ödüller:

- BİRİNCİLİK-Orhan KÖSE, "Ziyaret" (Ankara'dan Katılımcı) / Ödül: 10.000.- TL
- İKİNCİLİK-Mahmut ORMANCIOĞLU, "atlar" (Şanlıurfa'dan Katılımcı) / Ödül: 7.500.- TL
- ÜÇÜNCÜLÜK-Cihan KARACA, "Cami" (Aydın'dan Katılımcı) / Ödül: 5.000.- TL
- Mansiyon-Arzu İBRANOĞLU, "Dergah Camii" (Kocaeli'nden katılımcı) / Ödül: 1.500.- TL
- Mansiyon-Mehmet BAYSAN, "sürü" (Eskişehir'den katılımcı) / Ödül: 1.500.- TL
- Mansiyon-Mehmet TOKATLI, "urfa kahvaltısı hazırlık (Malatya'dan katılımcı) / Ödül: 1.500.- TL
- Ayrıca 34 adet fotoğraf sergilemeye hak kazandı.

Mansiyon-Mehmet TOKATLI, "Kahvaltısı Hazırlık"

Mansiyon-Mehmet BAYSAN, "Sürü"

Mansiyon-Arzu İBRANOĞLU, "Dergah camii"

Medeniyetin Kanatlandığı Yer Şanlıurfa Ulusal En Güzel Güvercin Yarışması

Şanlıurfa'nın zengin kültürel varlıklarından biri olan güvercin yetiştiriciliği geleneğini tüm Dünya ile paylaşmak için ŞURKAV tarafından 28-29 Mayıs 2016 tarihlerinde "Medeniyetin Kanatlandığı Yer Şanlıurfa Ulusal En Güzel Güvercin Yarışması" düzenledi.

Yarışma Şebap ve Halis cins güvercin kategorilerinde yapıldı. Şebap cinsinde Kül Renk, Miski, Çakmaklı, Siyah ve Beyaz; Halis cinsinde ise Aynalı, Şami, Alaca Bağdadi, İspir ve Kara Nakışlı türlerinde yapıldı.

Tarihi Gümrük Hanı'nda iki gün süren yarışmada en güzel güvercinlerin sahipleri altın ve kupayla ödüllendirildi.

Yarışmada dereceye giren güvercin yetiştiricileri:

Şabab Miski;

1. Bahaddin Göncü, 2. Adil Aslan, 3. Mehmet Emin Karagöz

Şebap-Çakmaklı;

1. Bahaddin Göncü, 2. Cengiz Ersöz, 3. M.Emin Karagöz

Şebap-Külrengi;

1. Mustafa Bulut, 2. Abdullah Aybar, 3. Bahaddin Göncü

Şebap-Siyah;

1. Cengiz Ersöz, 2. Cengiz Ersöz, 3. Cengiz Ersöz

Şebap-Beyaz;

1. İbrahim Vural, 2. İbrahim Vural, 3. Şahin Kısak

Halis-Karaaynalı;

1. Hüseyin Demirkan, 2. Beşir Türkoğlu, 3. Hüseyin Demirkan

Halis-Düzşami;

1. Hüseyin Demirkan, 2. Halil Keskin, 3. Halil Keskin

Halis-Sarı Alaca Bağdadi;

1. Gökmen Tuncer, 2. Hüseyin Demirkan, 3. Gökmen Tuncer

Halis-Kara Nakışlı;

1. Ahmet Poyrazoğlu, 2. Mehmet İnci, 3. Ahmet Poyrazoğlu

Halis-İspir;

1. Mustafa Çiftçi, 2. Mehmet İnci, 3. Mehmet İnci

ŞURKAV'dan "Şanlıurfa ve Kültürü" Konulu Türk Halk Müziği Para Ödüllü Beste Yarışması

Salih KAPLAN

Kurulduğu 1990 yılından bu güne kadar Şanlıurfa ilinin tarihi, turistik, sosyal, kültürel değerlerinin ortaya çıkartılması, korunması ve geliştirilmesi yönünde çok önemli hizmetler ifa eden ŞURKAV, 25 yılda 1360 başarılı faaliyet gerçekleştirmiştir.

ŞURKAV tarafından 01 Ocak 2016 ile 31 Mart 2016 tarihine kadar başvuruların yapıldığı "Şanlıurfa ve Kültürü" Konulu Türk Halk Müziği Para Ödüllü Beste Yarışması düzenlendi. Şanlıurfa'nın kültürel değerlerini yansıtmayı amaçlayan yarışma, sanata ve müziğe ilgi duyan herkese açık yapıldı.

"Şanlıurfa ve Kültürü" Konulu Türk Halk Müziği Para Ödüllü Beste Yarışması'nın amacı; Türk Halk Müziği repertuarında kullanılacak nitelikte bestelenmiş yeni eserlerle, bir yandan genel edebi ve müzikal kültürümüze katkı sağlarken bir yandan da Urfa'nın tarihi, mimari, coğrafi, kültürel, folklorik vb. yönlerinin edebi ve müzikal öğelerden istifade ederek Urfa kültürüne dair hafızaların tazelenmesini sağlamak, geçmişle bugün, bugünle gelecek arasında kültürel köprü kurmak, özellikle kültür-sanat öncülüğünde Urfa adına çok yönlü farkındalık yaratmak, amaçlanmıştır.

Yarışmaya katılacak eserlerin hece ve aruz vezinli güftesinde; değişik sayıda kelime, cümle, mısra, beyit, dörtlüklerden istifade edilerek Urfa'nın bizatihi methiyesi / güzellemesi ve tarihi, mimari, coğrafi, kültürel, folklorik vb. yönlerinin edebi ve sanatsal bir üslupla işlenmesinin esas alınması istenildi. Form olarak ise Halk Müziğindeki "Türkü / Sözlü Kırık Hava" formunda olması şartı bulunmaktaydı.

Yarışmaya toplam 75 eser katıldı. 03-04 Nisan 2016 tarihlerinde, 5 kişiden oluşan Seçici Kurul tarafından yapılan değerlendirme sonucunda; Birinciliğe layık eser bulunamamıştır. İkincilik Ödülüne "Ne Şah Sevdadır Urfa" isimli bestesi ile Arif ÇELİK, Üçüncülük ödülüne "Ceylan Gezer Bağında" isimli bestesi ile Bakır KARADAĞLI, Mansiyon 1'lik Ödülüne "Biz Kurtardık Bu Vatanı İşgalden" bestesi ile Mehmet ACET, Mansiyon 2'lik Ödülüne "Sebep Yok İnfiale Neyleyim Canane Bilmem ki" isimli bestesi ile İsmet BURKAY, Mansiyon 3'lik ödülüne "Bu Dağın Adı Tek Tek" isimli bestesiyle ile M. Fuat KÜRKÇÜOĞLU layık görüldü. Yarışmada Birinci eser : 7.500 TL. (Ödüle layık eser bulunmadı), İkinci eser : 5.000 TL. Üçüncü eser : 2.500 TL., Mansiyonlar ise 3 adet X 1.000 TL.: 3.000 TL. ile ödüllendirildi.

Beste Yarışması'nda İkincilik Ödülü Alan Eser

Sabâ Beste

♩ : 126

Söz, Müzik Notası

Arif ÇELİK

Ne Şah Sevdadır Urfa (Cinaskâr)

Mer di var SAZ Na mer di var mer di va... r

Mer di var... SAZ Na mer di var mer di var...

Nem ru da ta şı sev da... Dört yanı mer mer di va... r

Dün ya da şa do lup da... Mi ra za kim er di var

Na mer di var mer di var! SAZ Mi ra za kim er di var

NAKARAT...

SAZ Ge zip de şer et ra fa... Ben im di yen sar ra fa...

Me hen ge vur sun da gö... r Ne şah sev da dır ur fa Ser no lur ser no lur

Göl ge lik yer ser' no lur Yar ha kikat yar i se Uğ ru na can ser no lur

Ser' no lur SAZ Bi yan da lo bi yan da....

Ben bi yan o bi yan da.... Kı nar mı san gör ba kı.... m

Bu a taş ta bi yan... da Bi yan da lo bi yan da....

Ben bi yan o bi yan da.... Yan ma dan ne bil ir si.... n

Bu a taş ta bi yan da

SON

Merdi var,
Namerdi var, merdi var...
Nemrud ataşı sevda,
Dört yanı mermer divar.
Dünya'da şad olup da
Miraza kim erdi var?

-Nakarat-
Gezip de sor etrafa,
"Benim" diyen sarrafa,
Mihenge vursun da gör,
Ne şah sevdadır Urfa...!

Falımda,
Niyet o, her falımda.
Göynü hoş olsun yarın,
İnci, sedef alım da...
Ben Urfa'mdayam, aklım
Gamzeli Urfalım'da

Ser'nolur
Gölgelik yer ser'nolur.
Yar hakikat yar ise,
Uğruna can, ser'nolur...

-Nakarat-

Bi yanda lo, bi yanda,
Ben bi yan, o bi yanda.
Kınar mısın gör bakım,
Bu ataşta bi yan da...
(Yanmadan ne bilirsin,
Bu ataşta bi yan da)...

ŞANLIURFA VALİLİĞİ - ŞURKAV

ŞANLIURFA

TANITIM MERKEZİ
PUBLICITY CENTER

*Şanlıurfa'da Merak Ettiğiniz
Her Yer Bu Merkezde*

Şanlıurfa Tanıtım Merkezinde;

Şanlıurfa'nın gezilmesi ve görülmesi gereken tüm mekânları 360°'lik fotoğraf ve videoları ile sanal geziler yapabilir. Şanlıurfa ile ilgili hazırlanmış birbirinden güzel belgesel filmler izleyebilirsiniz.

DİJİTAL REHBERLİK HİZMETİ

Antik Kentler

Müzeler

Şehir Panoramaları

Dini Mekanlar

Tarihi Yerler

Doğal Alanlar

Balıklığöl civarındaki merkezimize bekleriz

Şanlıurfa'nın Dijital Bilgi Platformu

www.urfafx.com

ŞANLIURFA TANITIM MERKEZİ
Balıklığöl Cıvarı, Hz İbrahim Çorba Evi Yanı

Saklı Cennet; Halfeti

Yavuz Sultan Selim zamanında Osmanlı hakimiyeti altına giren ilçe "Rumkale" adlarını alarak 1954 yılında ilçe haline getirilmiştir. İl merkezine uzaklığı 120 km.dir. İlçenin büyük bir kısmı Birecik Barajı'nın göl suları altında kalmıştır. Yeni yerleşim yeri olarak ilçe merkezine 9 km. mesafedeki Karaotlak mevki seçilmiş ve yerleşime açılmıştır

Tarihi ve kültürel kalıntıları içerisinde barındıran, Birecik Barajının yapımından sonra büründüğü özgün kimliğiyle Halfeti İlçesi önemli bir turizm potansiyeline kavuşmuştur. Kentin simgesi haline gelen 'siyah gül' yerli yabancı tüm konukların ilgisini çekmekte, önemli bir ticaret potansiyeli içermektedir. Çok sayıda tekne ile gölde yapılan turlarla Aziz Nerses Kilisesi'nin, Barsavma Manastırı'nın ve daha bir çok tarihi yapının kalıntılarının yer aldığı Rumkale'ye, kaya kilisesinin yer aldığı tarihi Savaşan köyüne ulaşım olanaklı hale gelmiştir.

Şanlıurfa'nın Dijital Bilgi Platformu

www.urfafx.com